

TC
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

H.1200–1201 (M.1785–1787) TARİHLİ ŞER’İYYE SİCİLİNE GÖRE
AMASYA’NIN İDARİ, SOSYAL VE İKTİSADÎ YAPISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mustafa KÖK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Emine ERDOĞAN

Ankara 2006

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, Türk tarihi ve kültürü içinde önemli bir yere sahiptir. İslâm hukukunu, hukuk sistemi olarak kabul eden bu Türk devletinin en önemli yargı organı şer'i mahkemelerdir. Bu mahkemeler, Osmanlı Devleti'nin muhtelif devirlerindeki hukukî, iktisadî, dinî, askerî, idarî ve sosyal müesseseleri hakkında bizlere çok değerli tarihî belgeler bırakmıştır.

Bu çalışmamızda, 623 yıllık Osmanlı tarihinin 1455'ten başlayarak 472 yılına ışık tutan şer'i sicillerinden; "Medinetü'l-hükemâ", "Rumiyye-yi suğra", "Bağdatü'r-rum" ve özellikle "Şehzâdeler Şehri" olarak bilinen Amasya'nın H. 1200 – 1201 (M. 1785 – 1787) tarihlerini kapsayan 63 no'lu şer'iyye sicilini inceleyerek Osmanlı tarihine bir nebze olsun ışık tutmaya çalıştık.

"H. 1200 – 1201 (M. 1785 – 1787) Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdarî, Sosyal ve İktisadî Yapısı" adlı tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Amasya'nın coğrafî, idarî ve tarihî yapısı hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Amasya'nın coğrafî konumu, tarihî süreci ve 63 numaralı şer'iyye siciline göre Amasya'daki idarî görevliler tespit edilmeye çalışılmıştır. II. Bölümde Amasya'nın sosyal yapısı ve müesseseleri hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. III. Bölümde ise Amasya'nın iktisadî ve ticarî yapısı hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında her türlü yardım ve kolaylığı sağlayan, desteğini esirgemeyen saygı değer hocam Yrd. Doç. Dr. Emine ERDOĞAN'a teşekkür ederim.

Mustafa KÖK
Kasım 2006
İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii-iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1–2
A.Şer’iyye Sicillerinin Kaynak Değeri Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	3–10
B. H.1200–1201(M.1785–1787) Tarihli 63 No’lu Amasya Şer’iyye Sicili’nin Tanıtımı	10–33

I.BÖLÜM

AMASYA’NIN COĞRAFÎ, TARİHÎ ve İDARÎ YAPISI

A. Coğrafi Konumu	34–37
B. Tarihî Süreci	37
1 Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Amasya.....	37–41
2. Osmanlı Yönetiminde Amasya	41–44
C. Amasya’nın İdarî Yapısı ve İdarî Görevlileri.....	44
1. İdarî Birimler.....	44–46
a. Köyler.....	46–48
b. Mahalleler.....	48–63
2. Sancak İdaresi ve Görevlileri.....	63–65
3. Kazâ İdaresi.....	65–68

a. Ehl-i Örf.....	68–70
b. Ehl-i Şer’.....	70–73

II. BÖLÜM

AMASYA’NIN SOSYAL YAPISI ve MÜESSESELERİ

A. Aile Hayatı.....	74–75
1. Nişan akdi ve nişan akdinin bozulması.....	75–77
2. Mehir.....	77–78
3. Vâsi tayini.....	79–80
B. Gayr-i Müslimler (Zimmîler).....	80–81
C. Asayiş Durumu.....	81–82
D. Sicil Kayıtlarına Göre Amasya’da Kişi, Yer ve Zümre Adları.....	83–84
E. Dinî ve Sosyal Müesseseler.....	84–88
1. Câmiiler.....	88–90
2. Mescitler.....	90
3. Medreseler.....	90–92

III. BÖLÜM

AMASYA’NIN İKTİSADÎ ve TİCARÎ YAPISI

A. Amasya’da Ticarî Hayat.....	93
1. Gayr-i Menkul Satışları.....	93–94
2. Alacak-Borç Davaları.....	95–96

B. Görev Tayini ve Ücretler.....	96
C. Vergiler.....	97–100
D. Fiyat Hareketleri.....	100–102
SONUÇ.....	103–105
KAYNAKÇA.....	106–115
EKLER.....	115–119
ÖZET.....	120
ABSTRACT.....	121

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	:Adı geçen makale
A.Ş.S	:Amasya Şer'iyye Sicili
AÜDTCFD	:Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜ	:Ankara Üniversitesi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Der.	:Derleyen
H.	:Hicrî tarih
Haz.	:Hazırlayan
İA	:İslâm Ansiklopedisi
İTÜ	:İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜEF	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.	:Miladî tarih
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
Neşr.	:Neşreden
OA	:Osmanlı Araştırmaları
OSAV	:Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
TA	:Türk Ansiklopedisi
TDAV	:Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDV	:Türk Diyanet Vakfı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
YA	:Yurt Ansiklopedisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ne dair çeşitli konularda pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda takip edilen metot ve kullanılan kaynaklar, varılan neticeleri de etkilemektedir. Kimi zaman, tamamen Avrupa merkezli bir yaklaşımla yapılan, kimi zaman da birinci elden kaynaklara hemen hemen hiç müracaat etmeden yapılan çalışmalar ile kendi bakış açıları doğrultusunda yapılan çalışmalar yine aynı doğrultuda sonuçlar ortaya koymuşlardır¹. “Tarihin ideolojik yorumu her zaman yapılmıştır. Objektif araştırmaların yapılması da, sübjektif ideolojik tarih yorumlarını önleyememiştir².”

Tarih araştırmalarında ana kaynaklar son derece mühim ve kıymetlidir. Osmanlı tarihi araştırmalarında da şer'iyye sicilleri bu türden bir kaynaktır. Araştırmalarda, ön yargılar veya zihinde önceden şekillenen bir görüşün ispatına yönelik çalışmalar yerine, temel kaynaklara yönelerek, olmasını istediğimiz değil olanın ortaya konması, şüphesiz ki, daha ilmi ve daha verimli bir çalışma olacaktır.

Bu bağlamda, şer'iyye sicillerinden hareketle, yapılan bu araştırma ile 1785–1787 yılları arasında Amasya'nın idarî, sosyal, kültürel ve ekonomik durumuna dair bilgiler ortaya konmuştur. Osmanlı sosyo- kültürel alanı ile ilgili araştırma yapan gerek yerli ve gerekse yabancı pek çok araştırmacı bulunmaktadır. Bu bağlamda Amasya temel alınarak hem şer'iyeye sicilleri hem de diğer kaynaklar ışığında yapılan çalışmalardan bazılarına şunlar örnek verilebilir:

Ahmet ŞİMŞİRGİL, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, Tarih İncelemeleri Dergisi XI, Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İzmir 1996.

Ahmet ŞİMŞİRGİL, 1520 Tarihli Topu-Tahrir Defterine göre Amasya Sancağı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1985.

Adnan GÜRBÜZ, Toprak-Vakıf ilişkileri çerçevesinde XVI. yüzyılda

¹ Celal Nuri, **Kadınlarımız**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1993; Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yay. İstanbul 2000.

² Erol Güngör, **Dünden Bugüne Tarih-Kültür-Milliyetçilik**, İstanbul 1993, s. 13–14.

Amasya Sancağı, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

İbrahim YILMAZÇELİK, 1736–1739 (H.1149–1151) Tarihli Amasya Şer'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Fihristi, OTAM S.9, Ankara 1999.

Şener ÇAKMAK, 39 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1996.

Sıtkı ULUERLER, 71 Numaralı (H.1234–1235 / M.1818–1820) Tarihli Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2000.

H.Hüsameddin YAŞAR, Amasya Tarihi I, (Neşr: Ali YILMAZ ve Mehmet AKKUŞ) Ankara 1986.

Fikret SARICAOĞLU, Üç Amasya Tarihçisi ve Eserleri, İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi, S.14, İstanbul 1994.

Yılmaz ÖZDEMİR, 22'nolu (M. 1697–1699) Amasya Şer'iyye Sicili, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.

İzzet Nihat ORLU, Amasya'nın Coğrafya ve Tarih Bilgisi, Amasya 1939.

Hüseyin MENÇ, Her Yönüyle Amasya, Amasya Tic. ve San. Odası Kültür Yayınları, Amasya 1997.

Kâni KUZUCULAR, "Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi" (Basılmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1974.

Birol Bayram GÜNGÖR, H. 1226 – 1229 (M.1811–1814) Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdarî, İçtimaî ve İktisadî Durumu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2000.

İsmail ERDOĞAN, XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1996.

Amasya üzerine yapacağımız bu çalışma ise yapılmış olan diğer çalışmalar zincirinin bir halkasını teşkil edecektir.

A. Şer'iyye Sicillerinin Kaynak Değeri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Kişilerin eşit karakterde yaratılmadıkları ve insanlar müdahalesiz kaldıkça kuvvetin hakkı daima ayaklar altına alacağı, bu nedenle de toplum içinde kuvvet ile hakkı eşitleyecek üçüncü bir kuvvetin gerekliliği ve önemi eskiden beri bilinmektedir. Bu itibarla daha üç kişinin bir araya geldiği, yani ilk insan topluluğunun kurulmaya başladığı en eski zamanlarda zayıfların haklarını aramak için aralarındaki akıllı ve nüfuzlu diğer bir kimseye başvurmak ihtiyacı duydukları düşünülürse hak, adalet, dava, kazâ meselelerinin insanlık tarihi ile yaşıt olduğunu kabullenmek gerekir. Tarihe bakıldığında yeni yeni devletler ve medeniyetler kuran eski milletlerin, kendi anlayışlarına ve yaşam koşullarına, örf ve adetlerine, dinî telakkilerine uygun şekilde bir takım kanunlar ve nizamlar meydana getirmek suretiyle hakkı ve adaleti emniyet altına almaya çalıştıkları görülür³.

İslâm hukukuna göre; her biri teferruatlı ve çok karışık bir takım meseleleri içeren tüm bu konular üzerinde halkın dava ve düşmanlıklarını hal ve fasl etmek keyfiyetine "Kazâ" denir. Bu işlerde görevli bulunan ve şimdiki hâkimler demek olan memurlara "Kadı", kadının bulunmadığı veya bulunamadığı hallerde ona vekâlet eden, daha açık bir deyimle onun adına vazife gören kimselere "Naib" denilmektedir⁴. Kadıların veya naiblerin bizzat kazâ işleriyle meşgul bulundukları yani eski bir deyimle "icra-yı ahkâm-ı şer'iyye eyledikleri" resmî kurumlara (adalet dairelerine) ise "Şer'iyye Mahkemeleri" denir⁵.

Tezimizin esas kaynağını oluşturan şer'iyye sicilleri, 1455 tarihli Bursa Şer'iyye Sicili ile başlayarak XX. asrın ilk çeyreğine kadarki uzun bir zaman diliminin aydınlatılmasında kullanılan temel kaynakların başında

³ Münir ATALAR: "Şer'iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe", A. Ü. İlahiyat Fakültesi, İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, Ankara 1980, S.4, s.303.

⁴ Mehmed Zeki PAKALIN: "Kadı" ve "Kazâ" maddeleri, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, C.11, s.119-223.

⁵ Münir ATALAR: a.g.m., s.304.

gelir. Temel kaynak olması, Osmanlı Devleti'nde, herhangi bir beylerbeyine, eyâlete veya sancak ve kazâyâ devletin yetkili organları tarafından gönderilen ve "hüküm" denilen emirlerin sadece bazı askerî kararlar dışında tamamının muhatabının kadılar olmasından kaynaklanmaktadır⁶.

Söz konusu bu çetrefilli sicillere dair araştırmaların tarihi pek eskiye gidememektedir. Uzunçarşılı'nın 1935'te yazdığı bir makalede⁷ henüz bu kaynakların araştırılmadığından bahsedilerek kaynakların mahiyeti hakkında kabaca bilgi verilmektedir. İlk çalışmalardan biri olan bu makalede sicillerin Halk Evleri'nce araştırılması teşvik edilmiştir. Bu makalenin ardından 1935'lerden sonra Annales Tarih ekolünün tarih anlayışımız üzerinde yaptığı etki, konuların ağırlık merkezini sosyo-ekonomik alana çekince, şer'iyye sicilleri daha da güncellenmiş ve birçok araştırmacı kent monografileri üzerinde çalışmaya başlamıştır⁸.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu ülkelerde bugün bu gibi vesikalar dağınık, belirsiz ve karmakarışık bir durumdadır. Kaynakları pek bol fakat el değmemiş bir halde bulunan Osmanlı tarihi üzerindeki tetkiklerin müspet ve verimli bir devreye girmesi, şüphesiz her şeyden önce bu vesika hazinelerinin metodik bir şekilde toplanıp sınıflanması ve tanıtılması sayesinde gerçekleşecektir⁹.

Belirttiğimiz üzere, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan ülkelerde mevcut olan bu şer'iyye sicilleri şimdi imparatorluğun

⁶ Ahmet AKGÜNDÜZ: *Şer'iyye Sicilleri*, C.I, TDAV Yay. İstanbul 1988, s.11

⁷ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü mecmuası*, C.V, S.29, (Temmuz 1935), s.365-368

⁸ Şer'iyye sicillerinden yararlanılarak yapılan bazı araştırma ve metin çalışmaları şunlardır: Ömer DEMİREL: *II. Mahmut Dönemi'nde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, Ankara 1989; Ömer DEMİREL: *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara 2000; Özer ERGENÇ: "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler" *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s:85-109; Özer ERGENÇ: *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitü Vakfı Yay. Ankara 1955; Suraiya FAROGHI: *Tarih içinde Ankara*, ODTÜ (Eylül 1981) Bildirileri, Ankara 1984; Halil İNALCIK: "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak" *AÜDTCF Dergisi*, 1942, C.1, S.1, s.89-96; Halit ONGAN: "Ankara'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili", *DTCF Yay. Ankara* 1958; Hüseyin SÂRİ: *Şer'iyye Sicillerinde Mudurnu (1808-1839). Sosyo-Kültürel-Ekonomik-Askerî Durum*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1994; Rifat ÖZDEMİR: *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1986; Musa ÇADIRCI: *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yay. Ankara 1987; Hasan MOĞOL: *Osmanlı İdarî Yapısı İçerisinde XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya Sancağı'nda İdarî Teşkilat*, TDAD, S.81, s.145-158

⁹ Halil İNALCIK: "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, C.I, S.2 (Şubat), Ankara 1943, s.96

dağılmasıyla pek çok farklı devletin arşiv malzemesini oluşturmakta ve bu durum sicillerin hepsinin bir havuzda toplanması zaruretini bertaraf etmektedir. Avrupa'daki sicillerin çoğunluğu bulunduğu ülkenin merkezi bir şehrinde toplanmıştır. Örneğin; Romanya'daki çeşitli şehirlere ait şer'iyye sicilleri Bükreş şehrinde, Yugoslavya'da Sarejova, Split, Zagreb, Üsküp gibi şehirlerde, Bulgaristan'da ise Sofya Milli Kütüphane "Nationale Biblioteque"de toplanmıştır¹⁰.

Anadolu'da bazı bölgelere ait şer'iyye sicilleri dahi bugün elimizde mevcut değildir. Kars, Erzurum ve Erzincan gibi doğu vilayetlerimiz bu bölgelerdendir. Bu memleketler vaktiyle düşman işgali görmüştür. Bu olumsuz duruma, mevcut defterler arasında tarih itibariyle birçok boşluklar bulunduğunu ve muahhar olanların eskilere nispetle daha çok olduğunu da eklersek bilgi kaynaklarımızın kurumaya başladığı ümitsizliğine kapılabiliriz. Gerçi bu olumsuzluğun tek sebebi savaşlar değildir. Buna yangınlar, su basmaları, bakımsızlıktan çürümeleri, tahripler ve aşınmaları da ekleyebiliriz¹¹.

Din-devlet münasebetlerinin en mühim kriteri, bir devletin hukuk nizamıdır. Osmanlı hukuk nizamı İslâm fıkına istinat ettiğinden dolayı, İslâm fıkında din-devlet münasebetlerinin müşahhas ve en güzel misalini Osmanlı Devleti teşkil etmektedir. Bir hukuk nizamının ne olduğunu en iyi ortaya koyan mahkeme kararları, Osmanlı hukuk nizamının mahiyetinin ve muhtevasının tespit edilebilmesinde de dikkate değer belgelerdir. Bu sicillerin tetkikiyle, Osmanlı hukukunun kaynakları, "Şer'i Şerîf" denilen İslâm Hukuku'nun ne dereceye kadar uygulandığı, padişahların ve "Ulûl-emr" denilen devlet yetkililerinin sınırlı yasama yetkilerini Kur'an ve sünnette kesin bir şekilde zikredilmeyen ve içtihat ile zamanın Ulû'l-emr'in sınırlı yasama yetkisine terk edilen örfî hukukun uygulanma alanları yani kanunnâmelerin tanzim ettiği hususlar bütün açıklığı ile ortaya çıkacaktır. Bunlar

¹⁰ Yücel ÖZKAYA: "Sofya'da Milli Kütüphane "Nationale Biblioteque"deki Şer'iyye Sicilleri", AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XIII. S.24 (1979–1980), s.22

¹¹ Halit ONGAN: "Ankara'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili", AÜDTCF. Yay. Ankara 1958, s.7–10

incelenmeden Osmanlı Hukuku hakkında verilen hükümler, peşin ve gayr-i ilmîlik vasfından pek kurtulamayacaktır¹².

Bu belgelerin önemi ve değerine farklı bir açıdan baktığımızda Osmanlı tarihini yazmada ve farklı yönlerini görmede çok kolaylıklar sağladığını görürüz. Daha önce de belirttiğimiz üzere büyük oranda kadı sicillerine dayalı şehir tarihleri, parçası oldukları politik, ekonomik ve sosyal sistemlerin tarihlerinden ayrılmazlar. Zira şehir formunu, şehrin bağlı bulunduğu sosyal sistemin gelişme düzeyi ve teknolojik durumunu belirtmektedir. Yani kadı sicilleri, şehir tarihinden yola çıkarak tüm yurda şamil yazımlarda bulunabilme imkânını sunmaktadır¹³. Nitekim Özer Ergenç, Ankara ve Konya üzerine yaptığı karşılaştırmalı çalışmasında¹⁴ şer'iyye sicillerine dayanarak iki şehri yorumlamış ve buradan yola çıkarak dönemin Osmanlı kentlerinin genel portresini çizmeye çalışmıştır.

Şer'iyye sicillerindeki bilgilerin yorumlanması ile ilgili olarak çalışmamızda bazı eserlerden istifade ettik. Saim Savaş'ın "1799–1804 Tarihleri Arasında Sivas Halkının Kullandığı Eşyalar ve Silahlar" adlı eseri¹⁵, İbrahim Gökçen'in "Sicillere Göre Saruhan Zaviye ve Yatırları",¹⁶ ve Ömer Demirel'in "II. Mahmud döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilâtı ve Üretim-Tüketim İlişkileri"¹⁷, Özer Ergenç'in "Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya"¹⁸ adlı eserleri bu eserlerden bazılarıdır.

Şer'iyye sicillerinin haiz oldukları bu önem Osmanlı tarih yazıcılığında son yarım asırda ön plana çıkmış ve şer'iyye sicillerinin

¹² Ahmet AKGÜNDÜZ: **Tabular Yıkılıyor-I**, OSAV, İstanbul 1996, s.143–146

¹³ Özer ERGENÇ: "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", Belleten, C.I-II, S.203 (1998), s.668

¹⁴ Özer ERGENÇ: **XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya (Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı)**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay. Ankara, 1995

¹⁵ Saim SAVAŞ: " **Hicrî 1214–1219 (1799–1804) Tarihleri Arasında Sivas Halkının Kullandığı Eşyalara Kısa Bir Bakış ve Kullanılan Silahlar** ", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.3, Sivas 1984, s.41-53

¹⁶ İbrahim GÖKÇEN: **Sicillere Göre Saruhan Zaviye ve Yatırları**, Manisa Halkevi Yay. İstanbul, 1946

¹⁷ Ömer DEMİREL: **II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilâtı ve Üretim-Tüketim İlişkileri**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989,

¹⁸ Özer ERGENÇ: "Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya", Ankara Enstitüsü Vakfı Yay. Ankara 1995,

toplu katalogunu oluşturmak için muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Her ne kadar binlerce belgenin taranması okunması ve yorumlanması kolay olmasa da bu yolda belirli bir mesafenin alınması tarih yazıcılığı açısından sevindirici bir gelişmedir¹⁹.

XIV. yüzyılın başlarında Anadolu'nun kuzeybatısında kurulan Osmanlı Devleti, kısa zaman sonra çağına göre oldukça ileri bir sistem oluşturarak inkişaf etmiş bir Türk-İslâm devleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağına göre oldukça ileri olan bu devletin müesseselerinin temelini başta "İslâm Hukuku" olmak üzere, "Eski Türk Geleneği" yani "Örfî Hukuk" oluşturur²⁰. Bu devletin idarî ve adlî yapısı başta olmak üzere tüm devlet aygıtının temel felsefesi, genel olarak "adalet sistemi" üzerine inşâ edilmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin çeşitli kültür, ırk, din ve mezhep ayrımı yapmadan bütün halkına eşitlikçi ve adil bir hukuk sistemi uygulaması da bunun en açık ispatıdır²¹.

Devletin, çağlara damgasını vuran ve dünya güç dengeleri içinde önemli konumunu sağlayan saik, belki de buradan ileri geldi denebilir. Oldukça farklı-değişik- kültür camialarını bünyesinde barındıran ve bunların sorunlarını adilce çözen bir devletin, mutlak bir şekilde müesseseleri de o derecede gelişmiş olmalıdır. Bu açıdan ele alındığında Osmanlı Devleti'nin teşkilât yapı ve şekillerinin iyi tahlil edilebilmesi söz konusu olunca, o dönemden günümüze intikâl edebilen

¹⁹ Toplu katalog çalışmaları için Bkz. Yusuf HALAÇOĞLU: **Şer'iyye Sicillerimizin Toplu Kataloguna Doğru (Adana Şer'iyye Sicilleri)**, İ.Ü.E.F.D, S.30 (1976), s.99-108; Yusuf OĞUZÖĞLU: **Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru**, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XIV. S.25, s.343-360; Osman ERSOY: **Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru**, AÜDTCF Dergisi, C.XXI, S.3-4, s.33-65; Mücteba İLGÜREL: **Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru**, İÜEF Tarih Dergisi, S.28-29 (1975), s.123-167. Tufan GÜNDÜZ: **Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru Develi Şer'iyye Sicilleri Katalogu**, OTAM, S.9. Ankara 1999. Mübahat KÜTÜKOĞLU: **"Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettu Defterleri"**, Belleten, LIX/225 (1995). v.b... örnekler çoğaltılabilir.

²⁰ Osmanlı hukukunda şer'i hukuktan kastedilen Kur'an, sünnet, icma' ve kıyas gibi şer'i deliller vasıtasıyla İslâm müctehitlerinin fıkıh kitaplarında tedin ettikleri hukukî hükümlerdir. Osmanlı Kanunnâmelerinde şer-i şerif diye geçmektedir. İslâm hukukunun tali kaynakları kullanılarak ve örf-adet kaideleri esas alınarak, ister zamanın ulül-emri ve isterse müctehit hukukçular tarafından tedvin ve tanzim edilen hukukî mevzuatın tamamına, adet hukuku veya Örfî hukuk denmektedir. Daha geniş bilgi için Bkz. Ahmet AKGÜNDÜZ: **Tabular Yıkılıyor I**, OSAV, İstanbul 1996, s.157-158

²¹ Mehmet BEŞİRLİ: **"385 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Osmanlı Şehir Tarihi Açısından Önemi"**, AÜ. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.10, Ankara 2000, s.3.

vesikalara başvurulmasının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır²²

Şer'iyye sicilleri, ilgililerce malum bulunduğu gibi, mükemmel ve mufasssal bir Osmanlı -Türk Tarihi'nin olduğu kadar malî, askerî, hukukî, iktisadî, idarî ve diğer sosyal kurumlarımızın tarihlerinin, memleketin pek çeşitli maddî ve kültürel konuları üzerinde mahallen yapılacak araştırmaların birinci derecede kaynaklarıdır²³. Son zamanlarda ortaya çıkan şehir tarihleri ve yurdun muhtelif bölgelerindeki mahalli hayata ait ilmi araştırmaların birinci derecedeki kaynağı olan şer'iyye sicilleri incelendikten sonra, Osmanlı Devleti'nden ayrılan ve bugün sınırlarımız dışında bulunan toprakların da gerçek tarihi yazılabilir.

Sicillerin genel tarihe katkıları, önemli tarihî olayların, şahsiyetlerin, mahalli yer adlarının ve müesseselerin bütün ayrıntılarıyla doğru olarak tespitinde de birinci derecede önem arz etmektedir. Örneğin; değişik tarihlerde İstanbul'da meydana gelen büyük yangınlarla ilgili, orijinal belge niteliğinde tarihî malzeme, şer'iyye sicilleri dışında mevcut değildir. Şeyhülislâmlar, Kazaskerler ve Sadrazamlar gibi büyük devlet adamlarının hayat hikâyelerini bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarabilmek için de sicillere müracaat etmek gerekir. Zira sicillerde kimin, nereye tayin edildiği, hangi tarihte, hangi vasıfla, nasıl bir devlet hizmeti ifa ettiği mutlaka kaydedilmektedir. Şer'iyye sicillerinin bütün Osmanlı ülkesinin yer isimlerini tespit ve hatta mahalle isimlerinin bile tayininde mühim rol oynadığını da ifade etmek gerekir²⁴.

XV. ilâ XX. asır aralarında Türk halkının ve özellikle de Anadolu halkının hayat ve geçim tarzı, memlekete dışarıdan giren ve yine memleketten dışarı çıkan eşya (ihracat ve ithalat), Anadolu halkının yetiştirdiği tarım ürünleri, imal ettiği sanayi mamulleri, Anadolu'da mevcut olan sanat ve meslek çeşitleri,

²² Mehmet BEŞİRLİ : a.g.e., s.3

²³ Feyyaz GÜRKAN: “Şer'iyye Mahkemeleri Üzerine Bir Araştırma”, IX. Türk Tarih Kongresi (21–25 Eylül 1981), C.2 s.765.

²⁴ Ahmet AKGÜNDÜZ: “Şer'iyye” a.g.e., s.12–13.

halktan toplanan vergiler, devletin memurlarına ödediği tahsisatlar, hukuk ve ceza davalarındaki tazminatların miktarları ve cinsi, para arzı ve çeşitleri, para enflasyon ve devalüasyonun gerçek manada tarihî seyri ve kısaca hem makro hem de mikro iktisada dair bütün mevzular doğru olarak ve yerli yerinde ancak şer'iyye sicillerindeki kayıtlardan öğrenilebilir.²⁵ Örneğin; Özer Ergenç bir çalışmada Ankara'nın ticaret yollarını, nüfusunu halkın beslenme imkânlarını ve gelir düzeyini, Ankara'da mevcut küçük el sanatlarını ve tiftik ipliğinden dokunan sof üretimini, bütün ayrıntılarıyla tabi ki Ankara Şer'iyye sicillerine dayanarak ortaya koyabilmektedir²⁶.

Şer'iyye sicilleri Osmanlı askerî teşkilatı²⁷, idarî teşkilâtımız, mimarî tarihimiz, tıp tarihi, halk tababeti ve Türk dili açısından da önemli kaynaklar arasında yer alır.

Şer'iyye sicilleri genellikle eni dar, boyu uzun defterlere yazılırdı. Muhtevasını oluşturan i'lâm, hüccet, vakfiyye kayıtları, miras taksimi, kiraların kontrolü, narh koyma, husumete dayanan davalar şer'i mahkemelere mahsus bir usul ve kaide içinde kaleme alınırdı²⁸. Şer'iyye sicilleri Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemlerinden Kanunî'nin ilk yıllarına kadar genelde Arapça tutulmuştur. Yalnız hükümetin verdiği emir ve onların cevapları Türkçe kaydedilmiştir²⁹.

Netice itibariyle "Güzellik, detaylarda gizlidir" düsturu gereğince şer'iyye sicillerinin tarihimizi aydınlatmada kullanılması bir tarihçi için

²⁵ Ahmet AKGÜNDÜZ: "Tabular ...", s.144

²⁶ Özer ERGENÇ: "1600–1615 Yılları Arasında Ankara İktisadî Tarihine Ait Araştırmalar", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Ankara 1975, s. 145–168. Halil Sahillioğlu'nun "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak "Kitab'ül-Kadı" ve "Süftece'ler" (TİTS, (8–10 Haziran 1973), HÜ yay. Ankara 1975) adlı eseri de bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

²⁷ Bu belgelere dayalı olarak askerî tarih alanında muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları şunlardır: Musa ÇADIRCI: "Tanzimat'ın İlanı Sırasında Anadolu' da İç Güvenlik Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK Yayınları, 1997; Ronald C. JENNINGS: "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records, The Sharia Court of Anatolian Kayseri, Journal of the Economic and Social History of the Orient, 18, 1975, s.53–114; Haim GERBER: Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa 1600–1700, International Journal of Middle East Studies, 12, 1980, s.231–24; Mücteba İLGÜREL: "Şer'iyye Sicilleri Toplu Kataloğuna Doğru", TD, 28–29 (1975), 123–166; Aynı yazar; "Balıkesir'de Ayanlık Mücadelesi", Tarih Enstitüsü Dergisi (TED), 3 (1973), s.63–74.

²⁸ İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, Ankara 1984, s.109.

²⁹ Halil SAHİLLİOĞLU: "Kitab'ül-Kadı ve Süfteceler", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, HÜ. Yay. Ankara 1974, s.106

kaçınılmaz olmalıdır. Çalışmamızın bu bölümüne kadar önemini vurgulamaya çalıştığımız ve bugün savaşlardan, yangınlardan, su baskınlarından ve benzeri nedenlerden arta kalan řu anda 20000 adet ve 500000 sayfa civarında bulunan şer'yye sicillerinin okunması ve yorumlanması işlemi uzun bir zaman dilimini alacaksa da son yıllarda bu hazinenin varlığını keşfeden tarihçilerin ve çalışmaların çoğalması sevindirici bir gelişmedir. Yoksa Osmanlı tarihinin tüm veçhelerini layıkıyla anlamak imkân dâhilinde değildir³⁰.

B. H.1200–1201(M.1785–1787) Tarihli 63 No'lu Amasya şer'yye Sicili'nin Tanıtımı

XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'nun kuzey batısında kurulan Osmanlı Devleti, kısa zaman sonra çağına göre oldukça ileri bir sistem oluşturarak inkişaf etmiş bir Türk-İslâm devleti olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm hukukunu (aynı zamanda şeriata uygun örfî hukuku) hukuk sistemi olarak kabul eden Osmanlı Devleti'nin en önemli yargı organı olan şer'i mahkemeler, devletin yıkılması ile birlikte tarihe karışmakla birlikte, devletin muhtelif devirlerdeki hukukî, iktisadî, dinî, askerî ve idarî müesseseleri hakkında bize çok değerli tarihî belgeler bırakmıştır. Bu belgeler, dil, din ve renk farkı gözetmeksizin bütün insanlarla ilgili olayları ilgilendiren mahkeme kararlarını ve idarî düzenlemeleri ihtiva eden şer'yye sicilleridir. Bu siciller, XV. asrın yarısından başlayarak XX. asrın ilk çeyreğine kadarki uzun bir zaman dilimi içinde, en azından 472 yıllık Türk tarihini, iktisadını, siyasî, sosyal ve hukukî hayatını yakından ilgilendirmektedir³¹.

şer'yye sicillerinin şehir tarihçiliği açısından önemli belgeler olması

³⁰ Halil CİN-Ahmet AKGÜNDÜZ: *Türk-İslâm Hukuk Tarihi I*, İstanbul 1990, s.274

³¹ Turan YAZGAN: *şer'yye Sicilleri Katalogu*, C.II, TDAV.,s.11

hasebiyle biz de H. 1200–1201 (M. 1785–1787) tarihli 63 no’lu Amasya şer’iyye sicilini incelemeyi uygun gördük. Bu çalışmayı seçmek isteyişimizdeki en önemli etken, Amasya şehrinin Osmanlı tarihinde “şehzâde sancağı” olarak anılmış bir şehir olması, Amasya’nın yine Osmanlı tarihinde “Anadolu’nun Oxford’u”³² methiyesiyle tebşir edilmiş bir kültür ve ilim merkezi olmasıdır.

Bu çalışmada Kadılık müessesesi ve buna bağlı olarak şer’iyye sicilleri hakkında bilgiler verildikten sonra, 1785–1787 yılları arasında Amasya mahkemesine intikâl etmiş davaların ve cezai uygulamaların dökümü, Amasya’nın idarî, hukukî, sosyal, malî ve askerî konularını ilgilendiren meseleleri hakkında ulaşılan veriler ve dolayısıyla Osmanlı şehir tarihi hakkında bazı ip uçları edinmek amaçlanmıştır.

Çalışmamızda izlenecek yöntem, belge çözümü tarzında olacak ve şer’iyye sicillerinin transkribe edilerek, muhteva itibariyle tasnifi ve bu verilerden hareketle bir takım tespitlerde bulunmak şeklinde olacaktır. Bunun yanında tezimizde bölgeyle ilgili yapılan başka çalışmalardan istifade yoluna da gidilecektir.

Tezimize esas olarak aldığımız defter, Amasya’nın 63 numara ile kayıtlı şer’iyye sicilidir. H.1200–1201 (M. 1785–1787) tarihlerini içine alan sicille birlikte Amasya ile ilgili olarak 95 tane şer’iyye sicili mevcuttur. En eski tarihli Amasya Şer’iyye Sicili 1 no’lu sicil olup, H. 1034–1036 (M.1624–1627) tarihlerine aittir. En yeni tarihli Amasya Şer’iyye Sicili de H.1283–1290 (M.1866–1874) tarihlerine ait olup 95 numaralıdır. Amasya sicilleri diğer birçok sicil gibi “Ankara Milli Kütüphane, Mikrofilm Bölümü”nde muhafaza edilmekte idi. Ancak 27.03.2006 tarihinde yapılan devir teslim ile şer’iyye sicilleri Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir.

³² Anadolu’nun Oxford’u ifadesi 1864’de Anadolu’yu gezen Georges Perrot’un Anılarında yer almıştır. Georges Perrot (1832-1914) Anadolu’da yaptığı gezinin notlarını “Küçük Asya’da Bir Geziden Anılar” isimli eserinde toplamıştır.

İncelediğimiz defter 28 yapraktan ve 55 sayfadan oluşmaktadır. Ancak 41.sayfa, 43. sayfa, 46. sayfa, 47. sayfa, 49. sayfa, 53. sayfa ve 54. sayfalar boştur. 55. sayfa da ise kısa bir not bulunmaktadır.

İncelemeye çalıştığımız sicilde toplam 159 belge mevcuttur. Bu belgelerden 95 tanesi İ'lâm, 57 tanesi hüccet, 2 tanesi vakfiyye, 2 tanesi ferman, 3 tanesi ise tereke kayıdır. 1 belge ise yarım bırakılmış olduğundan dolayı türü ve içeriği tespit edilememiştir. Mevcut belgelerden 44 adet belge tarihsiz, 12 adet belge H. 1200, 2 adet belge H. 1202, 1 adet belge H. 1203 geri kalan diğer belgeler ise H. 1201 tarihli dir. Bazı belgelerde gün ve ay belirtilmemiş sadece yıl belirtilmiştir. Belgelerin tarih sırası genelde düzenli olmakla beraber bu hususa çok dikkat edilmediği de gözlenmiştir.

Bazı sicillerde sade bir üslup kullanılırken bazı belgelerde Arapça kelimelere ağırlık verilmiş oldukça ağıdalı bir dil kullanılmıştır. Kıрма Divanî ile yazılan sicil belge düzeni açısından çok karmaşık bir görünüm arz etmemektedir. Ancak bazı sayfalarda bu düzene uyulmadığı da görülmüştür.

Defterde bulunan 159 adet belgenin türü ve konusu tespit edilerek fihrist oluşturulmuş ve belgeler özetlenmiştir. Belgelerin türlere ve konulara göre dağılımı grafikler şeklinde de gösterilmiştir. Tarih olarak defterdeki hicrî tarihler olduğu gibi alınmış, miladî takvime çevrilmemiştir. Sicilde yer alan belgeler dipnotlarda A.Ş.S. 63–2/3 şeklinde kodlama yöntemi (63 no'lu defterin 2. sayfasındaki 3. belge anlamında...) kullanılmıştır.

H.1200–1201 (M. 1785–1787) Tarihli 63 No'lu Amasya Şer'iyye Sicili'ndeki Belgelerin Fihristi

Belge No	Sayfa No	Belgenin Türü	Belgenin Konusu	Belgenin Tarihi
1	1	İ'lâm	Menzil vergisi	1201
2	1	İ'lâm	Mürekkebe akçe (aile)	22 Muharrem 1201

3	1	Hüccet	Tayin	1201
4	1	İ'lâm	Hatip tayini	
5	2	İ'lâm	Alacak	
6	3	Hüccet	Vâsi tayini	1201
7	3	İ'lâm	Alım-Satım	
8	3	İ'lâm	Tımar arazisi tasarrufu	
9	3	Hüccet	Veraset (aile)	20 Ramazan 1201
10	4	İ'lâm	Mehir meselesi (aile)	23 Ramazan 1201
11	4	İ'lâm	Hırsızlık (asayiş)	25 Ramazan 1200
12	4	İ'lâm	Vekil tayini	
13	4	İ'lâm	Vekil tayini	
14	4	İ'lâm	Vekil tayini	
15	4	Vakfiyye	Vakfiyye	16 Ramazan 1200
16	4	İ'lâm	Arazi satışı	1200
17	5	Hüccet	Kavga (asayiş)	16 Ramazan 1200
18	5	İ'lâm	Zina- kavga (asayiş)	16 Ramazan 1200
19	5	Hüccet	Veraset	26 Ramazan 1200
20	5	İ'lâm	Öldürme (asayiş)	27 Ramazan 1200
21	6	İ'lâm	Asayiş	
22	6	Hüccet	Miras taksimi	1200
23	6	Hüccet	Asayiş	28 Ramazan 1200
24	6	İ'lâm	Asayiş	28 Ramazan 1200
25	6	Hüccet	Alacak- verecek	
26	7	Hüccet	Asayiş	28 Ramazan 1200
27	7	Hüccet	Dükkân satışı	8 Muharrem 1201
28	7	Hüccet	Alacak	8 Muharrem 1201
29	7	İ'lâm	Satış	10 Muharrem 1201
30	7	İ'lâm	Aile	
31	8	İ'lâm	Borç	
32	8	İ'lâm	Alacak	19 Muharrem 1201
33	8	Vakfiyye	Vakfiyye	22 Muharrem 1201
34	9	Hüccet	Miras	
35	9	Hüccet	Satış	24 Muharrem 1201
36	9	İ'lâm	Öşür vergisi tahsili	
37	10	Hüccet	Tereke istemi	26 Muharrem 1201
38	10	İ'lâm	Tereke istemi	3 Safer 1201
39	10	Hüccet	Anlaşma	5 Safer 1201

40	10	İ'lâm	Aile (nişan)	14 Safer 1201
41	11	İ'lâm	Alacak	14 Safer 1201
42	11	Hüccet	Miras	15 Safer 1201
43	11	İ'lâm	Alış	18 Safer 1201
44	12	İ'lâm	Satış	18 Safer 1201
45	12	İ'lâm	Tereke	
46	12	Hüccet	Yörük harcı	28 Safer 1201
47	12	İ'lâm	Alacak	28 Safer 1201
48	14	Hüccet	Vekâlet	28 Safer 1201
49	14	Hüccet	Alacak	28 Safer 1201
50	14	İ'lâm	Gasp (asayiş)	4 Rebîü'l-evvel 1201
51	14	Hüccet	Alacak	4 Rebîü'l-evvel 1201
52	14	Hüccet	Şikâyet (asayiş)	
53	14	İ'lâm	Satış	14 Rebîü'l-evvel 1201
54	15	İ'lâm	Borç	1 Rebîü'l-evvel 1201
55	15	Hüccet	Öldürme (asayiş)	10 Rebîü'l-evvel 1201
56	16	İ'lâm	Vekâlet	17 Rebîü'l-evvel 1201
57	16	Hüccet	Alacak – verecek	17 Rebîü'l-evvel 1201
58	16	İ'lâm	Kavga - Asayiş	
59	16	İ'lâm	Yörük harcı (şikâyet)	21 Rebîü'l-evvel 1201
60	17	İ'lâm	Kefalet	20 Rebîü'l-evvel 1201
61	17	İ'lâm	Kefalet	22 Rebîü'l-evvel 1201
62	17	İ'lâm	Vekâlet (tereke)	
63	17	Hüccet	Tereke talebi	28 Rebîü'l-evvel 1201
64	17	İ'lâm	Vâsi tayini	
65	18	İ'lâm	Vâsi tayini	18 Rebîü'l- âhir 1201
66	18	Hüccet	Vakfiyye	18 Rebîü'l- âhir 1201
67	18	Hüccet	Vâsi tayini	
68	19	Hüccet	Tereke	28 Rebîü'l- âhir 1201
69	19	İ'lâm	Alacak	28 Rebîü'l- âhir 1201
70	19	İ'lâm	Alacak	29 Rebîü'l- âhir 1201
71	20	Hüccet	Alış- veriş	
72	20	İ'lâm	Borç edası	
73	20	İ'lâm	Borç istemi	21 Rebîü'l- âhir 1201
74	20	Hüccet	Alacak	4 Cemâziye'l-evvel 1201
75	21	İ'lâm	Miras	2 Cemâziye'l-evvel 1201
76	21	İ'lâm	Miras	11 Cemâziye'l-evvel 1201

77	21	İ'lâm	Borç	11 Cemâziye'l-evvel 1201
78	21	İ'lâm	Mehir davası(aile)	16 Cemâziye'l-evvel 1201
79	22	İ'lâm	Mehir istemi(aile)	
80	22	Hüccet	Alacak	17 Cemâziye'l-evvel 1201
81	22	İ'lâm	Miras	18 Cemâziye'l-evvel 1201
82	23	İ'lâm	Miras	1200
83	23	Hüccet	Aile	25 Cemâziye'l-evvel 1201
84	24	İ'lâm	Alacak	25 Cemâziye'l-evvel 1201
85	24	Hüccet	Borç istemi	2 Cemâziye'l-âhir 1201
86	24	İ'lâm	Su davası	3. Cemâziye'l-âhir 1201
87	24	İ'lâm	Vakfetme	
88	24	İ'lâm	Vakfetme	4. Cemâziye'l-âhir 1201
89	25	Hüccet	Şikâyet	17 Cemâziye'l-âhir 1201
90	25	Hüccet	Vekâlet	16 Cemâziye'l-âhir 1201
91	26	İ'lâm	Dava	26 Cemâziye'l-âhir 1201
92	26	Hüccet	Satış	
93	26	Hüccet	Borç	28 Cemâziye'l-âhir 1201
94	27	Hüccet	Borç	28 Cemâziye'l-âhir 1201
95	27	İ'lâm	Borç	5 Receb 1201
96	27	İ'lâm	Asayiş	10 Receb 1201
97	27	Hüccet	Alacak	13 Receb 1201
98	28	İ'lâm	Bağ satışı	
99	28	İ'lâm	Tarla satışı	
100	28	Hüccet	Nişan(aile)	13 Receb 1201
101	28	İ'lâm	Alacak halli	14 Receb 1201
102	28	Hüccet	Avarız vergisi	21 Receb 1201
103	29	İ'lâm	Şikâyet	
104	29	İ'lâm	Miras	28 Receb 1201
105	29	İ'lâm	Miras	8 Şaban 1201
106	29	İ'lâm	Satış	2 Şaban 1201
107	30	Hüccet	Satış	5 Şaban 1201
108	30	Hüccet	İslâmı kabul	6 Şaban 1201
109	30	Hüccet	Satış	7 Şaban 1201
110	30	Hüccet	Satış	10 Şaban 1201
111	31	Hüccet	Davar kışlası tasarrufu	13 Şaban 1201
112	31	Hüccet	Ev tasarrufu	14 Şaban 1201

113	32	Hüccet	Satış	25 Şaban 1201
114	32	İ'lâm	Satış	25 Şaban 1201
115	32	Hüccet	Satış	25 Şaban 1201
116	32	İ'lâm	Yiğitbaşı tayini	24 Şaban 1201
117	32	İ'lâm	Vâsi tayini	
118	33	İ'lâm	Satış	
119	33	İ'lâm	Borç	
120	34	İ'lâm	Bağ tasarrufu	12 Şevvâl 1201
121	34	İ'lâm	Satış	
122	34	İ'lâm	Vâsi tayini	
123	34	İ'lâm	Su kaynağı satışı	14 Şevvâl 1201
124	34	İ'lâm	Borç	18 Şevvâl 1201
125	34	İ'lâm	Bağ tasarrufu	18 Şevvâl 1201
126	35	Hüccet	Bağ satışı	20 Şevvâl 1201
127	35	Hüccet	Vekâlet	20 Şevvâl 1201
128	35	Ferman	Ferman	17 Şevvâl 1201
129	36	Hüccet	Bağ satışı	20 Şevvâl 1201
130	36	Hüccet	Borç	
131	36	İ'lâm	Miras tasarrufu	22 Şevvâl 1201
132	36	İ'lâm	Satış	22 Şevvâl 1201
133	37	Hüccet	Şer'i hüküm istemi	
134	37	İ'lâm	Satış	
135	37	İ'lâm	Müezzinlikten ferağat	
136	37	İ'lâm	Satış	
137	38	İ'lâm	Ev satışı	
138	38	İ'lâm	Veraset	
139	38	İ'lâm	Vekil tayini	
140	38	İ'lâm	Bağ satışı	
141	38	Hüccet	Asayiş	24 Şevvâl 1201
142	39	İ'lâm	Bağ satışı	
143	39	Hüccet	Bağ satışı	
144	41	Hüccet	Borç	8 Zilkâde 1201
145	42	Ferman	Ferman	11 Zilkâde 1201
146	44	Tereke	Tereke	
147	45	İ'lâm	Hububat hissesi	
148	45	İ'lâm	Hububat borcu	

149	45	İ'lâm	Tereke	
150	45	İ'lâm	Malikâne tasarrufu	20 Rebîû'l-evvel 1202
151	45	İ'lâm	Malikâne tasarrufu	20 Rebîû'l-evvel 1202
152	48	Tereke	Tereke	29 Safer 1203
153	48	Hüccet	Bağ tasarrufu	
154	48	İ'lâm	Dükkân tasarrufu	
155	50	İ'lâm	Satış	
156	50	İ'lâm	Alacak	
157	50	İ'lâm	Alacak	
158	51	Tereke	Tereke	
159	52	İ'lâm	Vakıf tasarrufu	

**H.1200–1201 (M. 1785–1787) Tarihli 63 No'lu Amasya Şer'iyye
Sicili'ndeki Belgelerin Özetleri**

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
1	Çeribaşı mahallesinin 1201 senesindeki menzil vergisinin 8 kuruşluk fazlalığı bulunduğu dair i'lâm.	1/1
2	Kışlacıklı Külhancı Hasan ile zevcesinin 11 kuruşluk mürekkebe akçe davasına dair i'lâm.	1/2
3	Müftü Evliya Halil Efendi'nin vakfiyyesinin, kendisinin Amasya Sancağına gelmesi nedeniyle Hafız Ali bin Ahmed'e feragat olduğuna dair hüccet.	1/3
4	Kızılcakebir köyüne bir hatib tayini lüzumu nedeniyle Seyyid Osman bin Mustafa'nın buraya tayin olduğuna dair i'lâm	1/4
5	Çeribaşı mahallesinden Malkoç Bey'in köylerini rüyetle subaşılık yapan Said bin Mehmed'in mezbûr Malkoç Bey'de olan alacağına ve bu hesapların ayrıntısına dair i'lâm.	2/5
6	Daha önce vâsisi Seyyid Hacı Mustafa bin Osman olan Seyyid Osman'ın vesayetinin Hacı Mustafa'dan alınmış olması nedeniyle,	3/1

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	yeni vâsisinin Seyyid Ahmed olduğuna dair hüccet.	
7	Hazla köyü sakinlerinden Hasan bin Ali'nin mezkûr köydeki çiftliğini Şefe Salih Ağa'ya satışı neticesinde Şefe Salih Ağa'da kalan alacağı ve çiftliğin gerçek bedelinin ne olduğuna dair i'lâm	3/2
8	Seyyid Ömer Ağa'nın Çorlu köyündeki tımar arazisinin tasarrufu hususunda Seyyid Abdullah bin Ahmed Ağa ile arasındaki anlaşmazlığa dair i'lâm.	3/3
9	Kale-i Pak sakinlerinden İbrahim bin Abdullah'ın vefât etmesi münasebetiyle varislerinden müteveffa kızı Fatıma'ya kalan verasetinin kocası Hacı Ahmed bin Seyyid Hacı Hüseyin tarafından ahz edildiğine dair hüccet.	3/4
10	Köpür kazâsından Abdünnebi bin Mehmed ile zevcesi Zeynep bint-i Hasan arasındaki mehirin halledildiğine dair i'lâm.	4/1
11	Hoca Süleyman mahallesinden Halil Beşe'nin, evinden ikili entari ve alaca yelek ve bir çuka kenarı ve gümüş ve tüfek ucunun Fatıma bint-i Osman tarafından çalındığına dair i'lâm.	4/2
12	Üçler mahallesinden Saime bint-i Hacı İbrahim'in vekili Ali bin Mehmed olduğuna dair i'lâm	4/3
13	Çeribaşı mahallesinden Hasan bin Hüseyin'in vekili Mehmed bin Osman olduğuna dair i'lâm	4/4
14	Receb mahallesinden Şerife bint-i Hüseyin'in vekili Hacı Ali olduğuna dair i'lâm.	4/5
15	Seyyid Hüseyin bin Seyyid Ahmed'in Hacı İlyas mahallesindeki bahçe ve Verar kazâsındaki Cevr köyünün yarısının vakfiyyetine dair vakfiyye.	4/6
16	Hacı İlyas mahallesinden Seyyid Ahmed'in Verar kazâsındaki Cevr köyündeki mezrasının, mahdumları tarafından kendilerine babalarından müntakil etmiş arazi olduğu ve bu arazinin tasarrufunun Hafız Ahmed, Emine ve Şerife ve Seyyid Hasan'dan alınıp kendilerine verilmesinin talebine dair i'lâm.	4/7
17	Şamice mahallesinden Osman bin Osman ile İbrahim bin Hasan arasındaki darba dair hüccet.	5/1

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
18	Hızır Paşa mahallesinden Falyak oğlu Ali'nin kızını Hacı oğlu Osman'la zina yaparken bulması nedeniyle aralarında çıkan kavgaya dair i'lâm.	5/2
19	İskilip köylerinden Ceceli'den Döndü oğlu Molla Mehmed bin Halil ile daha önce vefât eden Ceceli Halil bin Mehmed'in verasetini elinde bulunduran Emine bint-i Elmas arasındaki veraset anlaşmazlığına dair hüccet.	5/3
20	Saray-ı atik ustası Hasan Usta'nın su yolu açtırma bahanesiyle Zahide Hatun'un annesi merhûme Fatıma Hatun'un evine gasben girip merhûmeyi korkutarak ölümüne yol açmasına dair i'lâm ve şahidlerin ikrarları.	5/4
21	Kapusuzoğlu Feyzullah, Seyyid Abdurrahman ve Yazıcıoğlu Hilmi'nin Kevserler isimli bölgedeki Seyyid Mustafa'nın bağının içindeki kütükleri yakmaları ve bu hususdaki Seyyid Mustafa'nın şikâyetine dair i'lâm.	6/1
22	Pirinççi mahallesinden Hasan bin Abbas'ın kazâ sonucu ölmesi neticesinde; kızları Rahime ve Hatice ve oğlu Ali ve karısı Fatıma bint-i İsmail arasındaki miras bölüşümüne dair hüccet.	6/2
23	Câmi-i Enderun mahallesinden Zeynep bint-i Mehmed ile Ahmed arasında ve Ahmed'in evinde cereyan eden müdahaleye dair hüccet.	6/3
24	Çeribaşı mahallesinden Seyyid Ahmed bin Hüseyin'in beşer sarık takması hasebiyle nakibü'l-eşraftan Seyyid Abdullah Ağa ile olan davasına dair i'lâm.	6/4
25	Hamamcı Halisoğlu Hacı Hasan ile Gülinkiraser Vakfı'nın mütevellisi Künfetezâde Seyyid Ahmed'in vekili olan Köprübaşı mahallesi imamı Seyyid Mehmed arasındaki alacak-vereceklerle ilgili miktar ve bu borcun ayrıntısına dair hüccet.	6/5
26	Mirahor köyünde katledilen Fatıma bint-i İbrahim'in katil zanlılarının tesbitine dair hüccet.	7/1
27	Osman Beyzâde Seyyid Abdullah Bey'in bir adet dükkânını satmasına dair hüccet.	7/2

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
28	Asaf Şeyhi Seyyid Hacı Ali'nin Seyyid Mustafa'da olan 140 kuruşluk alacağına dair hüccet.	7/3
29	Abdibeyoğlu Abdullah bin Mehmed'in Bayırbaşı mahallesindeki evini fazla fiyata satmasına dair i'lâm.	7/4
30	Seyfeddin mahallesinden Emine bint-i Mehmed'in zevci Feyzullah hakkında i'lâm.	7/5
31	Seyyid Mehmed Emin'in Demirci Beşir oğlu Seyyid Mehmed'e olan borcunun ayrıntısı ve teslimine dair i'lâm.	8/1
32	Zikerli Ümmühan bint-i Hüseyin'in Seyyid Ahmed bin Osman'da merhûm kocası zamanından kalan alacağına dair i'lâm.	8/2
33	Karatay mahallesinden Halime bint-i Yahya'nın Atlık adlı mahallin Teke Bağı'ndaki bir miktar bahçesinin vakf edilmesine dair vakfiyye.	8/3
34	Bozahâne mahallesinden Hadar oğlu Abraham veled-i Yafos ile kızkardeşi Anna arasındaki merhûm babalarından kalan mirasın tasarrufu hususuna dair hüccet.	9/1
35	Köprübaşı mahallesinden Güzdüşzâde Mustafa Ağa'nın Ilıcak Boğazı'ndaki bağının satışına dair hüccet.	9/2
36	Gani köyü imamı Mehmed Efendi'nin mütevellisi olduğu mezbûr köydeki bir arazinin öşür vergisinin İhteranzâde Osman Ağa'dan tahsil etme hakkına dair i'lâm.	9/3
37	İskilip kazâsının Berrak köyünden Cece aşiretinden Abdullah bin İbrahim'in merhûm babasının terekesini talep etmesine dair hüccet.	10/1
38	İskilip kazâsının Berrak köyünden Cece aşiretinden Abdullah bin İbrahim'in merhûm babasından kendisine müntakil olan ev ve bahçeyi teslim aldığına dair i'lâm.	10/2
39	Ferkiye sakinlerinden Ali Fazlı oğlu İbrahim'in tarlasından su çıkaran Hacı Ali Ağa arasında rıza ile anlaşma sağlandığına dair hüccet.	10/3
40	Yüzbilmez köyünden Ahmed bin Osman ile Uzun Oba köyünden Aişe bint-i İbrahim arasındaki nişan münasebetiyle mezbûr Ahmed'in mezbûre Aişe'ye verdiği paraları halen Aişe'nin evliliğe yanaşmaması nedeniyle geri istemesine dair i'lâm.	10/4

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
41	Turhal kasabasından Seyyid Mehmed bin Seyyid Mehmed'in, Tatar köyündeki malikânesinin tasarruf ve satışı konusunda Sipahi İsmail bin Mehmed'te olan alacağına dair i'lâm.	11/1
42	Pazar-ı Süfla mahallesinden merhûme Fatıma bint-i Abdullah'ın mirasının varisleri arasındaki tasarruf hakkının ayrıntılarına dair hüccet.	11/2
43	Pirinçci mahallesi sakinlerinden merhûme Hamide bint-i Hacı Osman'dan müntakıl bağın tasarrufunun mirascıları arasında bölüşülmesinde yaşanan sorunlar hakkında i'lâm.	11/3
44	Gümüşlüzâde mahallesinden Şefika bint-i Seyyid Mustafa'nın kocası Seyyid Ahmed'e kardeşinden veraseten intikal eden bağı validesi Havva'nın fuzuli yere satmasına dair i'lâm.	12/1
45	Gümüşlüzâde mahallesinden Arpacızâde Seyyid Halil bin Hacı Mehmed'e vefât eden Veli bin İsa'dan intikal eden terekeye dair i'lâm.	12/2
46	Aksalur köyünden Çeli İsmail oğlu Ahmed bin İsmail, Osman oğlu Ahmed bin Halid ve Kerim oğlu Mehmed bin Abdülkerim adlı şahıslardan, Karaköprü yakınlarında oturan Habbab oğlu Mehmed ve Memi oğlu Seyyid Osman ve Hamza oğlu Seyyid Mehmed oğlu Halid adlı şahısların yörük harcı istemeleri hakkında hüccet.	12/3
47	Abdülfettah bin İsmail Efendi'nin Pervane Bey mahallesinden İsmihan bint-i Mustafa'ya vekil olması ve mezbûre İsmihan'ın vefât eden oğlu Hacı Mehmed'in terekesinden, Hocaşâde Ali Efendi ve Hamzazâde Hacı Hafız'da olan alacağının ayrıntılarına dair i'lâm.	12/4
48	Kübceğiz mahallesi sakinlerinden Raife bint-i Ali adlı hatuna zevci Halim bin Hasan'ın vekil olduğuna dair hüccet.	14/1
49	Câmi-i Enderun mahallesinden iken vefât eden Neccar Ali bin Yakub'dan, Hacı Mustafa bin Hacı Osman'ın olan alacağını isbatlamasına dair hüccet.	14/2
50	Kıl Yusuf adlı şahsın Karaköprü Bağı sakinlerinden Hamza oğlu Seyyid Ömer, Melez oğlu Seyyid Ali ve Bali oğlu Seyyid Hüseyin'in sakin oldukları bağı ve akçelerini gasb etmesine dair i'lâm.	14/3

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
51	Zeykere köyünden vefât eden Hacı Ömer oğlu Mehmed'in çocuklarının, Seyyid Mehmed bin Hacı İbrahim'deki babalarından müntakil olan alacakları hakkında hüccet.	14/4
52	Zeykere köyünün Kece Mahallesinden Emir oğlu Ali bin Mehmed ve Karabıyık oğlu Mehmed ve büyük oğlu Mehmed ve Kara Şaban oğlu Hafız Mustafa ve sair mahalle halkının, yine mahallede bulunan Manastır Çeşmesi'ne bakmakla yükümlü olan Seyyid Molla Osman bin Ömer'in çeşmeye yaptığı eksik harcamalar hakkındaki şikâyetlerine dair hüccet.	14/5
53	Kamerüddin mahallesinden Rukiye bint-i Mustafa ve Fatıma bint-i Ömer adlı hatunların Darıönü denilen yerdeki bağlarını satıp parasını vereselerine dağıttıklarına i'lâm.	15/1
54	Sofizâde mahallesinden merhûm Müftü İsmail Efendi bin Mustafa Efendi'nin daha önceden Şamlızâde Câmii'sine ve sakin olduğu evin tamirat harcına borcu olduğunun öğrenilmesi nedeniyle terekesinden bir aded hallac dükkânının satılarak, borçlarının kapatılmasına dair i'lâm.	15/2
55	Bayezid Paşa mahallesinden Emine bint-i Abdülfettah'ın kardeşi İbrahim'i öldüren Hacı Osman bin Hasan'ın kan karşılığında mezbûre Emine'ye verdiği bir adet evi daha sonradan geri alması üzerine, mezbûre Emine'nin sözkonusu evi mezbûr Osman'dan talep etmesi ve bu ev karşılığında Emine'ye verilecek olan akçeye dair hüccet.	15/3
56	Sofular mahallesinden Fatıma bint-i İsmail'e zevci Mustafa'nın vekil olduğuna dair i'lâm.	16/1
57	İbrahim bin İsmail adlı şahsın 30 sene evvel Seyyid Mustafa'dan hibe yoluyla aldığı tutluk bağı hususunda mezbûr Seyyid Mustafa'nın kızları ile aralarında olan anlaşmazlık hakkında hüccet.	16/2
58	Mehmed bin İbrahim ile gayr-i müslimlerden Topal zimmî Avanes, Keşiş oğlu, Zankoç oğlu Körek arasındaki kavga hakkında i'lâm.	16/3
59	Aksalur köyündeki bazı kişilerden, yörük olmadıkları halde yörük harcı alınmak istenmesi ve buna ilaveten bu kişilerin masraflarının	16/4

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	dahi verilmemesi neticesinde mezbûran şahısların şikâyetlerini havi i'lâm.	
60	Çeribaşı mahallesinden Fatıma bint-i Mehmed'e Hafız Osman bin Mustafa'nın kefil olduğuna dair i'lâm.	17/1
61	Uzun Mustafa mahallesinden Fatıma bint-i Abdi'ye müezzin Ali Efendi bin Mustafa'nın kefil olduğuna dair i'lâm.	17/2
62	Samsun'un Merde Mahallesi sakinlerinden Seyyid Mehmed bin Seyyid Ahmed, vekili olduğu Seyyid Hacı Abdullah Efendi bin Mehmed'in Hicaz şehrinde misafir iken vefât etmesi üzerine, vekâletlik hasebiyle merhûmun terekesini aldığına dair i'lâm.	17/3
63	Yağız Mahallesi sakinlerinden olup daha önce hac vazifesini yaparken vefât eden Sucuoğlu İbrahim'in terekesini, halen merhûmun babasının talep etmesi hakkında hüccet.	17/4
64	Hac'da iken vefât eden Seyyid Hacı Osman bin Ali'nin zevcesi ve çocuklarına, merhûmun kızkardeşinin oğlu İbrahim bin Hafız Mustafa'nın vâsi olduğuna dair i'lâm.	17/5
65	Kal'a-i Bâlâ sakinlerinden vefât eden Mustafa bin Mustafa'nın varisi Osman bin İsmail değil de validesi Emine ve kız kardeşi Ayşe ve karısı Zeynep olduğuna dair i'lâm.	18/1
66	Cebeci oğlu imamı Hafız Osman bin Mustafa'nın, vefât eden Emine bint-i Elmas adlı hatunun hayattayken malından yaptığı vakfiyyete dair ikrarını havi hüccet.	18/2
67	Hızırpaşa mahallesinden olup kayıp olan Ahmed bin Hasan'a, kendisi bulununcaya kadar Babası Hasan'ın vâsi tayin olduğuna dair hüccet.	18/3
68	Hafle Köyü sakinlerinden vefât eden Mehmed bin İbrahim'in varislerinin kızları; Emine, Fatıma ve Zeynep oğulları Mustafa ve İbrahim olması nedeniyle Mehmed'in terekesindeki mallara çocuklarının sahip olabileceğine dair hüccet.	19/1
69	Havza Kazâsı'ndan Halilesi Köyünden Fatıma bint-i Seyyid İbrahim'in vefât etmesi nedeniyle, Fatıma'nın kızkardeşi Zahide'nin veraset nedeniyle Osman Ağa'dan olan alacağını hallettiğine dair	19/2

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	i'lâm.	
70	Merhûm Sucuoğlu İbrahim'in babası Mustafa ve küçük kızı Akruce'nin Ömer Ağa bin Hüseyin, Salih Beşe bin Osman ve Ali Fakih oğlu İbrahim adlı şahıslarda olan alacaklarını tamamen aldıklarına dair i'lâm.	19/3
71	Acem Ali mahallesinden Evkatlı oğlu zevcesi Aîşe bint-i Musa'nın Çırakçı mahallesindeki evinin, yanması nedeniyle arsasını Tercemehadi veled-i Agop adlı şahısa sattığına dair hüccet.	20/1
72	Kazancı mahallesinden terzi Aratım veled-i Pedros'un Kayserili Asvar veled-i Ağya'ya olan borcunu eda ettiğine dair i'lâm.	20/2
73	Serdar Hasan Ağa'nın, Kanhiye mahallesi'nden vefât eden Mehmed Efendi'de olan alacağını, merhûmun vâsisinden talep etmesine dair i'lâm.	20/3
74	Zeykere köyünden Seyyid Ahmed bin Osman'ın, vefât eden Mehmed bin Hüseyin'de olan alacağı hakkında hüccet.	20/4
75	Receb mahallesinden olup vefât eden İbrahim bin Abdullah ve karısı Fatıma bint-i Kasım adlı şahıslardan kalan malların Seyyid Ahmed, Seyyid Mehmed ve Seyyid İsmail bin Mehmed adlı şahıslara verilmesi hususunda i'lâm.	21/1
76	Kübceğiz mahallesinden Ömer bin Hasan ile Seyyid Musa bin Musa'nın, mezbûr Ömer'in vefât eden amcası kızı Hatice bint-i Mehmed'ten kalan miras hakkını alması hususunda anlaştıklarına dair i'lâm.	21/2
77	Hacı Hamza mahallesinden Serdar Hasan Ağa'nın, kayıp olan Ahmed'in vâsisi olan babası Hasan'dan borcunu aldığına dair i'lâm.	21/3
78	Çeribaşı mahallesinden Emine bint-i Abdullah ile Halim bin Abdullah arasındaki mehir davasının halline dair i'lâm.	21/4
79	Kanhiye mahallesinden Hatice Hatunun, vefât eden Halil bin Hasan'da olan mehirini istemesine dair i'lâm.	22/1
80	Hızır Paşa mahallesinden olup kaybolan Ahmed'in babası Hasan bin Mehmed'in, oğlunun vâsisi olması hasebiyle Abdülkadir bin Halil adlı şahısta olan alacağını aldığına dair hüccet.	22/2

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
81	Delibekir mahallesinden olup vefât eden Ali bin İbrahim'in mallarının mirascılarına taksimine dair i'lâm.	22/3
82	Ladikî Seyyid Abdulvahhab Efendi'nin bazı vakıf arazilerini tasarrufunda bulunduran Feyzullah Ağa'dan talep etmesine dair i'lâm.	23/1
83	Aşağı Sevadiye mahallesinden Fatıma bint-i Osman ile Kırbekir Köyünden İsa oğlu Seyyid Mehmed arasında cereyan eden, mezbûr köydeki bir bağın tasarrufuna dair hüccet.	23/2
84	Zeykere köyünden Süleyman bin Ali, kızkardeşi İsmühan'ın eski kocası Ebu Bekir bin Hasan'dan kızkardeşinin nikâhını talep için istediği deynine dair i'lâm.	24/1
85	Asitane-i aliyyede sakin Kâmil Mustafa Efendi'nin, Pirinççi Mahallesinden Halil bin Ömer'de olan alacağını istemesi ve Halil'in bu borcu inkâr etmesine dair hüccet.	24/2
86	Bağ-ı Helkis mahallesinden müezzin Seyyid Hacı Hüseyin'in, Ahmed adlı şahsa önceden satmış olduğu tutluk mülkünden kalan borcunu istemesine dair i'lâm.	24/3
87	Zeykere köyünden Ali ile oğlu Hüseyin arasında cereyan eden, Köy Eriği'ndeki bağın hakkı olan su davası hakkında i'lâm.	24/4
88	Çeribaşı mahallesinden Ovalızâde Mustafa Ağa bin Mehmed'in bir attar dükkânını ve diğer bazı dükkânlarını vakf etmesine dair i'lâm.	24/5
89	Çeribaşı mahallesinden Ovalızâde Mustafa Ağa bin Mehmed'in bir attar dükkânını ve diğer bazı dükkânlarını vakf etmesine dair hüccet.	25/1
90	Zeykere köyünden bazı şahısların Feyzullah Efendi bin İsmail'in bir adet bağındaki su dolabını işgal etmeleri nedeniyle mezbûr Feyzullah'ın bu konudaki şikâyet ve hakkını talep etmesi hususunda hüccet.	25/2
91	Mehmed Paşa mahallesinden müezzin Molla Mehmed bin Halil'e Akbıyık İbrahim bin Ahmed'in vekil olduğuna dair i'lâm.	26/1
92	Hacı Hamza mahallesinden Eğercioğlu Seyyid Mehmed bin Mehmed'in Seyyid Ömer bin Ahmed'i anlaşılamayan bir nedenden	26/2

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	dolayı dava etmesine dair hüccet.	
93	Bağ-ı Heyker köyünden Hatice bint-i Mehmed adlı hatunun, bir adet bağını Hacı adlı şahısa sattığına dair hüccet.	26/3
94	İbrahim Efendi'nin vekâletliğini yaptığı merhûme Emine Hatun'a, mezbûr İbrahim'in amcası Mehmed'in, Mehmed Paşa mahallesindeki bir adet bağ satışından kalan borcuna dair hüccet.	27/1
95	Pervane Bey mahallesinden Ömer bin Ömer ile kardeşi Hacı Osman arasındaki bağ hisselerinin zimmeti hususunda olan borca dair i'lâm.	27/2
96	Pervane Bey mahallesinden Ömer bin Ömer ile kardeşi Hacı Osman arasındaki bağ hisselerinin zimmeti hususunda olan borç için bir dükkân mukabilinde anlaşıldığına dair i'lâm.	27/3
97	Ahi Sadeddin mahallesinden Emine'ye ait bir adet bağ Molla İbrahim adlı bir şahsın zabt etmesi ve bu bağın tasarrufunun kime ait olduğu hususunda hüccet.	27/4
98	Üçler mahallesinden Aişe bint-i Ömer Sipahi adlı hatunun vefât eden kocası Hacı Ali zamanında, diğer Hacı Ali adlı bir şahısa sattığı bahçevandan olan alacağını talep etmesi hakkında i'lâm.	28/1
99	Aişe hatunun Dadiöni nâm yerdeki bağını Çalık Hasan'nın satıp, parasını Aişe hatuna verdikten sonra Hacı Ali'den yeniden para istemesi hakkında i'lâm.	28/2
100	Dadiöni nam yerdeki Aişe hatunun bostan tarlasını, Kapukaya nam yerde bir câmii inşâsı için vermesi neticesinde mezbûr tarlayı Süleyman'ın fuzuli yere satması hasebiyle mezbûre Aişe hatunun Süleyman'dan hakkını havi hüccet.	28/3
101	Sonsa Kazâsı'ndan Zari Tekkesi köyü sakinlerinden Mustafa b. Ömer, 3 sene önce kızı Hafize'yi Ömer'e nikâhlamak üzere Torunoğlu Seyyid Mehmed Halim b. Hacı Mustafa ile anlaşmış iken, mezbûr Ömer'in vefât etmesi nedeniyle, Hafize'yi Ömer'in kardeşi Sarı Hasan ile nikâh eylemek istemelerine mezbûr Hasan'ın yanaşmaması hasebiyle Hafize'yi yine aynı köyden Mustafa'ya nişanladıklarına dair i'lâm.	28/4

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
102	Sucuoğlu Ahmed bin Mustafa'nın vefât eden kardeşinde olan alacağının halledildiğine dair hüccet.	28/5
103	Osmancık Kazâsı'nın Danişmend köyünden Ömer bin Mehmed, Mustafa bin Ali Mehmed bin Mehmed ve Ahmed bin Mustafa adlı şahıslardan, Teşviran köyünden Hasan bin Ahmed, Mehmed bin Hasan, İsa bin Hüseyin ve Hasan ve Osman adlı şahısların cebren avarız vergisi istemeleri hakkında i'lâm.	29/1
104	Danişmend köyünün ahalisinin köyün suyunu kestiğine dair Mustafa bin Ali hakkındaki şikâyetlerini havi i'lâm.	29/2
105	Pervane Bey mahallesinden vefât eden Şanibe bint-i Ahmed adlı hatunun varislerinden kızı diğer Şanibe ile oğlu Ali arasında cereyan eden, annelerinden miras kalan bir adet tutluk bağının tasarrufu hususunda dava i'lâmı.	29/3
106	Selam mahallesinden olup vefât eden Emir oğlu Halil oğlu Halil adlı şahsın mirasçılarından kardeşi Mustafa'ya kalan mülk hissesinin, Mustafa'nın vekilleri tarafından tahsil edildiğine dair i'lâm.	29/4
107	Gümüşlüzâde mahallesinden olup vefât eden Rukiye bint-i Ömer adlı hatunun terekesinden müntakıl bakkal dükkânını, varislerinden oğlu Seyyid Mehmed ve Hüseyin bin Hüseyin tarafından satıldığına dair hüccet.	30/1
108	Erzurum'un Çarkara mahallesinden Korik veled-i Martos adlı Ermeni'nin İslâmiyet'i kabul edip isminin İsmail olması hakkında hüccet.	30/2
109	Saraçhane mahallesinden Seyyid el-Hac Ömer bin Mehmed'in bir adet debbağ dükkânını Ahmed Paşa hazretlerine sattığına dair hüccet.	30/3
110	Ahmed Paşa hazretlerinin, Receb mahallesinden Şerife bint-i Seyyid Hacı Hasan'a bir tutluk bağı satması neticesinde, Ahmed Paşa'nın oğlu Ali'nin, mezbûr bağ üzerinde hak iddia etmesi hasebiyle satışın fuzuli olduğu hususunda davasına dair hüccet.	30/4
111	İlcak Köprübaşı nâm yerdeki bir davar kışlasının kendisine Zevce Sare adlı hatun tarafından ferağat edildiğini söyleyen Seyyid	31/1

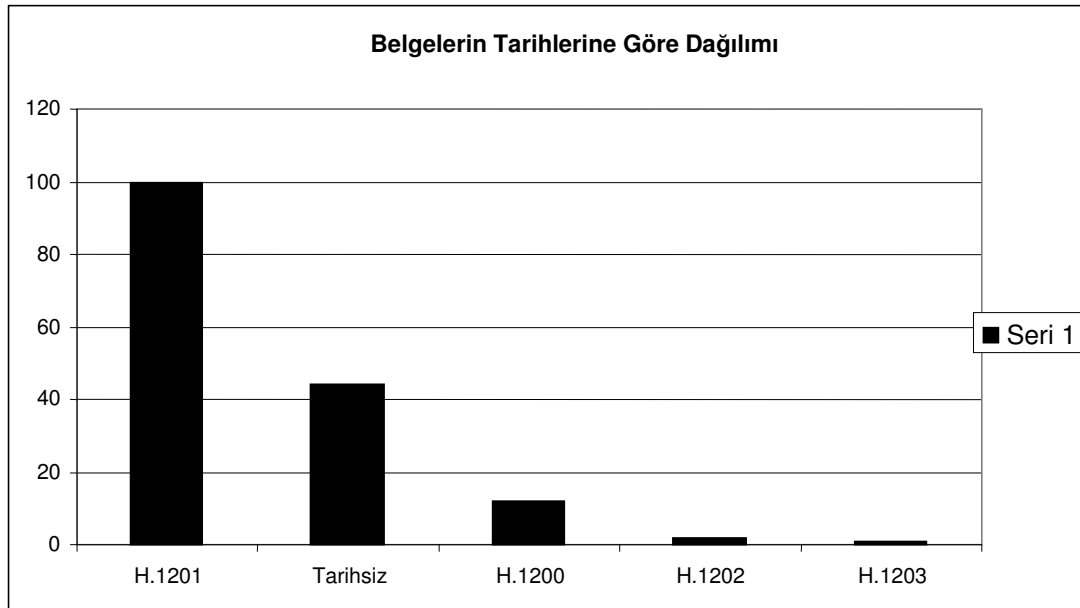
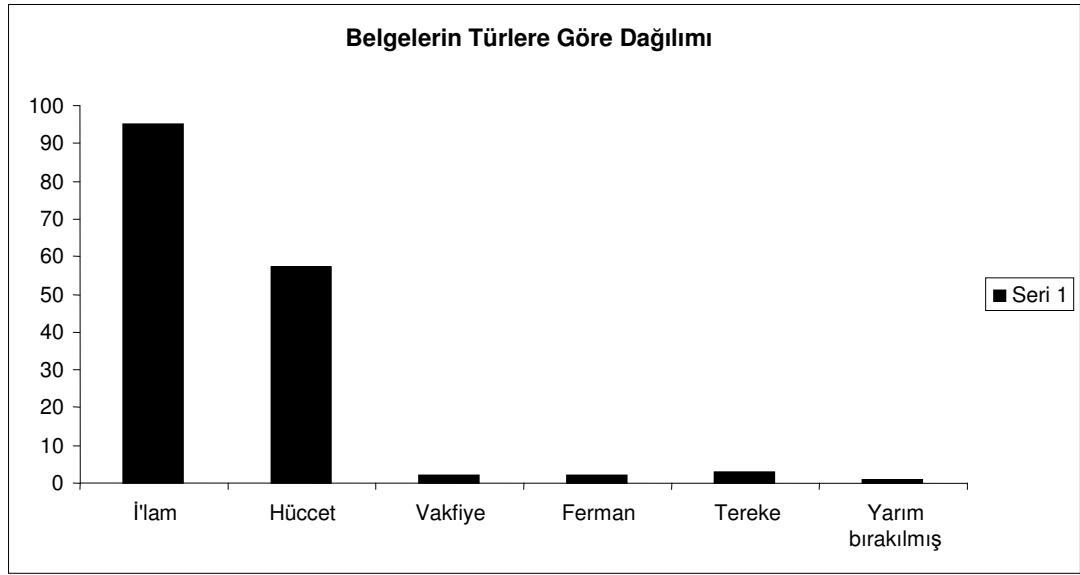
SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	Mehmed bin Mehmed ile Seyyid Abdullah bin Abdullah arasında, mezbûr davar kışlasının tasarrufu hususunda cereyan eden dava hücceti.	
112	Hacıbekir mahallesinden Emine bint-i Emir Mahmud adlı hatun ile Ali'nin oğlu Mehmed ve Mustafa arasında, bir evin tasarrufu konusunda hüccet.	31/2
113	Üçler mahallesinden Bakkal Hafız Mehmed bin Ali'nin Câmii-i Enderun mahallesinden Hacı İbrahim bin Mehmed'ten Okmeydanı nam yerdeki bir adet tutluk bağını satın almasına dair hüccet.	32/1
114	Yelkeser mahallesinden olup vefât eden Terzi İsmail bin Hasan'dan, varislerinden zevcesi Fatıma ve kızı Şerife ve oğlu Hasan ve Seyyid Ahmed'e miras kalan bir adet evin tasarrufu hususuna dair i'lâm.	32/2
115	Girab köyünden Şaban oğlu Musa bin İbrahim, bulduğu bir çift manda öküzünü Gelkiras Kazâsı'ndan Saraycık köyünden Yaylakbaşı oğlu Hasan'a satışı hakkında hüccet.	32/3
116	Uygur köyünden Seyyid Ali bin Halil'in kayıp olan öküzlerini bulup satan, Girablı Şaban oğlu Musa bin İbrahim arasında cereyan eden dava i'lâmı.	32/4
117	Pazar-ı Süflâ mahallesinden Hacı Mehmed ile karısı Emine bint-i Mehmed arasında cereyan eden alacak-verecek ayrıntısına dair i'lâm.	32/5
118	Şamlı mahallesinden Osman ile Emine bint-i Elmas ve kardeşinin kızı Hatice bint-i Süleyman arasındaki veraset davasının ayrıntılı hesaplarını havi i'lâm.	33/1
119	Bayezid Paşa mahallesinden Çörekoğlu Abdulkadir bin Mehmed'in vefât etmesi nedeniyle, terekesinin taksimi ve borçlarının ödenmesi için, karısı Zahide bint-i Osman ve oğlu Mehmed ve İsmail ve kızları Hatice ile Fatıma arasında cereyan eden, babalarından kalma miras mülklerin satışı hakkında i'lâm.	33/2
120	Çöpsüz ve Mehmed İpek Karhanesine yiğitbaşı tayin olduğuna dair i'lâm.	34/1

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
121	Ömer Ağa bin Mustafa'nın kız kardeşi Rahime ile ortak olduğu dükkânın hisselerini, Rahime'nin vefât etmesi nedeniyle kızları Şerife, Zeynep, Havva ve Züleyha'ya hibe eylediğine dair i'lâm.	34/2
122	Ve Seyyid Mustafa Efendi'nin yerine her Cuma gecesinde yasin-i şerif okuması için Hacı köylü Hasan Efendi'nin vâsi tayin edildiğine dair i'lâm.	34/3
123	Takaoğlu Mehmed Beşe'nin Amasya haricinde Çukur tarla nam yerdeki su kaynağını Fazlîzâde Feyzullah Efendi'ye sattığına dair i'lâm.	34/4
124	Kazancı mahallesinden Nenek oğlu Simavon veled-i Bedros adlı zimmînin Maryem veled-i Bedros'a olan borcuna dair ikrarını havi i'lâm.	34/5
125	Çeribaşı mahallesinden Rukiye bint-i Mustafa ile Hacı Ali bin Süleyman arasında cereyan eden, Davulönü nam yerdeki bir bağın tasarrufu hususunda i'lâm.	34/6
126	Yelkeser mahallesinden Seyyid Hacı Mustafa bin Hacı Mustafa'nın bir adet bağını İsmail Ağa bin İbrahim'e satışına dair hüccet.	35/1
127	Şamlıca mahallesinden Mehmed Ağa bin Osman'ın, babasına vekâlet hasebiyle, Ahmediye Medresesinin sarfiyatı hakkında ikrarını havi hüccet.	35/2
128	Malatya mutasarrıfı olup Diyarbakır'dan Üsküdar'a gelecek olan Rişvanzâde Ömer'e yolculuk boyunca beygirler ve hizmetçilerle eşlik edilip, durakladığı yerlerde iyi ağırklanmasına dair ferman.	35/3
129	Kocacık mahallesinden Artim veled-i Agop'un Kayabaşı nam yerdeki bağını, Mehmed bin Hacı Hüseyin'in fuzuli yere işgal ettiğini iddia etmesi üzerine, Mehmed'in bu bağı Ruhtedanzâde Ahmed Bey'den aldığını şahidlerle isbat etmesine dair hüccet.	36/1
130	Zeykere köyünden Eyrasil'in amcası ile Acem Ali mahallesinden Keşişoğlu Agop veled-i Evatir'in babasının önceden ortaklıklarından kalma borçlarının ayrıntısını gösteren hüccet.	36/2
131	Kamerüddin mahallesinden olup vefât eden Seyyid Molla Hasan'ın miras kalan mülklerinin karısı Hatice bint-i Mehmed, oğlu Hasan ve	36/3

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	kızları Emine ve Şerife arasında tasarrufuna dair i'lâm.	
132	Acem Ali mahallesinden Züleyha bint-i İsmail'in bir mülk evini satışı hakkında i'lâm.	36/4
133	Eski Kethüdâ mahallesinden Hatice bint-i Hacı Mehmed'in vefâtından önce vakf eylediği bir adet dükkânının, hâlen vakfedilme şartları dışında tasarruf edilmesi nedeniyle, vekili tarafından vakfedilme şartları gereğince, dükkânın tasarrufu için şer'i hüküm istemesi hakkında hüccet.	37/1
134	Üçler mahallesinden Kopur Ali'nin kızı Hamide'nin, bir adet tutluk bağını vekilinin satışına dair i'lâm.	37/2
135	Mehmed Medresesi'nden Şeyh Abdurrahman'ın, vekilleri tarafından, Bazâr-ı Suflâ'daki mescidde yaptığı müezzinlikten ferağat ettiğine dair i'lâm.	37/3
136	Çokca mahallesinden Hacı İbrahim oğlu Ahmed bin İbrahim'in Tarabud nam yerdeki tutluk bağını satışı hakkında i'lâm.	37/4
137	Kurşunlu mahalesi sakinlerinden Emir Hacızâde Seyyid Ömer bin Seyyid Ali'nin ev satışı hakkında i'lâm.	38/1
138	Çeribaşı mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Orfizâde Mustafa Ağa'nın veraseti hakkında i'lâm.	38/2
139	Abdullah Paşa mahallesinden Berber Mustafa bin Musa'nın Seyyid Ahmed ve Seyyid Mehmed'e vekil olması hakkında i'lâm.	38/3
140	Saraçhane mahallesinden Hamide ve Aişe ile Musa Efendi bin Osman arasındaki tutluk bağı satışı hakkında i'lâm.	38/4
141	Şamice mahallesinden Fatıma bint-i Hasan'a yapılan saldırı hakkında hüccet	38/5
142	Zeykere karyesinden Hicabi Abdülbaki Efendi bin Mehmed, müezzinoğlu Mehmed ve Halime Hatun ile ilgili bağ satışı hakkında i'lâm.	39/1
143	Kurşunlu mahallesinden Hacı Süleyman'ın tutluk bağı satışı hakkında hüccet	39/2

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
144	Acem Ali mahallesinden olup vefât etmiş olan, İstefan adlı şahısın verasetinin, karısı Tosteceton ve oğulları Manok, Nehabet ve Erzekiyye'ye müntakil olduğu ve Keşiş oğlu Agop'un babasının vefât etmesiyle verasetinin Agop'a müntakil etmesi hasebiyle mezbûr Agop'un babasından kalma alacağı için Seyyid İsmail üzerine dava etmesi ve bu borcun ayrıntısına dair hüccet.	41/1
145	Harameyn-i şerife evkafının nazırı olan İdris Ağa'nın arzuhal göndermesi hasebiyle, vakfın Gökler'de vaki bir adet mukataasının Seyyid İbrahim Ağa, Ali, Mehmed Said, Seyyid Ahmed, Feyzullah ve Ali adlı şahıslara verilmiş olması nedeniyle, bu şahısların ğayraz-ı teslimattaki temessük hesapları ve mezbûr Seyyid Ahmed'in vefât etmesi nedeniyle hissesinin mahlul olup mezbûr Ali'ye verilmesi ve mukataanın temessükünün mübaşır tarafından tahsil edilip gönderilmesi hakkında ferman.	42/1
146	Üçler mahallesinden olup Kudüs'de vefât eden Selukizâde Seyyid İsmail Ağa bin Ali'nin terekesinin Ayşe bint-i İbrahim Ağa ile oğlu Seyyid Mehmed'e taksimini gösteren tereke kaydı.	44/1
147	Veray Kazâsı'dan Türkmenoğlu Ali Kethüdâ'nın Kayacık zeametinden, Abdülkerim Efendi ve Mustafa bin Mehmed'e verdiği hububat hissesine dair i'lâm.	45/1
148	Çeribaşı mahallesinden Seyyid Yusuf bin Halil ile Dar-ı Selam mahallesinden el-Hac Veli oğlu Seyyid İbrahim bin Veli arasındaki hububat borcuna dair i'lâm.	45/2
149	Çeribaşı mahallesinden Fatıma bint-i Ebu Bekir ile Bozkeşlik köyünden Hüseyin bin Ebu Bekir arasında cereyan eden, merhûm Ebu Bekir'den müntakil terekeye dair i'lâm.	45/3
150	Hızır Paşa mütevellisi Mehmed Ağa ile Ladikî Hacı Seyyid Mehmed arasında cereyan eden Hızır Paşa Vakfı'nın Havza Kazâsı'ndaki Sürkete köyündeki malikânelerin tasarrufu hakkında mezbûr Mehmed Ağa'nın ikrarını havi i'lâm.	45/4
151	Hızır Paşa mütevellisi Mehmed Ağa ile Gügercinlik köyünden Hacı Mehmed oğlu Mustafa arasında cereyan eden, Sürkete ve Beli	45/5

SIRA NO	BELGENİN ÖZETİ	SİCİLDEKİ SAYFA NO/ BELGE NO
	köylerindeki Hızır Paşa Vakfı'nın malikânelerinin tasarrufu hususundaki münazaaları hakkında i'lâm.	
152	Sofuzâde mahallesinden olup vefât eden Seyyid Mehmed bin İbrahim'in terekesinin varisleri; karısı Fatıma, oğulları Hüseyin, Mustafa, Abdullah, İbrahim ve Mehmed ve kızı Aişe arasında taksimine dair tereke.	48/1
153	Merhûmun karısı Fatıma'nın bir adet tutluk bağının Seyyid Mehmed'e ait olduğunu iddia etmesine dair hüccet.	48/2
154	Seyyid Mehmed'in Nisban Hamamesi Köyündeki bir adet dükkânın, babasından kendisine müntakil olduğunu iddia etmesi hususunda i'lâm.	48/3
155	Toruk oğlu Hacı Hafız Mustafa bir bağını ve dükkânını İbrahim Ağa ve Havva Hatun'a sattığına dair i'lâm.	50/1
156	Havva Hatun'un amcası İbrahim Ağa'dan bir adet semerci dükkânı satın aldığını gösteren hücceti ibraz etmesine dair i'lâm	50/2
157	Yörükcü El-Hac İlyas mahallesinden Mehmed Salih'in, Hüseyin Efendi'de olan alacağını istemesine dair i'lâm.	50/3
158	Üçler mahallesinden olup vefât eden Osman bin Ömer'in terekesinin oğlu Mehmed ve karısı Şerife'ye tahakkuku ve terekesindeki malları gösteren tereke kaydı.	51/1
159	Seyyid Hasan bin Ahmed, Amasya malikânelerinden Çeribaşı köyünün yarısının, babası Seyyid Ahmed'ten vakfiyyet üzere kendisine müntakil olması hasebiyle, bu vakıf mülkünün tasarrufunun kendisine verilmesini arzuhal etmesine dair i'lâm.	52/1

I. BÖLÜM

AMASYA'NIN COĞRAFİ, TARİHİ VE İDARİ YAPISI

A. Coğrafi Konumu

Amasya, Anadolu tarihinde ve coğrafyasında önemli yer tutan kentlerden biridir. Roma'nın daha sonra Hristiyan Bizans'ın güçlü bir metropolü olmuş ve uzun bir süre Türk-İslâm Anadolu'sunun önemli politik odak ve kültür merkezlerinden birisi olarak kalmıştır. Eski kültür dönemleri ürünlerinin büyük bir bölümü bugün yok olmuş ise de Osmanlılar'ın iki önemli şehzâde sancağından biri olan, Türk-İslâm döneminin maddi kalıntılarını, özellikle beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait çok sayıda tarihî eseri hâlâ barındıran ve doğasının görsel çekiciliğini hemen hemen herkese kabul ettiren Amasya şehri, çarpıcı bir kent olma özelliğini sürdürmektedir¹. Karadeniz Bölgesi'nin orta bölümünde yer alan 400 m. rakımında ve 5452 km² alana sahip bir ilimizdir. Şehrin toprakları Türkiye'nin %7 'lik bir bölümünü kaplamaktadır. İlin kuzeyinde Samsun, doğusunda Tokat, güneyinde Yozgat ve batısında ise Çorum ili bulunmaktadır².

Yeşilirmak'ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili dar bir vadide kurulmuş olan Amasya'nın³ Karadeniz'den ortalama 100 km. içeride bulunması şehri daha çok İç Anadolu'nun etkisinde bırakarak geçit bölgesi

¹ Kâni KUZUCULAR: **Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi**, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994, s.1

² İsmail ERDOĞAN: **20.yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1996, s.28

ikliminin görülmesine yol açmıştır. Bu bakımdan oldukça sıcak, kurak ve rüzgârlı geçen yazları, soğuk ve kar yağışlı geçen kışları takip etmektedir⁴. Arazisi dağlık ise de güzel ve verimli ovaları bulunmaktadır⁵. Evvelce ormanlar daha geniş sahaları kaplarken asırlarca devam eden tahribat neticesinde kuzey ve doğudaki dağlarda kalan ormanlarda yapraklarını döken türler olduğu gibi, iğne yapraklılar da bulunmaktadır⁶. Şehir Kırklar, Karaman, Lokman ve Ferhat dağları ile çevrilidir⁷.

Amasya kentinin ortasından akan Yeşilırmak ortalama 50 m. genişlikte ve denizden yüksekliği - kent içinde - yaklaşık 390 m.'dir. 879 m yükseklikteki Kırklar Dağı'nın Yeşilırmak'a bakan tarafı sarp bir kayalıkla son bulmaktadır. Bu kayalık iki sivri tepeden oluşur ve üzerlerine kurulan Amasya Tepesi hemen hemen ulaşılamaz çok güçlü bir konuma sahiptir. Surların çevrelediği Amasya, yukardaki kale ile birlikte İlkçağ ve Ortaçağ'ın ele geçirilemeyen berkitilmiş yani güçlendirilmiş yerleşim yerlerinden biri olmuştur⁸.

Şehrin kalesinin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Evliya Çelebi'ye göre bu kale Amelikalılar tarafından yapılmış olmalıdır.⁹ Amasya kalesi "Kale-i Bâlâ", "Yukarı Kale" ve "Harşene Kalesi" adlarıyla bilinmektedir¹⁰. Mustafa Vazih¹¹, Amasya kalesini (Yukarı Kale) "Harşene Kal'ası" olarak tanımlamaktadır. Hüseyin Hüsameddin ise bunu onaylamasının yanı sıra Amasya'ya bağlı Ziyere Mahallesi (bugünkü Ziyaret

³ İlhan ŞAHİN-Ferudun EMECEN: "Amasya" maddesi, DİA III, İstanbul 1998, s.1

⁴ Amasya İli Yıllığı, İzmir 1967, s.72

⁵ Şemseddin Sami: Kamûsü'l-Alâm I, İstanbul 1316, s.357

⁶ İzzet Nihat ORLU: Amasya Coğrafya ve Tarih Bilgisi, Amasya 1939, s.2

⁷ Amasya İli Yıllığı, s. 68

⁸ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.7

⁹ Nihal ATSIZ: Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler, Ankara 1991, s.226,

¹⁰ H. Hüsameddin YAŞAR: Amasya Tarihi I, (Nşr. Ali YILMAZ-Mehmet AKKUŞ), Ankara 1986, s.81

¹¹ Mustafa Vâzih b. İsmail Amasyevî, Amasya tarihi ile ilgili olarak önemli bilgiler ve eserler bırakmış büyük bir müellif ve aynı zamanda Osmanlı tarihinin belli dönemlerinde Amasya'da müftülük yapmış önemli bir şahsiyettir. Babası da kendisi gibi Amasya müftülerinden Çorumlu Kara İsmail Efendi'dir. 1791 yılında bir iş için gittiği İstanbul'da (kuvvetle muhtemel) Strabon'un Amasya ile ilgili eseri (Geographica) ile tanışması onu "vatanım" dediği Amasya ile ilgili bir eser hazırlamaya sevk edecektir. Mustafa Vâzih daha sonra "Belâbilü'l-Vâzihu'r-râsiyye fî riyâz-ı mesâilü'l-Amâsiyye" adlı eserini kaleme alacaktır. Bu eser "Belâbil" adıyla meşhur olmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Fikret SARICAOĞLU: "Üç Amasya Tarihçisi ve Eserleri", İÜEF, Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı 14 (1994), s. 37-40.

Köyü)'ni de "Zemendü Kal'ası" olarak kabul etmektedir¹². Evliya Çelebi, kalenin özelliklerini ifade ederken, kalenin beş köşeli olup kırk bir kulesi olduğunu, içerisinde saraylar, cephanelikler, erzak ambarları, su sarnıçları, Tozanlı suyuna inen suyollarının bulunduğunu, kalenin altının mağaralarla dolu olup, zenginlerin değerli eşyalarını burada sakladıklarını söylemektedir¹³.

Tarihin kaydettiği en eski zamandan beri Amasya ili, jeopolitik bir öneme sahip bulunmaktadır. M.Ö 300–100 yılları arasında şark ticaret yollarından birisi Bolu, Gerede, Taşköprü ve Vezirköprü üzerinden Amasya'ya ve oradan da Kafkaslar'a kadar uzanmakta idi¹⁴.

Günümüzde ünlü "Ferhat ile Şirin Efsanesi"ne maledilen 18 km. boyundaki bir su yolu daha antik çağda Amasya'ya içme suyu getirmek amacıyla, yer yer kayalar oyularak ve yer yer boşluklar doldurularak kentin başlıca su kaynaklarını besleyen Sakarat Dağı'nın eteklerinde yapılmıştır¹⁵. İfade edilen su kanallarının ne zaman yapıldığı konusunda değişik rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre – yukarıda da ifade edildiği gibi - bu su kanalları Şirin'e âşık olan Ferhat tarafından 39 günde tamamlanmıştır. Diğer rivayetlere göre ise bu kanallar Pon Hükümdarı Mihirdat tarafından yapılmıştır. İran Şahı Hüsrev Perviz zamanında Ferhat bin Efruh'ta yaptırıldığı da başka bir rivayettir¹⁶.

Amasyalı olan M.Ö 60 – M.S 19 yılları arasında yaşayan ünlü coğrafyacı Strabon'un " Doğa ve insan emeği buraya hem kent hem de kale karakterini olağanüstü bir şekilde sağlamıştır"¹⁷ dediği Amasya, çeşitli

¹² Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.10

¹³ Evliya Çelebi, **Seyahatname II**, İstanbul 1976, s.183

¹⁴ W.M.RAMSAY: **Anadolu' nun Tarihî Coğrafyası** (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul 1961, s.46

¹⁵ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.8

¹⁶ H. Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., C.I,s.38–39

¹⁷ STRABON: **Antik Anadolu Coğrafyası(Geographica)** ,(Ter. A.Pekman), C.VII, İstanbul 1983, s.39

uygarlıkların yerleşip geliştiği tarihî kentlerden biridir¹⁸.

Tarih boyunca merkezi bir şehir olarak varlığını devam ettirmiş olan Amasya Hititler, Bizanslılar, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de bu önemini devam ettirmiştir¹⁹.

B. Tarihî Süreci

1. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Amasya

Amasya'nın Osmanlı hâkimiyetine kadarki olan tarihi sürecini ifade etmeden önce Amasya adının nerden geldiği üzerinde durulması kanaatimizce uygun olacaktır.

Amasya kelimesinin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak ismin kaynağı ile ilgili değişik görüş ve rivayetler ortaya konmuştur. Çünkü şehrin tarihi çok eski yıllara dayanmaktadır. Amasya ilinin hicretten 2400 yıl önce kurulduğu Amasya tarihi ile ilgili yapılmış en önemli eserlerden biri olan Hüseyin Hüsameddin'in "Amasya Tarihi" adlı eserinde belirtilmiştir²⁰.

Tanrı Hermes adının kentin kurucusu olarak paralara kazınması dışında kentin orjini hakkında önemli bir söylenti, efsane dahi bulunmamaktadır. Eski çağ coğrafyacısı ve Amasyalı olan Strabon da bu konuda bir açıklama getirmemektedir. Kesin olarak bildiğimiz kentin adının ilk kez Helenistik Dönemde geçmeye başladığı ve özellikle Pontus-Roma

¹⁸ "Amasya" maddesi, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1981, s.113

¹⁹ İsmail ERDOĞAN: a.g.t., s.30

²⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, C.I, İstanbul 1327–1330, s.17

savaşlarıyla duyulduğudur²¹. Amasya'nın bilinen ilk adı "Ameseia" dır. Roma İmparatoru Septimus Severus'a özgü Ameseia sikkelerindeki yazıda Yunan tanrısı Hermes'in şehrin kurucusu olduğu belirtilmektedir²².

H. Hüsameddin'e göre, Mufasssal Kurun-ı Cedide'de Ahmed Mithat Efendi *"Amasya'nın eski adı, "Amasaa" olup eskiden İris ve bugün Yeşilırmak denilen dere üzerinde kurulmuştur"* demektedir²³. Tarihü'l-ümem ve'l-Mülük'ta, Muhammed bin Cafer et-Taberi ve İkdü'l-Cümân'da da Bedreddin Mahmud el-Aynî Anadolu'daki İslâm fetihlerini beyan ederken Amasya'yı "Amasa" ve "Amisa" isimleriyle kaydettikleri gibi Ebu Nasr bin Makûla da "Kitabü'r-rivat" isimli eserinde "masa" ismiyle zikr etmektedir²⁴.

Tarihî kayıtlarda zikredilen "Amasaa", "Amazis", "Amasuz", "Amizus" "Amasa" ve "Amise" kelimelerinin sonlarında bulunan nisbet ekleri kaldırılınca Amas ve Amis kalır. Böylece Amasya'yı yaptıranın "Amas" diğer ismiyle "Amis" olduğu sabit kalmaktadır²⁵.

Amasya şehri çok eski bir maziden kalma olan ismini hiçbir değişikliğe uğramadan muhafaza etmiştir. İlk devir Osmanlı tarihi ile ilgili kaynak eserlerde ve arşiv vesikalarında Amasya adı aynı şekliyle yer almaktadır²⁶. Bu ismin dışında tarihin belirli dönemlerinde Amasya'ya, Medinetü'l-Hükema, Kubbetü'l-Ulemâ, Türbetü'l-Evliya, Bağdadü'l-Rum, Ermeniye-i Kübra, Rumiye-i Suğra, Kasrû'l-Selâtin, Darü'l-Nasr ve Darü'l-Fütüvvet gibi isim ve ünvanlar verilmiştir²⁷. Amasya şehri Anadolu Selçukluları döneminde ise "Darü'l-İz"namıyla meşhur olmuştur²⁸.

²¹ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.7

²² "Amasya" maddesi, Yurt Ansiklopedisi, C.I, İstanbul 1981, s.419

²³ H. Hüsameddin YAŞAR: **Amasya Tarihi**, Amasya Belediyesi Yayınları, Ankara 1986, C.I, s.11

²⁴ H. Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.11.

²⁵ H. Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.12.

²⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: **"XVI. Yüzyılda Amasya Şehri"**, Tarih İncelemeleri Dergisi XI, Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. İzmir 1996, s.77.

²⁷ **Amasya İl Yıllığı**, s.80.

²⁸ İ.ŞAHİN-F.EMECEN: a.g.m., s.4.

Daha önce de ifade edildiği gibi Amasya'nın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, M.Ö 4000 yılında bulunduğu rivayet edilmektedir²⁹. Amasya'da İ.Ö 3000 yıllarından sonra yerleşildiğini kanıtlayan veriler özellikle Suluova'da yapılan kazılarda bulunan höyüklerden elde edilmiştir. Höyüklerde bulunan çanak, çömlek ve değişik silahların kalıntıları neolitik ve kalkolitik dönemlere ilişkin bilgiler vermektedir. Amasya'nın doğal özellikleri burada yerleşik bir yaşamın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Kalıntılar yerleşik yaşamın başlamasıyla günlük ihtiyaçların ötesinde üretime geçildiğini göstermektedir. Evler yaparak ürün saklayacak depolar kullanılmış bunlarla birlikte kentin büyümesi hızlanmıştır. Tokat-Amasya sınırı yakınlarında Mahmatlar'da yapılan kazılarda Bronz çağına ilişkin vazolar bulunmuştur. Höyüğün ilk katmanlarının İ.Ö 2300 yıllarına ilişkin olduğu sanılmaktadır. Buradaki öteki kalıntılar metal araçların tarımda kullanılmaya başladığını, üretimle birlikte kent nüfusunun da arttığı ve kent yaşamının hızla geliştiğini kanıtlamaktadır³⁰.

Anadolu'da hâkimiyet kuran Hititler devrinde, bu devletin başkenti Hattuşaş'a çok yakın olan Amasia'nın Hitit konfederasyonu içinde önemli bir yeri olduğu kabul edilir³¹.

Amasya, Hitit egemenliğinden sonra sırasıyla Asur, Pers, Büyük İskender ve Pontus Krallığı'nın egemenliğinde kalmıştır³². Amasya (o dönemki adıyla Amaseia) uzun süre Pontus Krallığı'nın başkenti olmuştur³³. Günümüzde bu dönemden kalan kalıntılara Kale'de, bu kalenin eteğinde ve Yeşilirmak vadisinin çeşitli yerlerine yapılmış 14 kaya mezarına rastlanır³⁴. Amasya ilk tarihî önemini, Büyük İskender'den sonra Pontus krallığının

²⁹ “Amasya” maddesi, Grolier Encyclopedia, C.II, İstanbul 1993, s.311.

³⁰ “Amasya” maddesi, Yurt Ansiklopedisi, s.419

³¹ Hüseyin MENÇ: **Her Yönüyle Amasya**, Amasya Tic. ve San. Odası Kültür Yayınları, Amasya 1997, s.13

³² İ.Nihat ORLU : a.g.e., , s.14

³³ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.16

³⁴ Hüseyin MENÇ: a.g.e., s.13

beşiği olmakla kazanmıştır³⁵. Pontus hâkimiyetinden sonra Amasya'ya, uzun süren Roma-Mithridates savaşları sonucunda Romalılar M.Ö. 70'te hâkim olmuşlardır³⁶. Roma hâkimiyetinden sonra 711 yılında şehir Müslüman Arapların hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak Araplar ile Bizans arasında şehri ele geçirme mücadelesi uzun yıllar devam etmiştir³⁷.

Yaklaşık 700 yıllık Bizans hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Amasya'da Türk-İslâm hâkimiyeti başlamıştır. Ancak Türkler'in Amasya'yı ne zaman ve kimin önderliğinde ele geçirdikleri kesin olarak bilinmemektedir. Konuyla ilgili değişik görüşler sunulmuştur³⁸. Bu bölgenin Türkler tarafından ne zaman alındığı meselesi biraz karanlık ise de Danişmend-name'ye ve ona dayanan daha sonraki kaynaklara göre Amasya, Melik Danişmend Gazi tarafından kuşatılmış ve alınmıştır. Bununla beraber şehrin XI. yy sonlarından başlayarak Danişmendliler'in egemenliğinde bulunduğu şüphesizdir³⁹.

Danişmendliler'in Amasya'da hâkimiyeti tam 69 yıl (1074–1143) sürdü. Melik Ahmed, İsmail, İbrahim, Sunkur, İzzeddin Mehmed ve Yağıbasan adlarındaki hükümdarlar Amasya'da hükümet etmişlerdir⁴⁰. Bazı kaynaklar Danişmend hâkimiyetini 1192 yılına kadar uzatmaktadır⁴¹.

Danişmendliler'in hâkimiyetinden sonra Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan 1175 yılında şehri ele geçirerek Danişmend hâkimiyetine son vermiştir⁴². Anadolu Selçuklu hâkimiyeti 1243 Köseadağ bozgununa kadar devam etmiş, son Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un oğlu Taceddin

³⁵ “Amasya” maddesi, Türk Ansiklopedisi, C.II, s.245

³⁶ Sabahat ATLAN: **Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, İstanbul 1970, s.1444

³⁷ Osman TURAN: **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1993, s.113

³⁸ Aksarayi, Malazgirt'ten hemen sonra bu bölgenin (Niksar, Tokat, Sivas) Melik Danişmend'in kontrolünde olduğunu, H.Hüsameddin ise yine kaynak belirtmeden ancak kesin tarih vererek, Amasya'nın 1075 yılında Melik Danişmend tarafından alındığını söyler. M.Halil Yinanç ve Osman Turan ise bu bölgeyi feth edenin Artuk olduğunu belirtirler; hatta Turan, Danişmendname'deki "Artuhi"adı ile "Artuk-abad" ve "Artuk-ova" yer adlarının da buradan kaynaklandığını ileri sürer. Daha geniş bilgi için bkz. Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.33.

³⁹ “Amasya” maddesi, Türk Ansiklopedisi, C.II, s.245.

⁴⁰ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., C.II. s.324.

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz.İ. ŞAHİN-F.EMECCEN: a.g.m., s.1.

Altınbaş şehri bir müddet elinde tuttuysa da Sivas hükümdarı Eretna Bey şehri ele geçirmiştir. Eretnaoğlu Ali Bey'i yenen Hacı Şadgeldi, Amasya'ya hâkim olmuş, Kadı Burhaneddin ile mücadelesine rağmen şehri elinde tutmayı bilmiştir. Onun ölümü üzerine Amasya emiri olan Ahmed Bey, Kadı Burhaneddin'in kendisine karşı devam eden mücadelesinden usanmış olduğundan Yıldırım Bayezid'e müracaat ederek kendisine başka bir sancak verilmesi karşılığında şehri terk etmek istemiş, sancak beyliği görevi ile Amasya'ya gönderilen Şehzâde Mehmet Çelebi kumandasındaki Osmanlı ordusu 1393'te şehri Osmanlı hâkimiyetine katmıştır⁴³.

2. Osmanlı Yönetiminde Amasya

XIV. yüzyılda büyük bir hızla güçlenen, Anadolu'da birliği sağlamaya çalışan Osmanlılar, Amasya'yı topraklarına kattıktan kısa bir süre sonra Ankara Ovası'nda büyük acıyı yaşadılar. Yüzyıllık emek bir anda yok olma noktasına gelmiştir. Ancak Osmanlılar'ın geliştirmiş olduğu sivil ve askerî yönetim örgütünün alt yapısı buna izin vermeyecektir. Esir düşen Bayezid'in oğullarından kurtulanlar yanlarındaki güçlerle kısa zamanda güvenlikte olabilecekleri yerlere ulaşmaya çalıştılar. Çelebi Mehmed de valiliğini yaptığı Amasya'ya sığınır. O da diğer şehzâdeler gibi Timur'a bağlılığını sunmak zorunda kalır. Timur kısa sürede Anadolu'ya egemen olduktan sonra, Osmanlıların tek elde topladıkları yetkileri tekrar çeşitli beyliklere dağıtarak gider. 11 yıllık Fetret Devri'nden sonra sağ kalan ve duruma hâkim olan, Çelebi Mehmed'tir⁴⁴.

Çelebi Mehmed kardeşleriyle başlayan saltanat mücadelesini kazandıktan sonra Amasya halkının kendisine yaptığı yardımları unutmamış ve şehrin ileri gelenlerinden Yörgüç Paşa'yı Beylerbeyliği'ne atamıştır⁴⁵.

⁴² İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: **Osmanlı Tarihi I**, Ankara 1988, s.9.

⁴³ İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.278.

⁴⁴ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.52.

⁴⁵ İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.403.

Osmanlılar Amasya'yı şehzâdelerin idarî ve askerî tecrübe kazandıkları, eğitim gördükleri şehzâde sancağı yapmışlardır⁴⁶. Çelebi Mehmed ile başlayarak XV. yüzyılın sonuna kadar birçok Osmanlı şehzâdesini barındıran Amasya bu süre içinde –küçük kesintiler dışında- bu konumunu korumuştur. Çelebi Mehmed'ten sonra Şehzâde Murad, Ahmed Çelebi, II. Mehmed (Fatih), Alâeddin, II. Bayezid, Ahmed burada valilik yapmışlardır. Amasya'da ölen Ahmed Çelebi Şehzâdegan Türbesi'nde yatmaktadır. Mehmed Çelebi'den sonra II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid sırayla Osmanlı tahtına çıkmışlardır⁴⁷.

Osmanlı idaresine girdikten sonra Rum eyâletine bağlı bir sancak haline getirilmiş olan ve zamanla Osmanlı'nın köklü sancaklarından olan Amasya⁴⁸, XV. yüzyılda en görkemli çağını yaşamıştır⁴⁹. Osmanlı Anadolu'sunun en gelişmiş 5–6 kentinden biri olan Amasya şehri, doğu sınırı bölgesinde olması nedeniyle XVI. yüzyılın başından itibaren durumu sarsılmış, İran'ın baskısını ve bölgedeki karışıklıkların etkisini çok yakından duymuştur. Bu yörelerde Moğollar'dan kalan bazı göçebe Türkmen ve Tatar topluluklarının varlığı karışıklıkların önemli bir nedenidir. Amasya valisi olan Şehzâde Ahmed'in yeterli olamaması, hatta Şah İsmail'in ve Şîî önderlerinin etkisinde kalması nedeniyle Osmanlılar bir ara kentin denetimini de yitirmişlerdir. Yavuz Sultan Selim tarafından tekrar kontrol altına alınan kent bu sultanın doğu seferlerinin kışlak yeri olmuştur. Kent Kanuni'nin oğlu Mustafa'nın yönetiminden (1538–1553) sonra Cumhuriyet dönemine kadar sancak olarak mevcudiyetini sürdürmüştür⁵⁰.

Amasya 1386 yılında Yıldırım Bayezid ile başlayan “Şehzâdeler Şehri” ünvanını 1568 yılına kadar tam 182 yıl sürdürmüştür⁵¹. Ancak Şehzâde Mustafa'nın katlinden sonra, İstanbul'a daha yakın olan şehzâde

⁴⁶ Hüseyin MENÇ: a.g.e., s.1.

⁴⁷ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.52.

⁴⁸ Tuncer BAYKARA: **Anadolunun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, Ankara 1988, s.403.

⁴⁹ Orhan KILIÇ: **Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyâlet ve Sancak Tevcihati**, Elazığ 1997, s.126.

⁵⁰ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.52.

⁵¹ Strabon, a.g.e., s.60.

sancaklarının öneminin artması ve Amasya'nın başşehirden uzak olması sebebiyle XVI. yüzyıl ortalarından itibaren şehir bu özelliğini kaybetmiştir. Bundan sonra Amasya merkezden tayin edilen sancak beyleri tarafından idare edilmiştir⁵². Bu 182 yıllık süreç içerisinde Amasya'da valilik yapmış olan Osmanlı şehzâdelerinin isimleri ve görev yaptığı yıllar şu şekildedir:

Şehzâde ismi	Valilik Yaptığı Yıllar
Şehzâde Bayezid (I. Bayezid)	1386–1389
Şehzâde Mehmed (I.Mehmed)	1389–1402
Şehzâde Murad (II. Murad)	1415–1421
Şehzâde Ahmed (II. Murad'ın oğlu)	1435
Şehzâde Mehmed (Fatih)	1438
Şehzâde Alâeddin (II.Murad'ın oğlu)	1442
Şehzâde Bayezid (II.Bayezid)	1454–1481
Şehzâde Ahmed (II.Bayezid'in oğlu)	1481–1511
Şehzâde Murad (I.Süleyman'ın oğlu)	1511–1512
Şehzâde Mustafa (I.Süleyman'ın oğlu)	1540–1553
Şehzâde Bayezid (I.Süleyman'ın oğlu)	1557–1558
Şehzâde Murad (III. Murad)	1566

Amasya, XVI. yüzyılın II. yarısından sonra, önce suhte olayları ile başlayan Celalî ayaklanmaları sebebiyle XVII. yüzyılın başına kadar süren karışıklıklardan en çok etkilenen şehirlerden biri olmuştur. Başta Karayazıcı olmak üzere birçok Celalîler'in saldırısına uğrayan ve bu olaylardan büyük zarar gören kent, en büyük yıkım ve tahribatı yine Karayazıcı'nın kurmaylarından Deli Zülfikâr'ın elinden görmüştür. İçeri kenti ve kaleyi kuşatan asiler direnişle karşılaşınca Aşağı Pazar'ı tamamen yakmışlardır.1602'deki bu olay Amasya'nın geçirdiği en büyük beş yangından biri olarak kabul edilecektir. Bu yılları Amasya'nın Fetret Devri olarak

⁵² "Amasya" maddesi, İA, İstanbul 1994, C.1, s.1.

nitelendiren Hüseyin Hüsameddin, bu dönemde isyancıların bir kısmının adlarına para kestirdiklerini, bazı ferman ve ahkâm defterlerine dayanarak nakleder. İsyancıların elinde 6 yıl kalan kent, Kuyucu Murad Paşa tarafından 1608 yılında tekrar Osmanlı erkine kavuşturulmuştur⁵³.

XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın ortalarına kadar Amasya'da bir sukunet dönemi yaşanmıştır. Bu yüzyıllarda iktisadî ve ticari bir kalkınma ile sosyal hayatta da bir canlılık meydana gelmiş ve Tokat-Amasya-Ankara mihveri daha parlak bir hayata kavuşmuştur. Şehir, kasaba ve köyler büyüyerek kültürel faaliyetler artmaya başlamıştır. 1863 yılından sonra yapılan teşkilâtlanmada Sivas vilayet olurken, Amasya, Tokat ve Şarkikarahisar sancakları bu vilayete tabi olmuşlardır⁵⁴. Amasya, bundan sonraki yıllarda imparatorluğun genel durumuna paralel olarak mütevazı bir kent olarak yaşamıştır⁵⁵.

C. Amasya'nın İdarî Yapısı ve Görevlileri

1. İdarî Birimler

Osmanlı Devleti'nin yönetim biçimi, eyâlet ve sancak idaresi prensibine dayanmaktaydı. Devletin toprakları eyâletlere, eyâletler de sancaklara bölünmüştü⁵⁶. Osmanlı Devleti'nin idarî ve askerî örgütlenmesinde temel birim "sancak" idi⁵⁷. Birkaç sancağın birleşmesinden de "beylerbeylik" ya da "eyâlet" adı verilen birimler meydana gelmekteydi⁵⁸.

Sancaklar, kazâ-ı idarî bakımdan kazâlara bölünmüş olup kazâ

⁵³ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.53.

⁵⁴ Mustafa AKDAĞ: *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, C.I, Ankara 1971, s.379.

⁵⁵ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.53.

⁵⁶ Yusuf HALAÇOĞLU: *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara 1991, s. 73.

⁵⁷ Yaşar YÜCEL: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, 38 (152), Ankara 1979, s. 665.

⁵⁸ İber ORTAYLI: *Türkiye İdarî Tarihi*, Ankara 1979, s. 186.

biriminde subaşı ve kadı görev yapmaktadır. Kazâ; çevresindeki çeşitli köylerin iktisadî, kültürel ve coğrafi bakımdan kendisine bağlanmış olduğu kasaba veya bir şehir merkezi idi. Kazâ birimi ve bu biriminin başında bulunan kadı, doğrudan doğruya merkeze bağlıydı⁵⁹.

Eyâletler ise, Osmanlı idarî sisteminin temel birimi olan sancaklardan müteşekkildi. Eyâlet yönetiminin başında bulunan beylerbeyi, esasen Paşa Sancağı tabir edilen eyâlet merkezinde oturur ve umumiyetle onun gelirini tasarruf ederdi. XIV. yüzyıl boyunca merkez dışındaki taşra teşkilâtının kumandanı durumunda olan Beylerbeyi'nin belli bir bölge ile doğrudan alakası yoktur.

Eyaletlerin sayısı Rumeli'nin fethine kadar bir, Rumeli'nin fethinden sonra ise iki idi. XVI. yüzyıldan itibaren eyâlet sayısında imparatorluğun geniş sahalara yayılmasına paralel olarak büyük artışlar meydana gelmiş ve yüzyılın sonlarına doğru sayısı 30'u geçmişti⁶⁰.

Sancak esas itibariyle tuğ ve davul ile beraber zikredilen hükümdârın hakimiyet sembollerinden biridir⁶¹. Hükümdâr adına onun temsilcisi durumunda olan askerî komutanlar; sancakbeyi ve beylerbeyiler de sancak taşıyabilirler idi. Öte yandan sancakların teşekkülünde coğrafî, etnik ve tarihî şartların da rolü büyük olmuştur. Umumiyetle muayyen bir zamanda, belli komutanlar eliyle fethedilmiş olduklarından Osmanlı idaresinin toleransı sayesinde bir takım mahalli özelliklerine dokunulmamıştır. Bu yüzden bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde imparatorluğun diğer sahalarında görülmeyen imtiyazlı statülere sahip sancaklar ortaya çıkmıştır.

Devlet sadece bir eyâlete bağlı sancaklar arasında da eskiden beri cari olan örf-adetler; coğrafî, etnik, sosyal, dinî, iktisadî ve benzeri farklılıkları

⁵⁹ Mustafa AKDAĞ: a.g.e.,s. 402.

⁶⁰ Mehmet Ali ÜNAL: **XVI. yüzyılda Harput Sancağı**, T.T.K, Ankara1989, s.29–30.

⁶¹ Aydın TANERİ: **Osmanlı Devletinin Kuruluşu Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilâtı**, Ankara 1978,s.224.

nazar-ı itibara alarak bölge ve toplulukların özelliklerine göre ayrı ayrı⁶² Kanunnâmeler tertip etmek yoluna gitmiştir⁶³.

Bu bağlamda incelemeye çalıştığımız Amasya sancağı, Sivas Eyâletine bağlı bir sancaktır. Hatta Amasya sancağı, uzun yıllar “şehzâde sancağı” olarak anılmıştır. Sivas eyâletine bağlı bir sancak olan Amasya’nın kendine bağlı Havza⁶⁴, Veray⁶⁵, Gelengiras (Gelkiras)⁶⁶, Merzifon, Gümüşhacıköy, Lâdik, Zeytuni kazâları bulunmaktadır. Bununla birlikte Amasya sancağının merkezi olan Amasya kazâsına bağlı Geldigelen, Akdağ, Hakala ve Ezine olmak üzere dört kazâsı mevcuttur⁶⁷.

a. Köyler

H. 1200–1201 (M.1785–1787) tarihli ve 63’nolu Amasya Şer’iyye Sicili’ndeki belgelerden elde edilen verilere göre Amasya’nın fizikî yapısını oluşturan öğeleri; kazâları, köyleri ve mahalleleri şu şekildedir:

1785 -1787 Yılları Arasındaki Köy İsimleri

- ✓ Güvercinlik karyesi⁶⁸
- ✓ Zeykere karyesi⁶⁹
- ✓ Hakla karyesi⁷⁰
- ✓ Kören karyesi⁷¹
- ✓ Nisban Hamamasi karyesi⁷²
- ✓ Bağ-ı Heyker karyesi⁷³

⁶² Ömer Lütfi BARKAN: “Kanunnâme” maddesi, İA, s.194.

⁶³ Mehmet Ali ÜNAL: a.g.e., s.30.

⁶⁴ A. Ş. S. 63 – 19 / 2, 45 / 4.

⁶⁵ A. Ş. S. 63 – 4 / 4, 4 / 5, 45 / 1.

⁶⁶ A. Ş. S. 63 – 32 / 3.

⁶⁷ Yılmaz ÖZDEMİR: 22’nolu (M. 1697–1699) Amasya Şer’iyye Sicili, Ankara 2001, s.231.

⁶⁸ A. Ş. S. 63 – 45 / 5, 45 / 6.

⁶⁹ A. Ş. S. 63 – 48 / 1, 14 / 4, 14 / 5, 20 / 4, 24 / 1, 24 / 4, 25 / 2, 36 / 2, 39 / 1.

⁷⁰ A. Ş. S. 63 – 3 / 2.

⁷¹ A. Ş. S. 63 – 48 / 1.

⁷² A. Ş. S. 63 – 48 / 3.

- ✓ Kuyucak karyesi⁷⁴
- ✓ Bozkeşlik karyesi⁷⁵
- ✓ Girab karyesi⁷⁶
- ✓ Uygur karyesi⁷⁷
- ✓ Teşr-i Viran karyesi⁷⁸
- ✓ Kızılcakebir karyesi⁷⁹
- ✓ Yenice karyesi⁸⁰
- ✓ Kırbekir karyesi⁸¹
- ✓ Karasukun karyesi⁸²
- ✓ Aksalur karyesi⁸³
- ✓ Hazla karyesi⁸⁴
- ✓ Cevr karyesi⁸⁵
- ✓ Yüzbilmez karyesi⁸⁶
- ✓ Çorlu karyesi⁸⁷
- ✓ Gani karyesi⁸⁸
- ✓ Mirahor karyesi⁸⁹
- ✓ Kavaklı karyesi⁹⁰
- ✓ Kalaviz karyesi⁹¹
- ✓ Uzunoba karyesi⁹²

Bununla birlikte Gelkiras kazâsına bağlı Saraycık karyesi⁹³, Sonsa

⁷³ A. Ş. S. 63 – 26 / 3.

⁷⁴ A. Ş. S. 63 – 23 / 1, 45 / 2.

⁷⁵ A. Ş. S. 63 – 45 / 4.

⁷⁶ A. Ş. S. 63 – 32 / 3.

⁷⁷ A. Ş. S. 63 – 32 / 3, 32 / 4.

⁷⁸ A. Ş. S. 63 – 29 / 1.

⁷⁹ A. Ş. S. 63 – 1 / 4.

⁸⁰ A. Ş. S. 63 – 24 / 2.

⁸¹ A. Ş. S. 63 – 23 / 2.

⁸² A. Ş. S. 63 – 23 / 2.

⁸³ A. Ş. S. 63 – 12 / 3, 16 / 4.

⁸⁴ A. Ş. S. 63 – 3 / 2.

⁸⁵ A. Ş. S. 63 – 4 / 6, 4 / 7, 52 / 1.

⁸⁶ A. Ş. S. 63 – 10 / 4.

⁸⁷ A. Ş. S. 63 – 3 / 3.

⁸⁸ A. Ş. S. 63 – 9 / 3.

⁸⁹ A. Ş. S. 63 – 48 / 1, 7 / 1.

⁹⁰ A. Ş. S. 63 – 23 / 1.

⁹¹ A. Ş. S. 63 – 23 / 1.

⁹² A. Ş. S. 63 – 10 / 4.

kazâsına bağlı Zari Tekkesi karyesi⁹⁴, Havza kazasına bağlı Halilesi köyü, Sürkete ve Be'li köyleri⁹⁵, Veray kazâsına bağlı Silike karyesi⁹⁶, Osmancık kazâsına bağlı Danişmend köyü⁹⁷, Turhal kasabasının Tatar köyü⁹⁸, İskilip kazasının Ceceli ve Berrak köyü⁹⁹ ve Erzurum'un Çarkara köyü¹⁰⁰ gibi köy isimleri de sicil içerisinde geçmektedir.

b. Mahalleler

Sancağın fizikî yapısını oluşturan öğelerden bir diğeri de mahallelerdir. Osmanlı şehri kültür özellikleri kadar fizikî şekillerini kendinden önceki İslâm şehirlerinden miras olarak almıştır¹⁰¹.

Arapça bir kelime olup, “konaklanan yer” anlamına gelen mahalle kavramı¹⁰² Osmanlı döneminde daha da farklı ve zengin bir anlam kazanmıştır. Osmanlı mahallesi hakkında klasikleşmiş olan “aynı mescidde ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehir kesimidir”¹⁰³ şeklindeki mahalle tanımı daha çok ikamet mahallelerine uymaktadır. İnalcık, bu tarifi gayr-i müslimleri de içine alacak şekilde genişletmektedir: “Mahalle, bir mescid, kilise ya da sinagog etrafında yerleşen ve kendine özgü bir kimliği olan organik bir birlik, bir topluluktur (community).”¹⁰⁴ Osmanlı dönemindeki tanımıyla mahalle, yukarda da ifade edildiği gibi aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte ikâmet ettikleri bir şehir kesimidir. Diğer bir deyimle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu,

⁹³ A. Ş. S. 63 – 32 / 3.

⁹⁴ A. Ş. S. 63 – 28 / 4.

⁹⁵ A. Ş. S. 63 – 19 / 2, 45 / 4.

⁹⁶ A. Ş. S. 63 – 28 / 4.

⁹⁷ A. Ş. S. 63 – 29 / 1, 29 / 2.

⁹⁸ A. Ş. S. 63 – 11 / 1.

⁹⁹ A. Ş. S. 63 – 5 / 3, 10 / 1.

¹⁰⁰ A. Ş. S. 63 – 30 / 2.

¹⁰¹ Cengiz ORHONLU: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar”, Ege Üniversitesi yay. İzmir 1984, s.2.

¹⁰² Erol ÖZBİLGİN: “Osmanlılarda Gündelik Hayat”, Osmanlı Ansiklopedisi II, İstanbul 1996, s.247.

¹⁰³ Özer ERGENÇ: *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.145.

¹⁰⁴ Halil İNALCIK: “İstanbul” maddesi, *The Encyclopaedia of Islam*, (new edition/EI²) IV, Leiden 1978, ss.224-248, s.234.

sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Bu bakımdan mahalle, şehirde tam anlamıyla bir yönetim birimidir¹⁰⁵.

Türk- İslâm şehirlerinin yapısına uygun olarak, Amasya mahallelerinin hemen hemen tamamı câmii, mescid, medrese, zaviye veya imaret gibi dinî bir müessesenin etrafında teşekkül etmiştir¹⁰⁶. İncelediğimiz sicilde bu anlayışı kanıtlar niteliktedir. Amasya'daki mahalle isimlerinden bir kısmı dinî müesseseleri yaptıranların isimleri, bir kısmı ise Amasya'da önemli görevlerde bulunmuş devlet adamları veya ulemâdan meşhûr zâtların isimleri ile anılmışlardır. Geri kalan pek azının ise bulunduğu mevkiinin özelliğine veya iş merkezlerinin durumlarına göre isimler aldığı gözlenmektedir¹⁰⁷.

Amasya'nın mevcut bulunan ilk tahrir neticelerine göre, 1520 tarihinde, 48'i İslâm ve 4'ü gayr-i müslim olmak üzere 52 mahallesi bulunuyordu. 1576 tarihinde ise 47'si İslâm ve 4'ü gayr-i müslim olmak üzere mahalle adedi 51'dir. Tahrirlerde cemaat olarak zikredilen Hristiyan ve Yahudi toplumlarının da birer mahalle teşkil ettiği düşünülürse bu adedin 1520'de 54'e, 1576'da ise 53'e çıktığı görülür. 1520 tarihine nazaran 1576'da nüfusun artmasına ve yeni mahallelerin kurulmasına rağmen mahalle adedinde bir artış görülmemesi, nüfusu az olan mahallelerin bir araya getirilerek tek bir mahalle kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Müeyyedzâde, Yakubiye ve Alaca Mescid mahallelerinin 1576'da tek bir mahalle olarak zikredilmesi bunun en açık delilidir¹⁰⁸.

XVII. yüzyıl ortalarında Amasya'ya gelen Evliya Çelebi burada 48 İslâm ve 4 Hristiyan mahallesi bulunduğunu yazmaktadır ki XVI. asırdaki tahrir verilerine aynen uymaktadır. Hüseyin Hüsameddin'in, Amasya'nın şehzâde sancağı olduğunu XV. ve XVI. asırlarda 70 mahalleye ve 60 bin nüfusa sahip olduğunu açıklaması görüldüğü gibi oldukça mübalağalıdır. Hüseyin Hüsameddin Bey eserini yazdığı dönemle (1905–1910) ilgili olarak bilgiler

¹⁰⁵ Özer ERGENÇ: "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler" VIII. TTK Bildirileri II, (11–15 Ekim 1976), Ankara 1983, s.1270.

¹⁰⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.77.

¹⁰⁷ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.80.

verirken, Amasya'nın 53 mahallesi ve 37 bin nüfusu olduğunu kaydetmektedir. Amasya'nın nüfusu Osmanlılar döneminde belli oranda daimi bir artış göstermiş olmasına rağmen mahalle sayısı hep aynı kalmıştır. Bu durum şehrin fiziki bakımdan gelişmeye müsait olmamasının bir sonucudur¹⁰⁹. Günümüzde de aynı durum sözkonusudur. Çünkü Amasya ili halen birçok ilçesinden hem yüzölçümü açısından küçük hem de gelişme ve ilerleme potansiyeli bakımından zayıf kalmış durumdadır. Bugün Merzifon ilçesi ve Suluova ilçesi bu durumun kanıtı niteliğindedir.

63 numaralı Amasya şer'iyye siciline göre Amasya'daki mahalleler şunlardır:

1. Acem Ali Mahallesi¹¹⁰

Doğusunda Çırakçı ve Câmî-i Pervane, batısında Çeribaşı Mahmud, güneyinde Darüsselâm, kuzeyinde ise Hoca Süleyman mahalleleriyle çevrilidir. İsmi şehrin ileri gelenlerinden Acem Ali Ağa'dan almıştır. Uzun müddet burada ikâmet eden Acem Ali Ağa, mahallede bir mektep ile çeşme inşâ ettirmiştir. Bugün bu isimle bir mahalle yoktur¹¹¹.

2. Ahi Sa'deddin Mahallesi¹¹²

Doğusunda Kurşunlu Mahallesi, batısında Meydan kapısı, güneyinde Yeşilirmak ve kuzeyinde Kal'a-i Bâlâ ile çevrilidir. İsmi H.770 (M.1369) tarihine kadar burada ikâmet eden ulemâdan Sa'deddin Çelebi'den almıştır. Sa'deddin Çelebi'nin evlâdından Sa'di Çelebi, H.878 (M.1473) yılında burada bir mescid ve zâviye inşâ ettirmiştir. Bu gün aynı isimle bir mahalle yoktur¹¹³.

3. Aşağı Meydan, Mescid-i Seyfeddin Mahallesi¹¹⁴

¹⁰⁸ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.80.

¹⁰⁹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.80.

¹¹⁰ A. Ş. S. 63 – 20 / 1, 36 / 2, 36 / 4, 41 / 1.

¹¹¹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.81.

¹¹² A. Ş. S. 63 – 27 / 4.

¹¹³ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.82.

¹¹⁴ A. Ş. S. 63 – 7 / 5.

1520'de ismi "Meydan, Mescid-i Seyfeddin Mahallesi" şeklinde kaydedilmiştir. Bugün bu isimle bir mahalle mevcut olmadığı gibi mahallenin XVI. asırdaki yeri de tam olarak tespit olunamamıştır¹¹⁵.

4. Aşağı Sevadiye Mahallesi¹¹⁶

Adı kesin olarak okunabilen ve yeri kesin olarak bilinen gayr-i müslim mahallesidir. Amasya tarihindeki adı "Savakça Köprü Mahallesi"dir. Günümüzde Sevadiye Mahallesi olarak adlandırılmaktadır¹¹⁷.

5. Bağ-ı Helkis Mahallesi¹¹⁸

Alçak Köprü'nün kuzey tarafından, Kuş Köprü üzerindeki Leğen Kaya'ya kadar uzanan bir şerit üzerindedir. Doğudan ve güneyden Yeşilirmak; batıdan, Saray Mahallesi ve kuzeyden Harşene Dağı ile sınırlıdır. Anadolu Rum ayanlarından Hâlkis'in burada ikâmet etmiş olmasından dolayı bu adı almış, sonradan telaffuzu hafifleyerek "Helkis" denilmiş olup, Leğen Kaya tarafındaki kısma "Bağ-ı Helkis" denilmiştir¹¹⁹.

6. Bayezid Paşa Mahallesi¹²⁰

Batısında Dere, güneyinde Savakçı mahalleleri, kuzeyinde Yeşilirmak yer alır. İsmi uzun müddet burada ikâmet eden Osmanlı vezirlerinden Yahşi Bey'in oğlu Bayezid Paşa'dan almıştır. Bayezid Paşa mahallede H.817 (M.1414) tarihinde câmi, misafirhâne ve imâretten müteşekkil

¹¹⁵ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.81.

¹¹⁶ A. Ş. S. 63 – 23 / 2.

¹¹⁷ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.143.

¹¹⁸ A. Ş. S. 63 – 24 / 3.

¹¹⁹ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., C.I, s.137.

¹²⁰ A. Ş. S. 63 – 15 / 3, 33 / 2.

bir külliye inşâ ettirmiştir¹²¹.

Mahalle bugün de aynı isimle anılmaktadır¹²². Bu mahalle bir İslâm mahallesi olmasına rağmen 1576'lı yıllarda az sayıda da olsa gayr-i müslimin yaşadığı bilinmektedir¹²³.

7. Bozahâne Mahallesi¹²⁴

Bu mahalle gayr-i müslim mahallelerinden birisidir. Kâni Kuzucular'a göre 1523 tarihli defterin yanı sıra 26'nolu 1576 tarihli defterde de bulunmayan Bozahâne Mahallesi, 1688 ve 1845 tarihli iki cizye defterinde kayıtlıdır. Bu mahalle Kâni Kuzucular'a göre 1845 tarihli defterde kırk dokuzu Ermeni ve on yedisi Rum altmış altı vergi nüfusu barındırdığı görülen ve 1523 yılındaki defterde "Vartan" adıyla kayıtlı olan Ermeni mahallesi olabilir¹²⁵.

63 no'lu Amasya şer'iyye sicili de incelendiği zaman, bu mahallenin gayr-i müslim mahallesi olma ihtimalinin yüksek olduğu görülecektir. Çünkü mahallede ikamet edenlerin zimmîler olduğu mahalle ile ilgili kayıtlardaki yabancı isimlerden anlaşılmaktadır¹²⁶.

8. Câmi-i Pervane Mahallesi¹²⁷

Batısı Acem Ali, güneyi Çırakçı, doğusu Uzun Mustafa ve kuzeyi Hoca Süleyman mahalleleri ile çevriliydi. Hüseyin Hüsameddin, Pervane Bey mahallesi ve bu mahallede Burma Minare Câmi'i'nden bahsetmektedir. Bahsi geçen bu mahalle ve câmiî tahrir defterlerindeki Pervane Câmiî Mahallesi ve Pervane Câmiî olmalıdır. Günümüzde Dere Mahallesi içerisinde yer

¹²¹ H. Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s. 115.

¹²² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.82.

¹²³ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s. 143.

¹²⁴ A. Ş. S. 63 – 9 / 1.

¹²⁵ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s.143.

¹²⁶ A. Ş. S. 63 – 9 / 1.

¹²⁷ A. Ş. S. 63 – 12 / 4, 27 / 2, 27 / 3, 29 / 3.

almaktadır¹²⁸. İncelediğimiz sicilde de Pervanebey Mahallesi şeklinde kaydedilmiştir¹²⁹.

9. Câmî-i Şehr-i Enderun Mahallesi¹³⁰

Batısı Karatay, doğusu Saray mahalleleri güneyi Yeşilirmak ve kuzeyi Kal'a-i Bala ile çevrilidir. Sultan II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun mahalleye adını veren Enderun Câmîii'ne pek çok vakıflarda bulunmuştur¹³¹. Günümüzde Hatuniye Mahallesi içerisinde yer almıştır¹³².

10. Çeribaşı Mahmud Mahallesi¹³³

Batısı Devehâne, güneyi Şehreküsdü doğusu Acem Ali ve kuzeyi Bozahâne mahalleleriyle çevrilidir. İsmi 1520'de "Mescid-i Serasker Mahmud Beğ", 1576'da "Mescid-i Çeribaşı Mahmud" şeklinde kayıtlıdır. Hüseyin Hüsameddin Bey, mahallenin Amasya emiri Şadgeldi Paşa ve sonra Divitdar Ahmed Paşa devirlerinde ümerâdan Çeribaşı Eminüddin Mehmed Çelebi'nin burada ikâmet etmesi ve bir mescid inşâ ettirmesi sebebiyle bu isimle anıldığını kaydetmektedir. Bugün aynı adı taşıyan bir mahalle yoktur¹³⁴.

Bu mahalle İslâm mahallesi olmasına rağmen az sayıda da olsa mahallede gayr-i müslimlerin yaşadığı (en azından 1576'lı yıllarda) bilinmektedir¹³⁵. İncelediğimiz sicilde en çok zikredilen mahalle olup Çeribaşı Mahallesi şeklinde kaydedilmiştir¹³⁶.

¹²⁸ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.82.

¹²⁹ A. Ş. S. 63 – 12 / 4, 27 / 2, 27 / 3, 29 / 3.

¹³⁰ A. Ş. S. 63 – 6 / 3, 14 / 2, 32 / 1.

¹³¹ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.122.

¹³² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.82.

¹³³ A. Ş. S. 63 – 1 / 1, 2 / 5, 4 / 3, 6 / 4, 17 / 1, 21 / 4, 24 / 5, 25 / 1, 34 / 5, 45 / 2.

¹³⁴ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.86.

¹³⁵ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., 143.

¹³⁶ A. Ş. S. 63 – 1 / 1, 2 / 5, 4 / 3, 6 / 4, 17 / 1, 21 / 4, 24 / 5, 25 / 1, 34 / 5, 45 / 2.

11. Çırakcı Mahallesi¹³⁷

Batısında Acem Ali, doğusunda Kılıççı, güneyinde Darüsselam ve kuzeyinde Pervane Bey mahalleleri yer almaktadır. Oysa 1520 tarihli tahrirde aynı isimle bir mahallenin mevcut olması, mahallenin Çırakcızâdelerin atası ismiyle daha önceden yadedildiğini göstermektedir. Günümüzde bu isimde bir mahalle yoktur. Ancak bugünkü Dere Mahallesi sınırları içinde olması tahmin edilmektedir¹³⁸.

12. El-Hac İlyas Mahallesi¹³⁹

II. Bayezid Han Câmii'nin batısındadır. Doğudan Sultan Bayezid Câmii, batıdan Yörgüç Paşa Câmii, güneyden Şose yolu ve Yeşilirmak ile sınırlıdır. Mahalleye "İmaret Arkası" da denir. Ümerâdan Hacı İlyas Bey'in mahallede ikâmet ederken bir mescid yaptırmış olması sebebiyle bu ismi almıştır¹⁴⁰.

13. Eski Kethüdâ Mahallesi¹⁴¹

Batısı Sultan Bayezid külliyesinin tabhane sırası, doğusu Köprübaşı, kuzeyi Yeşilirmak, güneyi ise Bozahâne mahallesiyle çevrilidir. Amasya valisi Yörgüç Paşa'nın çok adaletli olan El-hac Mehmed Ağa adındaki kethüdâsı vefât ettiğinde, yerine gelen kethüdâ da Mehmed adında olduğundan öncekine Eski Kethüdâ denmiş ve mahalle bu adla anılmıştır. El-hac Mehmed Ağa bu mahallede bir de mescid inşâ ettirmişti. Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur. Eski Kethüdâ Mahallesi günümüzde Hacı İlyas Mahallesi içerisinde yer almıştır¹⁴².

¹³⁷ A. Ş. S. 63 – 20 / 1.

¹³⁸ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., 143.

¹³⁹ A. Ş. S. 63 – 4 / 4, 4 / 5.

¹⁴⁰ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e. , C. I, s.101.

¹⁴¹ A. Ş. S. 63 – 37 / 1.

¹⁴² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.84.

14. Gümüşlüzâde Mahallesi¹⁴³

Batısı Sofular, kuzeyi Sofizâde mahalleleri, doğu ve güneyi ise Sel ağzı ve dere ile çevrilidir. İsmi 1520 tarihli tahrirde Gümüšoğlu, 1576'da Gümüşlüoğlu, Amasya Tarihi'nde ise Gümüşlüzâde mahallesi diye geçmektedir. H.927 (M.1521) tarihine kadar Amasya emîri olan Gümüşlüzâde Mahmud Çelebi'ye izafeten bu ad verilmiştir¹⁴⁴.

15. Hacı Hamza Mahallesi¹⁴⁵

Doğudan Dere; batıdan, Darüsselam; güneyden Kuba ve kuzeyden, Fethiye mahalleleri ile sınırlıdır. Sultan II. Bayezid'in Amasya valiliği sırasında lalası olan İsa Beyzâde Hacı Hamza Bey'in 1469 yılına kadar burada ikâmet etmesinden dolayı mahalle bu ismi almıştır¹⁴⁶.

16. Hızır Paşa Mahallesi¹⁴⁷

Amasya'nın kuzeybatısındaki, Ok Meydanı üstünde, önceleri "Komminus Sarayı" sonradan ise ilk defa 1576 tarihli tahrirde yer almıştır. 1520 tarihli tahrirde görülen Hızır Bey mahallesinin bu tarihte ikiye ayrılmasından ortaya çıktığı sanılmaktadır¹⁴⁸.

17. İslâm Mahallesi¹⁴⁹

1410 yılında Amasya kadısı Bedreddin Mahmud-ı Buharî'nin kerimesi ve meşhûr hattat Hamdullah Efendi'nin halası Elsem Hâtun nâmına izafeten adlandırılmıştır. Eski kaynaklarda "Eslem Mahallesi" şeklinde kayıtlı olduğu

¹⁴³ A. Ş. S. 63 – 12 / 1, 12 / 2, 30 / 1.

¹⁴⁴ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.82.

¹⁴⁵ A. Ş. S. 63 – 21 / 3, 26 / 2.

¹⁴⁶ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.107.

¹⁴⁷ A. Ş. S. 63 – 18 / 3, 22 / 2, 5 / 2.

¹⁴⁸ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.87.

¹⁴⁹ A. Ş. S. 63 – 29 / 4.

halde halk dilinde “İslâm Mahallesi” adıyla meşhûr olmuştur¹⁵⁰.

18. Karatay Mahallesi¹⁵¹

Batısı Kurşunlu, doğusu Câmii-i Enderun, güneyi Hatuniye mahalleleri, kuzeyi ise dağ ile çevrili olup içeri şehirde yer almaktaydı. İsmi Selçuklu emirlerinden olup Amasya muhafızlığı ve kale dizdarlığı görevinde bulunan Celaleddin Karatay'dan almıştır. Karatay Mahallesi günümüzde Hatuniye Mahallesi içinde yer almış olmalıdır¹⁵².

19. Kazancı Mahallesi¹⁵³

Doğudan, Kocacık; batıdan, Bozahane; güneyden, Hoca Süleyman ve kuzeyden, Saraçhane mahalleleri ile sınırlıdır. Eski kayıtlarda “Kazancı Doğan” şeklinde kayıtlıdır. Kazancı Doğan, 1452 yılında sekbanbaşılıktan azledilerek Amasya'ya gönderilmiş ve burada ikamet etmiş olmasından dolayı mahalleye Kazancı mahallesi denilmiştir¹⁵⁴.

Bu mahalle İslâm mahallesi olmasına rağmen sayısı az da olsa gayr-i müslimlerin yaşadığı tespit edilmiştir¹⁵⁵.

20. Kocacıkoğlu Mahallesi¹⁵⁶

Batısı Kazancı, kuzeyi Saraçlar, güneyi Uzun Mustafa mahalleleri ve doğusu Selağzı ile çevrilidir. Burada Kocacık ismiyle bilinen Hoca el-Hac Ahmed Çelebi ikamet ederek H.871 (M.1466–1467)'de bir mescid, mektep ve çeşme yaptırmıştır. Bu itibarla mahalle onun ismiyle anılmıştır. Ahmet

¹⁵⁰ H.HüsameddinYAŞAR: a.g.e., s.85

¹⁵¹ A. Ş. S. 63 – 8 / 3

¹⁵² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.85

¹⁵³ A. Ş. S. 63 – 20 / 2, 34 / 4

¹⁵⁴ H.HüsameddinYAŞAR: a.g.e., s.127

¹⁵⁵ Kâni KUZUCULAR: a.g.t., s. 143

¹⁵⁶ A. Ş. S. 63 – 36 / 1

Şimşirgil'e göre bugün bu isimle bir mahalle yoktur¹⁵⁷. İncelediğimiz sicilde Kocacık Mahallesi şeklinde geçmiştir¹⁵⁸.

21. Köprübaşı Mahallesi¹⁵⁹

Alçak Köprü'nün güney tarafında olup, doğudan Saraçhane, batıdan Eski Kethüdâ, güneyden Kazancı Mahalleleri ve kuzeyden Yeşilirmak ile sınırlıdır. Alçak Köprü'nün başında olduğu için mahalleye "Köprübaşı" denilmiştir¹⁶⁰.

22. Kübcügez Mahallesi¹⁶¹

Batısı Şeyh Kırık "(Çıkırık), kuzeyi Receb ve Üçler mahalleleri, doğusu Uzunyol mezarlığı, güneyi ise dağ ile çevrilidir. Salur kabilesinden ve Sultan Mesud devri ümerâsından Bahaeddin Gökçeğiz H.575 (M.1179–1180) tarihine kadar burada ikâmet etmesi sebebiyle mahalle "Gökçeğiz" adıyla anılmıştı. Ancak zamanla yanlış bir okunuşla "Kübcügez" hâlini almıştır. Bugün aynı isimle bir mahalle yoktur¹⁶².

23. Mehmed Paşa Mahallesi¹⁶³

Batısı Yakutiye, doğusu Pirincçi, güneyi Yakub Paşa ve kuzeyi ise Doğrak mahalleleriyle çevrilidir. Önceleri Doğrak Mahallesi içerisinde yer almaktaydı. Osmanlı devlet adamlarından Hızır Paşazâde Mehmed Paşa H.900 (M.1495) tarihinde burada büyük bir câmii, imarethâne ve medrese inşâ ettirdi. Bu tarihten sonra Doğrak Mahallesi ikiye ayrılarak güneyi Mehmed Paşa

¹⁵⁷ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.86.

¹⁵⁸ A. Ş. S. 63 – 36 / 1.

¹⁵⁹ A. Ş. S. 63 – 6 / 5, 9 / 2.

¹⁶⁰ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.131.

¹⁶¹ A. Ş. S. 63 – 14 / 1, 21 / 2.

¹⁶² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.86.

¹⁶³ A. Ş. S. 63 – 26 / 1.

Mahallesi adını alan mahalle günümüzde de aynı isimle anılmaktadır¹⁶⁴.

24.Mescid-i Halife Süleymanoğlu Mahallesi¹⁶⁵

İsmi 1520 tahririnde "Mescid-i Koca Süleymanoğlu", 1576'da "Mescid-i Halife Süleymanoğlu", Amasya Tarihi'nde ise "Hoca Süleyman" şeklindedir. Batısı Bozahâne, kuzeyi Kazancı, doğusu Uzun Mustafa, güneyi Acem Ali ve Pervane Bey mahalleleriyle çevrilidir. İsmi H.878 (M.1473)'e kadar burada ikâmet eden ve bir mescid inşâ ettiren tüccar Şeyh Hamidoğlu Hoca Süleyman Çelebi'den almıştır. Bu mescidin adı Amasya Tarihi'nde Samanpazarı Câmii şeklinde geçmektedir. Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur¹⁶⁶. İncelediğimiz sicilde Hoca Süleyman Mahallesi şeklinde geçmektedir¹⁶⁷.

25.Mescid-i Kamerüddin Mahallesi¹⁶⁸

Batısı Hâkim Çelebi, doğusu Ahi Sabıküddin mahalleleri, kuzeyi dağ ve güneyi Yeşilırmak ile çevrilidir. İsmi H.641 (M.1243–1244) tarihine kadar burada ikâmet eden ümerâdan Kamerüddin el-Hadim'den almıştır. Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur¹⁶⁹

26.Pirinççi Mahallesi¹⁷⁰

Savakça deresinin batı tarafında ve saray altında yerleşmiş olup; doğudan Savakça Deresi; batıdan Mehmed Paşa; güneyden, Yakup Paşa Mahalleleri ve kuzeyden, Yeşilırmak ile sınırlıdır. II. Bayezid'in ümerâsından Pirinççi Sinan Bey'in burada ikâmet etmiş olmasından dolayı 1506 yılından

¹⁶⁴ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.86.

¹⁶⁵ A. Ş. S. 63 – 4 / 2.

¹⁶⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.86.

¹⁶⁷ A. Ş. S. 63 – 4 / 2.

¹⁶⁸ A. Ş. S. 63 – 36 / 3, 15 / 1.

¹⁶⁹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.88.

¹⁷⁰ A. Ş. S. 63 – 6 / 2, 11 / 3.

itibaren bu adı almıştır¹⁷¹.

27.Receb Halife Mahallesi¹⁷²

Batısı Şamice, doğusu Üçler, güneyi Şeyh Kırık mahalleleri, kuzeyi ise Şose yolu ile çevrilidir. H. 879 (M.1474–1475)'da vefât eden sultan hocası Sadreddin Receb Çelebi burada ikâmet etmesi ve mescid yaptırması sebebiyle mahalle onun ismi ile anılmıştır. Ahmet Şimşirgil'e göre bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Ahmet Şimşirgil'e göre günümüzdeki Üçler Mahallesi içinde kalmıştır¹⁷³. İncelediğimiz sicilde Receb Mahallesi şeklinde geçmektedir¹⁷⁴.

28.Saraçlar Mahallesi¹⁷⁵

Amasya Tarihi'nde ismi "Saraçhane" mahallesi şeklinde geçmektedir. Batısı Köprübaşı, kuzeyi Yeşilırmak, doğusu Selağzı, güneyi ise Kazancı ve Kocacık mahalleleriyle çevrilidir. Şimşirgil'e göre bugün bu isimle bir mahalle yoktur. Günümüzde Gökmedrese Mahallesi içerisinde yer almış olmalıdır¹⁷⁶. İncelediğimiz sicilde Saraçhane Mahallesi şeklinde geçmiştir¹⁷⁷.

29. Sofi Mahallesi¹⁷⁸

1520 tahririnde "Mevlana Sofu", ismiyle kaydedilmiştir. Batısı ve güneyi Gümüşlüzâde, doğusu Yakutiye mahalleleri kuzeyi ise Yeşilırmak ile çevrilidir. Sultan Çelebi Mehmed'in hocası ve müsteşarı Sofi Bayezid Çelebizâde Mahmud Çelebi bu mahallede ikâmet etmesi dolayısıyla bu isimle anılmıştır. Günümüzde bu isimle bir mahalle yoktur. Bugün mevcut

¹⁷¹ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.92–93.

¹⁷² A. Ş. S. 63 – 4 / 3, 20 / 4, 30 / 4.

¹⁷³ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.88.

¹⁷⁴ A. Ş. S. 63 – 4 / 3, 20 / 4, 30 / 4.

¹⁷⁵ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

¹⁷⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.89.

¹⁷⁷ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

¹⁷⁸ A. Ş. S. 63 – 15 / 2, 48 / 1.

bulunan Gümüşlü Mahallesi içinde kalmış olmalıdır¹⁷⁹. İncelediğimiz sicilde Sofizâde Mahallesi şeklinde geçmektedir¹⁸⁰.

30.Sofular Mahallesi¹⁸¹

Batısında Gümüşlüzâde, kuzeyinde Yakutiye ve Mehmed Paşa mahalleleri, güneyinde Balos kayası, doğusunda ise Pir İlyas Mezarlığı yer almaktadır. Meşhûr sofi zatların ikâmet etmesi dolayısıyla bu adla anılmıştır. Sultan II. Bayezid devri beylerbeyilerinden Hacı Sinan Beyzâde Abdullah Paşa H.890 (M.1485) yılında bu mahallede bir câmii, medrese ve dar'ül kurra bina ettirmiştir. Abdullah Paşa'nın vefâtı dolayısıyla külliye'nin evkâfını H.907 (M.1501–1502) yılında oğlu Defterdar Abdi Bey tanzim ettirmiştir. Mahalle bugün de aynı isimle anılmaktadır¹⁸². XIX. yüzyıl ilk yarısında Sofiler şeklinde geçmektedir¹⁸³.

31. Şamice Mahallesi¹⁸⁴

Şamice Mahallesi'nin batısı Gökmedrese, güneyi Çıkırık, doğusu Receb mahalleleri ve kuzeyi ise Şose yolu ile çevrilidir. Mimar Şemseddin Ahmed Şamice H.856 (M.1452) senesine kadar bu mahallede ikâmet ettiğinden Şamice denmiştir. Mimar Şemseddin Ahmed burada H.847 (M.1443–1444)'de bir mescid, çeşme ve mektep inşâ ettirerek evkâfını tanzim etmişti¹⁸⁵. Ahmet Şimşirgil'e göre bugün bu isimle bir mahalle yoktur. Ahmet Şimşirgil'e göre günümüzde Gökmedrese Mahallesi içerisinde yer almış olmalıdır¹⁸⁶.

¹⁷⁹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.89.

¹⁸⁰ A. Ş. S. 63 – 15 / 2, 48 / 1.

¹⁸¹ A. Ş. S. 63 – 16 / 1.

¹⁸² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.89.

¹⁸³ Birol Bayram GÜNGÖR: H.1226–1229 (M.1811–1814)Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdarî, İctimaî ve İktisadî Durumu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2000, s.17.

¹⁸⁴ A. Ş. S. 63 – 5 / 1.

¹⁸⁵ H.Hüsamettin YAŞAR: a.g.e., s. 149.

¹⁸⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.90.

32.Şamlular Mahallesi¹⁸⁷

Bu mahallenin batısı mezarlık, kuzeyi bağlar, doğusu Yeşilırmak, güneyi ise Kal'a-i Bâlâ eteği ile çevrilidir. H.791 (M.1389) tarihinde Mısır'daki bir karışıklık sebebiyle Şam'dan gelen Türkler'in bu mahalleye yerleşmesi dolayısıyla bu adı almıştır. Mahallede Melik Gazi Bey'in câmii ve türbesi yer almaktadır. Küçük Kapı Ağası Ayas Ağa da H.900 (M.1494–1495) yılında burada kargir bir câmii, medrese ve mektep inşâ ettirmiştir¹⁸⁸. Mahalle, günümüzde Şamlar ismi ile anılmaktadır¹⁸⁹.

33.Şeyh Kırık Mahallesi¹⁹⁰

1520 tarihli tahrirde Şeyh Kulak şeklinde kaydedilen mahalle, Amasya Tarihi adlı eserde ise "Çıkırık" ismi ile yer almıştır. Batısı Şamice, kuzeyi Receb, doğusu Üçler, güneyi ise Kübcügez mahalleleri ile çevrilidir. Sultan Mesud'un burada bir hankâh yaptırması dolayısıyla mahalle H. 560 (M.1165) tarihinden H. 340 (M.1436–1437)'a kadar Hangâh mahallesi ismi ile anılmıştır. Daha sonra ulemâdan Şeyh Kırık nâmı ile meşhûr Mehmed Çelebi bu mahallede ikâmet etmesi dolayısıyla mahalleye Şeyh Kırık ismi verilmiştir. Bugün bu isimle bir mahalle yoktur¹⁹¹. İncelediğimiz sicilde Çıkırık Mahallesi şeklinde geçmektedir¹⁹².

34.Uzun Mustafa Mahallesi¹⁹³

Batısı Hoca Süleyman, kuzeyi Kazancı, doğusu Dere ve güneyi Kılıççı mahalleleriyle çevrilidir. Sultan II. Mehmed ve II. Bayezid devirlerinde sefirlik vazifesiyle Mısır'a gönderilen Hoca Mustafa Çelebi, H.905 (M.1499–1500) tarihine kadar burada ikâmet ettiğinden mahalle onun ismiyle anılmıştır.

¹⁸⁷ A. Ş. S. 63 – 33 / 1.

¹⁸⁸ H.Hüsamettin YAŞAR: a.g.e., s. 149.

¹⁸⁹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.90.

¹⁹⁰ A. Ş. S. 63 – 20 / 1.

¹⁹¹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.90.

¹⁹² A. Ş. S. 63 – 20 / 1.

¹⁹³ A. Ş. S. 63 – 17 / 2.

Mustafa Çelebi H.900 (M.1494–1495) tarihinde burada bir mescid, mektep ve çeşme yaptırarak evkâfını tanzim etmiştir. Bugün aynı adı taşıyan bir mahalle yoktur¹⁹⁴.

35.Üçler Mahallesi¹⁹⁵

1520 tarihli tahrirde "Üçler-i Kebîr" adını taşıyan mahallenin batısı Receb, doğusu Devehâne mahalleleri, kuzeyi Şose yolu, güneyi ise Kübcügez mahallesi ve mezarlık ile çevrilidir. Çelebi Sultan Mehmed'in saltanatı devrinde muallim-i sultanî olan Niğdelizâde Sufî Bayezid ve amcası Feyzullah ve Yakub Çelebiler'e halk arasında "Üçler" denilmiş ve ikâmet ettikleri mahalle bu adla meşhûr olmuştur¹⁹⁶.

İncelediğimiz sicilde ayrıca Bayırbaşı Mahallesi¹⁹⁷, Pazar-ı Süfla Mahallesi¹⁹⁸, Kanhiye Mahallesi¹⁹⁹, Delibekir Mahallesi²⁰⁰, Çokca Mahallesi²⁰¹ mahalleleri de geçmektedir. Dolayısıyla sicil içerisinde ismi geçen 40 tane mahalle ismine rastlanmıştır.

İsmi sicilimizde geçmediği halde Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi adlı eserinde Amasya'da en azından o dönemde var olduğunu bildiğimiz mahalleler ise şunlardır²⁰²:

- ✓ Şah Çelebi Mahallesi
- ✓ Temenna Mahallesi
- ✓ Alçak Köprü Mahallesi
- ✓ Koğa Mahallesi
- ✓ Mescid-i Kılıçlı Mahallesi

¹⁹⁴ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.90.

¹⁹⁵ A. Ş. S. 63 – 4 / 3, 32 / 1, 28 / 1, 37 / 2, 44 / 1.

¹⁹⁶ H.Hüsameddin YAŞAR: a.g.e., s.87.

¹⁹⁷ A. Ş. S. 63 – 7 / 4.

¹⁹⁸ A. Ş. S. 63 – 11 / 2, 32 / 5.

¹⁹⁹ A. Ş. S. 63 – 20 / 3.

²⁰⁰ A. Ş. S. 63 – 22 / 3, 31 / 2.

²⁰¹ A. Ş. S. 63 – 37 / 4.

²⁰² Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s.90.

- ✓ Mescid-i Kilisa Mahallesi
- ✓ Hak-ı Zeber Mahallesi
- ✓ Hızır Bey Mahallesi
- ✓ İmaret-i Sultan Bayezid Han Mahallesi
- ✓ Aşağı Pazar Mahallesi
- ✓ Dede Kasım Mahallesi
- ✓ Dere Mescidi Mahallesi
- ✓ Doğrak Mahallesi

İncelediğimiz sicilde nüfus sayısına kesin bir şekilde ulaşamamak da tahminen kazalarla beraber nüfusun -en azından 1890'larda- 25 000 ile 30 000 arasında olduğunu ifade edebiliriz²⁰³.

2. Sancak İdaresi ve Görevlileri

Amasya sancağındaki görevlilere geçmeden önce kısaca Sancak idaresinden ve kazânın en yetkili idarecisi olan Kadı ile buna yardımcı olan idarecilerden bahsedeceğiz.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere idarî bakımdan sancak, devlet teşkilâtının küçük bir nüvesini oluşturur. İl idaresinde sancak beyi, sancak dâhilindeki bütün sivil ve askerî erkânın amiri durumundadır²⁰⁴. Sancak beyinin iki asli görevi vardır. Bunlardan biri askerî diğeri de idarîdir. Sancağındaki timarlı sipahilerin amiri durumundaki sancak beyi, kendi kapu halkı ve sancağındaki zaim, sipahi ve cebelülerle birlikte sefere katılmak zorundadır. İdarî görevi ise reayanın rahat ve huzur içerisinde yaşamasını temin etmek, sancağın düzenini sağlamaktır. Aynı zamanda şehrin düzenini sağlamak, adaletin uygulanmasını temin etmek, şer'e ve örf'e aykırı durumları önlemek hususlarında kadı ile birlikte hareket etmek de sancak

²⁰³ Bu tahmin yapılırken 1890 yılına ait Sivas vilayeti salnamesi esas alınmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Fikri KARAMAN: **Salname-i Vilayet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarkî)**, İstanbul 2001, s.86.

²⁰⁴ Metin KUNT: **1550-1650 Yılları Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul 1978, s.59.

beyinin görevleri arasındadır.

Sancak beyinden sonraki hiyerarşik sıralama ise Alaybeyi, Çeribaşı, Subaşı, Dizdar, Şehir Kethüdâsı şeklinde devam etmektedir. Bunların hepsi gerçekte askerî komutanlardır. Fakat görevlerinin mahiyeti farklıdır. Alaybeyi, bir sancaktaki timarlı sipahilerin en yüksek amiridir ve serbest dirlik tasarruf eder. Sancakbeyinden sonra sancaktaki en büyük askerî amirdir. Çeribaşı, sipahi, müselleme, voynuk ve evlâd-ı fatihân gibi askerî teşekküllerin zâbitlerine denmektedir. Çeribaşının vazifeleri, memur oldukları yerde asayişin sağlanması, sefer halinde ve muhafaza hizmetlerinde, eşkinî (savaşçı) neferleri çıkarmak ve muharebe bittikten sonra gereken muafiyetleri tahsil etmek şeklinde hûlasa edilebilir²⁰⁵. Dizdar ise kısaca kale komutanı demektir. Görevi de kaleyi düşman saldırılarına karşı korumaktır. Kale hudut boylarında dizdarın sorumlulukları ve bulunduğu mevkinin ehemmiyeti daha da artmaktadır. Kendisine merkezden doğrudan hüküm gönderilebilir²⁰⁶. İncelediğimiz sicilde zikredilen görevlilerden Şehir Kethüdâsı ile ilgili kayıtlara rastlanmıştır.

Her Osmanlı şehrinde şehir halkını hükümet nezdinde temsil eden bir şehir kethüdâsı bulunuyordu. Selçuklularda bunlara “iğdişbaşı” deniyordu²⁰⁷. Osmanlı devri şehir kethüdâsı, Selçuklu devri iğdişbaşısı kadar yetki ve itibara sahip değildi²⁰⁸. Şehir Kethüdâsı’na İstanbul’da “Şehremini” dendiği müşahade olunmaktadır. Şehir Kethüdâsı ifâ ettiği fonksiyon ve görevi itibarıyla kısmen de olsa, bugünkü belediye başkanına benzetilebilir. Gerçi kadı, bulunduğu kazânın aynı zamanda bir nevi belediye meclisi başkanı durumundaysa da, pratikte şehrin işlerinin çoğunu şehir kethüdâsı yerine getirmektedir. Fakat bugünkü belediye başkanları gibi halkın tamamının katıldığı bir seçimle değil, şehir ileri gelenlerinin ve halkın üzerinde ittifak sağladığı bir kişinin hükümete teklif edilmesiyle iş başına geçmektedir.

²⁰⁵ M.Zeki PAKALIN: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1972, s.353.

²⁰⁶ M.Zeki PAKALIN: a.g.e., s.469.

²⁰⁷ M.Ali ÜNAL: *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı(1518–1566)*, s.48.

²⁰⁸ Mustafa AKDAĞ: a.g.e., s.41.

Halkın tercih ettiği kişi, sancak beyi tarafından merkeze arz edilmekte ve umumiyetle merkez bunu kabul ederek “Berât-ı Hümayûn” göndermektedir. Ancak seçilen kişinin halk tarafından sevilen ve sayılan birisi olmasına dikkat edilmektedir. Aksi halde şehir halkı, kethüdâdan memnun olmadıklarını ve yerine başkasının atanmasını merkeze sancakbeyi vasıtasıyla bildirme hakkına sahiptir²⁰⁹.

3. Kazâ İdaresi

Kazâ, ticari ve kültürel üstünlüğü ile çevrenin merkezi olmuş bir kasaba veya şehir ile böyle bir topluluk merkezini çevrelemiş köylerin teşkil ettiği idarî bir birliktir. Bundan dolayı kazâların doğuşu, iktisadî, içtimai, coğrafî ve kültürel şartların belirlediği tarihî bir seyir içerisinde vuku bulmuş demektir. Bununla beraber azda olsa, bilhassa Türkmen aşiret hayatının zaruri kıldığı bazı hallerde hiçbir kasaba veya şehir olmaksızın, sadece belli bir köyler grubu halinde teşkil olunmuş kazâlara da rastlanır. Fakat bunların umumi kaideyi bozmadıkları görülür. Kazâ merkezi olan şehirlerin büyük çoğunluğu, Osmanlı öncesi devirlerde de bulundukları bölgenin siyasî, iktisadî ve kültürel yönden de merkezi durumunda olan yerlerdir²¹⁰.

Kadı, kelime olarak “hükmeden, yerine getiren” mânâlarına gelmekte olup, Osmanlı şer’î ve hukukî hükümleri tatbik eden, ayrıca devletin emirlerini yerine getiren bir fonksiyona sahiptir²¹¹.

Öncelikle belirtilmesi gereken, Osmanlı adliye teşkilâtının temel taşı olan “kadı”nın kazâ denilen idarî bölgenin başında olması sebebiyle Büyük Selçuklular’dan beri var olan “hükümdarın halka adalet götürmesi” anlayışını ve klasik dönemde, özellikle II. Mehmed ile başlayan merkezîyetçi yapıyı, temin eden unsur olduğudur. Bu kadar önemli, bağlayıcı bir unsur olan kadı, elbetteki taşıdığı mesuliyetin getirdiği yükümlülükleri taşıyabilecek bir takım

²⁰⁹ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.49.

²¹⁰ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.51.

niteliklere sahip olmalıydı. İslâmiyetin ilk yıllarında bir kadıda aranan niteliklerin başında mükemmel bir şer'î hukuk bilgisi gerekmekteydi; ancak bu nitelikteki kimselere sıkça rastlamak mümkün olmadığından, zamanla makul ölçüde bir hukuk bilgi ve birikimine sahip olması yeterli görülmüştür²¹². Bundan dolayı kadılar, mutlaka yüksek dereceli bir medreseyi bitirmiş ve belli bir müddet Edirne, Konya, Sivas, Bağdat gibi büyük şehirlerde “danişment” (stajyer) olarak hizmet görmüş kişiler arasından tayin olunurdu. Kadı, görevine ancak iki sene müddetle atanabiliyordu. İki yıl sonunda İstanbul'a giderek “mülazemette”(maaşsız hizmet) beklemesi gerekiyordu²¹³. Kadılarda aranan bilginin derecesi ve temel noktaları üzerinde dört sunnî hukuk mezhebinin²¹⁴ arasında da farklılık gösteren görüşler olduğundan, hukuk bilgisi kadıda aranan şartlar arasında tâli bir önem arz eder²¹⁵. Bunun dışında kadılarda aranan özellikler konusunda farklı şeyler de söylemek mümkündür²¹⁶.

Kadılıklar, kadıların görev yaptıkları, kazâ bölgesinin durumuna göre belli derecelere ayrılmıştı. “Kazâ Kadıları” ve “Sancak-Eyâlet Kadıları”.Kazâ kadılıkları küçük merkezler olup, kazâşkerler buralara doğrudan kadı tayin edebilirlerdi. “Mevleviyet” sayılan İstanbul, Edirne, Bursa, Selanik, Sofya gibi büyük şehir kadılıklarına ise XVI. yüzyıl ortalarına kadar kazaskerlerce kadı tayin edilirken, bu zamandan sonra şeyhülislâmın sadrazam vasıtasıyla yaptığı “inha” üzerine tayin yapılmaya başlanmıştır²¹⁷. Mevleviyet olan kadılıklar da kendi aralarında, kadıların aldıkları yevmiyelere göre, 300 akçalı, 500 akçalı şeklinde gruplara ayrılmıştı²¹⁸. Bunlara bağlı ayrıca kazâlar da vardı ki, Molla durumundaki büyük kadılar buralara naipler yollarlardı²¹⁹.

²¹¹ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.124

²¹² İlber ORTAYLI: **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara 1994, s.9.

²¹³ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.94.

²¹⁴ Bu dört hak mezhep Hanefî, Şafî, Malikî ve Hanbelî mezhepleridir. Daha geniş bilgi için bkz. Ömer Nasuhi BİLMEN: **Büyük İslâm İlmihali**, (Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1998; Hayati ÜLKÜ: **İslâm'da Mezhepler**, Şelale Yay., İstanbul 1980, s.313-314.

²¹⁵ İlber ORTAYLI: a.g.e., s.9.

²¹⁶ Kadılarda aranan şartlar için Bkz. Ebul'ulâ Mardin, “**Kadı**” maddesi, İslâm Ansiklopedisi, s.43.

²¹⁷ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.95.

²¹⁸ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.96.

²¹⁹ Mustafa AKDAĞ: a.g.e., s.99.

Kadılarının görev yetkileri oldukça genişti. Kadılarının görevlerini hukukî, idarî ve beledî olmak üzere üç noktada toplamak mümkündür²²⁰. Hukukî açıdan kadı, şer'î mahkemenin reisidir. Her türlü anlaşmazlıklar ve cezai müeyyideyi gerektiren suçlar “meclis-i şer” denilen kadı'nın başkanlık ettiği mahkemede çözümlenirdi. Her türlü alacak, borç ve miras davaları ile arazi ihtilafı , “ehl-i örf” ile “re'aya” arasındaki anlaşmazlıklar kadı tarafından halledilirdi. Esas itibariyle “ehl-i örf” kadının denetimi altındaydı. Ayrıca ilmiye sınıfına mensup müderris, müteveli ve diğer vakıf görevlilerinin tayin ve azilleri kadı'nın arzı ile mümkün olurdu²²¹. Öte yandan kadı bulunduğu şehrin belediye hizmetlerinin yürütmesinden sorumlu en üst amirdi. Şehir Kethüdâsı, Çöpçübaşı, Mimarbaşı, Esnaf Kethüdâları, Pazarbaşı ve muhtesip gibi kişilerden müteşekkil bir çeşit belediye meclisinin de başkanı idi²²². Esnafın sattığı her türlü ticari mallara mevsimine göre muayyen fiyat vermek şeklinde tanımlana bilecek olan narh işleri de kadıya aitti²²³. Kadının askerî görevleri arasında ise, Avarız hanelerinin tesbiti ve Avarız bedellerinin toplanması, kürekçi bedelinin toplanması, nüzul ve sürsat zahiresi adı altında ordunun iâşe işlerinin halledilmesi de geliyordu²²⁴.

Kadı'nın mahkeme işlerinde yardımcısı olan bir kısım memurlar da mevcuttu ki bunların başında “naip” geliyordu. Naip, kadının bulunmadığı hallerde duruşmaları idare etmek, serbest dirlikler içerisinde yer almayan köylerdeki davaların yerinde görülmesi için olay mahalline gitmek gibi görevleri ifa ediyordu.

Naipten başka “Müfti” de kadının mahkeme işlerinde en büyük yardımcısı durumundaydı. Kadı tereddüde düştüğü bazı durumlarda fetva için “Müfti”ye başvuruyordu ki, bu durum kadı'nın daha rahat karar almasını kolaylaştırıyordu. Ayrıca kadıya yine yargı işlerinde yardımcı olan muhızırbaşı ile emrindeki muhızırlar, asesbaşı ve asesler, mukayyid vs. gibi görevliler ve

²²⁰ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.124

²²¹ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.52.

²²² Mustafa AKDAĞ: a.g.e., s.96.

²²³ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.52

her duruşmada hazır bulunan ve şehrin doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanınmış ileri gelenlerinden bir nevi “jüri” mevkiindeki “şuhudü'l-hal” mevcuttu²²⁵.

İncelemeye çalıştığımız 63'nolu defterin hacimce geniş olmaması ve ihtiva ettiği belge sayısının yeterli olmaması hasebiyle bu dönemde Amasya'da görev yapan ehl-i örf ve ehl-i şer' hakkında istenilen bilgiler ve veriler elde edilememiştir. İncelediğimiz sicilde ulaşılabilen ehl-i örf ve ehl-i şer' görevlileri belirtmeden önce bu kavramlar üzerinde durulacaktır.

a. Ehl-i Örf

Osmanlıların klasik döneminde toplum askerî (yönetenler) ve reaya (yönetilenler) denilen iki gruptan meydana geliyor, askerîlerde menşeleri, yetişme tarzları ve üstlendikleri sorumluluklar bakımından ehl-i şer' ve ehl-i örf adıyla ikiye ayrılıyordu. Ehl-i örf padişahın “örf” ünün²²⁶ uygulayıcısı olan kolu diğer bir deyişle yürütme gücünü temsil ediyordu. Ehl-i örf tabiri idare memurları hakkında kullanılır bir tabirdir. Bu tabir daha ziyade ihtisap ağası gibi kanundan fazla idarî tedbirlerle iş gören ve halkın levazım ve ihtiyacı ile en çok alakadar olanlara verilmektedir²²⁷. Seyfiyye ricali de denilen ehl-i örf daha çok kul menşeli olan ve Enderun veya Acemi Oğlanları Mektebi'nden yetişerek sipahilikten asesbaşılığa, kethüdâlığa ve sadrazamlığa kadar yükselebilen yöneticileri teşkil ediyordu²²⁸.

Ehl-i seyf (seyfiye) ve Ümerâ adları da verilen ehl-i örf, sadrazamdan en alt rütbedeki kapı kulu ve tımarlı sipahiye kadar uzanan bir zincir içindeki görevlilerden oluşuyordu. Silah taşıma ve kullanma yetkisine sahip ehl-i örfün Divan-ı Hümayûn'daki temsilcileri vezirlerdi. Eh-i örf'ün teşekkülü ve statüsünün kesin biçimiyle belirlenmesi uzun bir süre içerisinde olmuştur.

²²⁴ M.Zeki PAKALIN: a.g.e., s.121.

²²⁵ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.54.

²²⁶ Örf, XV. yüzyıl tarihçisi Dursun Bey tarafından, "Nizam-ı âlem için akla dayanarak hükümdarın koyduğu nizama siyaseti sultanî ve yasak-ı padişahî " şeklinde tarif edilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. "İlmiye" maddesi, İA, C.10, s.519.

²²⁷ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., s.510.

²²⁸ "İlmiye" maddesi, İA, C.10, s.519.

Önemli görevlere tayin edilen bu zümreye vergilerden muaf tutulma ve kazasker mahkemesinde yargılanma gibi imtiyazlar tanınmış, ayrıca kendilerine sağlanan devlet imkânları sayesinde büyük servetler elde etmelerine imkânlar tanınmıştır. Bu imtiyazların en önemlisi olan vergi muafiyeti başlangıçta, elinde padişah beratı bulunan bütün ehl-i örf zümresine tanınmışken sonradan beratın yanı sıra başka özellikler de aranmıştır²²⁹.

Ehl-i örf-reaya münasebetleri Osmanlı idare sisteminde hassas bir denge üzerinde kurulmuş ve devlet bu dengenin korunması için büyük gayret sarfetmiştir. Merkezi idarenin güçlü olduğu, kurumların iyi işlediği dönemlerde bu denge sağlanmış, sonraları ise bir daha düzeltilemeyecek şekilde bozulmuştur. Tanzimattan sonra ehl-i örf - ehl-i şer' ayrımı ortadan kalkmış, bu iki zümrenin mensupları genellikle devlet memuru statüsünde birleştirilmiştir²³⁰.

1785 – 1787 yıllarına ait incelemiş olduğumuz şer'îye sicilindeki kayıtlardan yararlanarak Amasya'da ehl-i örf zümresini oluşturan görevlileri tespit etmeye çalıştık. Şöyle ki;

Görevi	Görevlinin Adı
Sivas Mutesellimi	Mustafa Ağa ²³¹
Mutasarrıf	Ahmed Paşa ²³²
Şehir Kethüdâsı	Es-seyyid Ali Efendi ²³³
Haremeyn-i Şerifeyn Evkafı Nazırı	İdris Ağa ²³⁴
Malatya Mutasarrıfı	Riştanzâde Ömer ²³⁵
Subaşı	Said bin Mehmed ²³⁶

²²⁹ Halil İNALCIK: “Osmanlılarda Raiyyet Rusumu”, Belleten, XXIII / 92(1959), s.596.

²³⁰ “İlmiye” maddesi, İA, C.10, s.519.

²³¹ A. Ş. S. 63 – 42 / 1.

²³² A. Ş. S. 63 – 52 / 1.

²³³ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

²³⁴ A. Ş. S. 63 – 42 / 1.

²³⁵ A. Ş. S. 63 – 35 / 3.

²³⁶ A. Ş. S. 63 – 2 / 5.

Mütesellim sözlükte “ teslim olunan şeyi alıp kabul eden”²³⁷ anlamına gelse de bu kelime XVI. yüzyıl sonlarından itibaren beylerbeyi ve sancakbeyinin vekilliğini yapan kimseler için kullanılır bir ünvan olmuştur. Çünkü adı geçen yüzyıldan itibaren uhdelere başka görevler verilen beylerbeyi ve sancak beyiler görev bölgelerine gitmez ve mansıplarını (Arpalık) mütesellimleri aracılığıyla idare ederlerdi. Bu idare başlangıçta arpalık usulünün getirmiş olduğu geçici bir yol iken daha sonra adeta kurulu bir düzen haline gelmiş ve Tanzimat dönemine kadar varlığını sürdürmüştür²³⁸. İncelediğimiz sicilde Sivas mütesellimi olarak Mustafa Ağa ‘nın ismi geçmektedir²³⁹.

b. Ehl-i şer’

Osmanlılarda askerî kelimesi ile ifade edilen ve ehl-i şer ile ehl-i örf diye ikiye ayrılan yönetici zümreden kadılık, müftülük ve müderrislik gibi görevleri yapan ilmiye ricaline verilen addır²⁴⁰. İlme mensup manasına gelen bu kelime, ıstılahta ulemâ tarafından ihtiyar olunan kıyafette bulunanlar demektir. Bu tarzda giyinişlere “ilmiye kıyafeti” denildiği gibi bu türlü giyinenlere “ilmiye mensubu” ya da “ilmiye ricali” adı verilirdi²⁴¹. İlmiye sınıfı mensuplarına “ulema-yı rüsum” denirdi²⁴². İlmiye, ilimle meşgul olanlar topluluğu demektir. Ehl-i şer ise İslâm dininin esaslarını ve emrettiği dünya nizamını bilen ve onun uygulanması göreviyle yükümlü bulunanlar anlamına gelmektedir²⁴³.

İlmiye, Osmanlı devlet teşkilât ve teşrifatında seyfiye (askerî zümreler) ve kalemiye (bürokratlar) ile birlikte üç temel meslek grubundan biridir. Şeyh’ül-islâm, nakibü’l-eşrâf, kazasker, kadı, müderris gibi ulemâ

²³⁷ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., s.639.

²³⁸ Yücel ÖZKAYA: “ XVIII. yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi”, DTCFD, C. XXVIII, S.3-4, Ankara 1970, s.370.

²³⁹ A. Ş. S. 63 – 42 / 1.

²⁴⁰ “Ehl-i şer” maddesi, İA, C.10, s.531

²⁴¹ M.Zeki PAKALIN : a.g.e., C. II, s. 52-53.

²⁴² Yılmaz ÖZTUNA: *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, FFK Yay. , İstanbul 1986, s. 146.

²⁴³ Bahaeddin YEDİYILDIZ: “*Osmanlı Toplumunu*”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1999, s.457.

topluluğunun ve bunların oluşturduğu kurumun genel adıdır. Daha geniş anlamda Osmanlı ilmiye sınıfı, klasik ve yerleşmiş İslâmî eğitim kurumu olan medresede usulüne uygun tahsilden sonra icazetle mezun olup eğitim, hukuk, fetva, başlıca dini hizmetler ve nihayet merkezi bürokrasinin kendi alanları ile ilgili önemli bazı makamlarını dolduran ve çoğunlukla da Türkler'den oluşan bir meslek gurubudur. İlmiye zümresi, yargıcılık, noterlik ve mahalli yönetim işlerini yürüten kadılardan, tıp ve müneccimlik yani astroloji alanındaki uzmanlar ile her seviyedeki eğitim ve öğretim elemanlarından oluşuyordu. Ayrıca câmilerde görev yapan imam, müezzin gibi din görevlileri ile dini, tasavvufî bir bakış açısıyla yorumlayan ve değişik yorumları halk ile birlikte yaşayan tarikat şeyhleri ve Hz. Muhammed'in soyundan geldiği kabul edilen seyyid ve şerifler de ilmiye zümresine dâhildi²⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nde 1400 senesinde Sultan Bayezid zamanında Nakibü'l-Eşrâflık makamının mensupları ehl-i ilim zümresindendi. Hz. Ali'nin oğulları Hz.Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen şerif ve seyyidlere nezaret için görevlendirilen nakib'ül-eşrâfların yanlarında bir de maiyetleri bulunuyordu. Bunlardan nakib'ül-eşrâf kaymakamı vilayet, sancak ve kazâlarda seyyid ve şeriflerin defterlerini tutardı²⁴⁵.

1785 – 1787 yıllarına ait incelemiş olduğumuz şer'îye sicilindeki kayıtlardan yararlanarak Amasya'da Ehl-i şer' zümresini oluşturan görevlileri tespit etmeye çalıştık. Şöyle ki;

Görevi	Görevlinin Adı
Kadı	Fazlullah Efendi ²⁴⁶
Müftü	İsmail Efendi bin Mustafa Efendi ²⁴⁷

²⁴⁴ “İlmiye” maddesi, İA, C.22, s.141.

²⁴⁵ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., s.164

²⁴⁶ A. Ş. S. 63 – 8 / 3, 3 4 / 8.

²⁴⁷ A. Ş. S. 63 – 15 / 2.

Müftü	Evliya Halil Efendi ²⁴⁸
Mahkeme Kâtibi	Ahmed Efendi bin İsmail Efendi ²⁴⁹
Mahkeme Kâtibi	Feyzullah Efendi ²⁵⁰
Müderris	Şeyh Abdülbaki Efendi ²⁵¹
Turhal Kasabası Kâtibi	Molla Ağa Fuzuli ²⁵²
Nakib'ül-Eşrâf	Seyyid Abdullah Ağa ²⁵³
Nakib'ül-Eşrâf	Seyyid Mecidullah Ağa ²⁵⁴
Sipahi	İsmail bin Mehmed ²⁵⁵

Osmanlı idarî sisteminde imamlar da kadıların yardımcılardan sayılmaktadır. Osmanlı şehirlerindeki mahallelerde, bilhassa imamlar önemli bir mevkiye sahiptirler. Mahalle halkının dinî vecibelerini yerine getirmeleri yanında, aralarında dayanışmayı sağlayan ve aynı zamanda kadiya karşı mahallenin temsilcisi durumunda olan imamlar, şüphesiz Amasya'da da bu gibi fonksiyonlara sahiptirler.

İncelediğimiz sicilde görevli olan imam ve müezzinler ise aşağıda gösterildiği şekliyledir;

Görevi	Görevlinin Adı
Köprübaşı Mahallesi İmamı	Seyyid Mehmed Efendi ²⁵⁶
Çeribaşı Mahallesi İmamı	Hafız Osman bin Mustafa ²⁵⁷

²⁴⁸ A. Ş. S. 63 – 1 / 3.

²⁴⁹ A. Ş. S. 63 – 7 / 1.

²⁵⁰ A. Ş. S. 63 – 7 / 2.

²⁵¹ A. Ş. S. 63 – 25 / 2.

²⁵² A. Ş. S. 63 – 11 / 1.

²⁵³ A. Ş. S. 63 – 6 / 4.

²⁵⁴ A. Ş. S. 63 – 3 / 1.

²⁵⁵ A. Ş. S. 63 – 11 / 1.

²⁵⁶ A. Ş. S. 63 – 6 / 5.

²⁵⁷ A. Ş. S. 63 – 18 / 2.

Gani Karyesi İmamı	Mehmed Efendi ²⁵⁸
İmam	Hafız bin Musa ²⁵⁹
Müezzin	Molla Mehmet bin Halil ²⁶⁰
Müezzin	Molla Seyyidullah ²⁶¹
Müezzin	Seyyid Hacı Hüseyin Efendi ²⁶²
Müezzin	Ali Efendi bin Mustafa ²⁶³

İncelediğimiz 63'nolu defterde Naib, Muhzırbaşı gibi Ehl-i şer' ile ilgili görevlilere ait veri elde edilememiştir.

²⁵⁸ A. Ş. S. 63 – 9 / 3.

²⁵⁹ A. Ş. S. 63 – 36 / 1

²⁶⁰ A. Ş. S. 63 – 26 / 1.

²⁶¹ A. Ş. S. 63 – 26 / 3.

²⁶² A. Ş. S. 63 – 24 / 3.

²⁶³ A. Ş. S. 63 – 17 / 2.

II. BÖLÜM

AMASYA’NIN SOSYAL YAPISI ve MÜESSESELERİ

A) AİLE HAYATI

İnsan sosyal bir varlıktır. Maddi ve manevi birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için topluluk içinde yaşaması zorunludur.

İnsanın mensup olduğu toplumun yapısı gelenek ve göreneği kişinin yaşamını şekillendirmektedir. Toplumu oluşturan temel öğelerden birisi de konumuzu teşkil eden “aile”dir. Ailenin toplumlarca farklı telakki edildiği ve çeşitli isimler aldığını görüyoruz; fakat bütün toplumlarda aile anlayışında değişmeyen bir şey var ki onlar da anne, baba ve çocuktur.

Temelde İslâm hukukunun geçerli olduğu Osmanlı Devleti’nde kadın ve ailenin statü ve rollerini de İslâm hukuku tayin etmekteydi. Ancak, genelde devletin ve özelde de incelenen bölge halkının Türk ve Orta Asya menşeli olması sebebiyle, İslâmiyet öncesi Türk kültürüne ait bazı değerlerin transfer edildiğinin düşünülmesi gayet tabîdir. Fakat Osmanlı devletinde hemen her alanda olduğu gibi, tayin edici hukukun İslâm hukuku olduğu bir gerçektir¹.

“İslâm’a göre aile, toplumun en küçük birimini oluşturan dinî ve sosyal bir kurumdur. Çünkü aile; nesebi sahih çocukların vücut bulduğu, büyütülüp terbiye edildikleri, fertlerin kendilerini gayr-i meşru ilişkilerden koruyabildikleri, akrabalık bağlarına vücut, veraset haklarına imkân vererek toplumu ahlaken

¹ Muhiddin TUŞ: “Osmanlı’da Kadın ve Aile”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, S.26, İstanbul 1996, s.14.

ve iktisaden çöküntüye uğramaktan alıkoyan yegâne müessesedir².”

Osmanlı Devletinde İslâm hukuku çerçevesinde şekillenen bu ailenin hangi tip aile olduğu hakkında bilgiler farklıdır; bu bilgilerden bazılarına göre “Osmanlı toplumunda geniş aile tipi yaygındır. Bu geniş aile, üç kuşağın bir arada yaşadığı, ama yakın akraba ve kardeşlerin ailelerini de içeren daha geniş bir birleşik topluluğun üyesidir. Bu durum, Osmanlı ülkelerindeki müslümanlar kadar, gayr-i müslimler için de söz konusudur.”³

Osmanlı toplumunda aile hayatı, aileyi meydana getiren unsurlar bakımından bir taraftan eski Türk adet ve gelenekleri ve diğer taraftan İslâm hukuk anlayışının birleşmesi ile şekillenmiş ve gelişmiştir. Aileyi dolayısıyla toplumu ilgilendiren nişan akdi, evlenme, boşanma, nafaka, vesayet, veraset gibi konuların 1785 – 1787 yıllarında Amasya mahkemelerine ne suretle intikal ettiğini incelemiş olduğumuz sicil kayıtlarına dayanarak bu bölümde göstermeye çalışacağız. İncelediğimiz sicilde genellikle mehir ile ilgili kayıtlara rastlanmış olduğundan bu bölümde aile ile ilgili kavramlar üzerinde kısaca durulduktan sonra mehir konusuna ağırlık verilmeye çalışılacaktır.

1. Nişan akdi ve Nişan akdinin bozulması

İslâm hukukunda önemli bir mani olmadığı sürece bekâr bir kızla bir erkeğin evlenmesi dinî bir vecibe olarak kabul edilip, meydana getirilen aile ise kutsal bir müessese olarak kabul edilmiştir.

Ailenin teşekkül edebilmesi için evlenmenin, evlenmenin teşekkül edebilmesi için de nikâh akdi denilen sözleşmenin yapılması şarttır. İslâm hukukuna göre evlenme ile nikâh akdinin alenî olması gerekmektedir. Evlenecek kız ve oğlanın hür iradelerini kullanmaları gerekir. Osmanlı döneminde de bu prensibin uygulandığı gözlenmekte ve genel olarak şu tür

² Hamza AKTAN: “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Ankara 1992, s. 396.

³ İliber ORTAYLI: “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Makaleler I*, Ankara 2001, s. 57.

evlenme ve nikâh akidlerinin yapıldığı görülmektedir.

a-) Evlenecek kız ve erkek hür iradelerini kullanarak kendileri ve aileleri arasında anlaşıp karara vardıldıktan sonra, mahkeme-i şer'e gelerek şahitler huzurunda, nefislerini birbirine tezviç ettiklerini beyan ederek nikâh akidlerinin yapılmasını isterlerdi. Nikâh akidleri yapılarak sonuç sicil-i mahfuza kayıt edilirdi.

b-) Evlenecek kız ve erkek kendileri ve aileleri arasında anlaştıktan sonra, kız mahkemeye gelmeyerek (mahremiyet nedeniyle) anasını, babasını veya güvendiği yakın akrabalarından birini şahitler huzurunda vekil tayin ederek mahkeme-i şer'e gönderir. Mahkemede yapılan duruşmada, vekâlet suretiyle bu nikâh akdi de yapılarak sonuç sicil-i mahfuza kayıt edilirdi. Aynı usulü gelin adaylarının uyguladığı görüldüğü gibi, güveyi adaylarının uyguladığı da görülmektedir.

c-) Bazen evlenecek kız ve erkek kendileri ve aileleri arasında anlaştıktan sonra mahkeme-i şer'e müracaat ederek nikâh akidlerinin evlerinde yapılmasını isterlerdi. Mahkemenin başı olan kadı veya naipier kendileri veya başkâtip birinci, ikinci ve üçüncü kâtiplerden birisini veyahut da mukayyid gibi görevlileri göndererek, şahitler huzurunda nikâhın yapılmasını sağlarlardı. Sonra nikâhı kıyan görevli, elindeki sonuçları mahkemeye getirerek sicile kayıt ederdi⁴.

Elimizdeki kayıtlarda evlilik akdinin gerçekleşmesine dair kayıt mevcut değildir. Fakat bu durum, bu dönemde evlenme olaylarının meydana gelmediğine bir delil sayılamaz.

İncelediğimiz sicil kayıtlarında nişan akdi ile ilgili tek bir kayıt vardır. O da Sonsa kazâsından Zari tekkesi köyü sakinlerinden Seyyid Mustafa bin

⁴ Rifat ÖZDEMİR: " Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı", (1880–1906) Osmanlı Araştırmaları Dergisi, S.9, s.111.

Ömer, üç sene önce kızı Hafizeyi Ömer'e nikâhlamak üzere Torunoğlu Seyyid Mehmet Halim bin Hacı Mustafa ile anlaşmış iken, mezbûr Ömer'in vefât etmesi nedeniyle, Hafize'yi Ömer'in kardeşi Sarı Hasan ile nikâh eylemek istemelerine mezbûr Hasan'ın yanaşmaması hasebiyle Hafize'yi yine aynı köyden Mustafa'ya nişanlamaları ile ilgili kayıttır⁵.

Nişan akdinin bozulması ile ilgili olarak ise Yüzbilmez köyünden Ahmed bin Osman ile Uzunoba köyünden Aişe bint-i İbrahim arasındaki nişan münasebetiyle mezbûr Ahmed'in mezbûre Aişe'ye verdiği paraları halen Aişe'nin evliliğe yanaşmaması nedeniyle geri istemesi ile ilgili kayıda rastlamaktayız⁶. Ayrıca bu kayıta da görüleceği üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde görülen "namzedlik" denilen evlilik geleneğinin uygulandığına tanık oluyoruz. Bu usule göre anne-babalar küçük yaştaki kızlarını "beşik kertmesi" yöntemiyle bir başkasına nişanlayıp, karşılığında mal veya belirli bir para alıyorlardı. Bu paraya da "namzedlik akçesi" deniliyordu⁷.

İncelediğimiz sicilde boşanma ile ilgili kayıtlara rastlanmadığından boşanma konusuna değinilmemiştir.

2. Mehir

İncelediğimiz sicilde aile ile ilgili olarak mehir ile ilgili kayıtlara rastlanmıştır. Dolayısıyla bu konu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Mehir, zevcenin nikâh akdi ile müstahak olduğu maldır⁸. Ayrıca mehir, boşanmayı güçleştirmek, dul kalma halinde kadına malî güvence olmak gibi gerekçelerle, evlenen erkeğin eşine bir meblağı (para veya mal) vermesi yahut borçlanması anlamına da gelmektedir⁹. İslâmiyet'ten önceki Türk

⁵ A. Ş. S. 63 – 28 / 4.

⁶ A. Ş. S. 63 – 10 / 4.

⁷ Rifat ÖZDEMİR: "Harput ve Çemişgezek'te Askerî Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı", Belleten, C. LII, S.203, Ankara 1988, s.758.

⁸ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., s.443.

⁹ Hayrettin KARAMAN: "İslâm'ın Getirdiği Aile Anlayışı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, AAKBY, Ankara 1992, s.391.

toplumlarında da bulunan bu geleneğe “kalın” denmekteydi. Kalın, kızın kendisine verilmekle birlikte, ayrıca annesine süt hakkı, babasına babalık hakkı ve kardeşlerine de benzer hediyeler verilmekteydi¹⁰.

Bu bağlamda mehir evlilik akdinin şartlarından biri olmaktaydı. Kadın fakir, yetim veya mülteci veyahut muhacir de olsa bütün hallerde erkek, mehri ödemek zorundaydı¹¹. İslâm’dan önce mehir kadının velisi tarafından alınırdı¹² ve kadının satış bedeli anlamındaydı. İslâm dini bu adeti bazı yeni düzenlemeler ve yasaklamalara bağlamış, özellikle mehri kadının almasını emrederek, kız babalarının veya akrabalarının almasını şiddetle yasaklamıştır. Mehir, evlenen kızıdır. Onu nasıl tasarruf edeceği konusunda kimse tarafından zorlanamaz¹³. İslâm’da eşler arasında mal ayrımı ilkesi bulunduğundan mehir, kadının hakkıdır. Ancak, kadın isterse mehrinin bir kısmından veya tamamından vazgeçebilir veyahut da mehrini kocasına bağışlayabilir¹⁴.

Mehrin miktarı, günün şartlarına, evlenecek kızın güzel, çirkin, maharetli vb. oluşuna göre değişmekteydi. İslâm fıkına göre gelir getiren her şey mehir olabilmektedir¹⁵.

İncelediğimiz sicilde konuyla ilgili olarak Köpür kazâsından Abdinnebi bin Mehmet ile zevcesi Zeynep bint-i Hasan arasında mehir ile ilgili¹⁶ Çeribaşı mahallesinden Emine bint-i Abdullah ile Halim bin Abdullah arasında mehir ile ilgili¹⁷ Kanhiye mahallesinden Hatice Hatun’un, vefât eden Halil bin Hasan’da olan mihrini istemesiyle ilgili¹⁸ kayıtlara rastlanmıştır.

¹⁰ Bahaeddin ÖGEL: *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1971, s.117.

¹¹ Ömer FERRUH: *İslâm Aile Hukuku*, (Çev. Yusuf Ziya KAVAKÇI), İstanbul 1969, s.118. Ayrıca bkz. İlber ORTAYLI: “*Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf*”, *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.II, s.458.

¹² Hamza AKTAN, a.g.m., s.405.

¹³ İlber ORTAYLI: “*Gelenek...*”, s.459.

¹⁴ Abdurrahman KURT: *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Ün. Basımevi, Bursa 1998. s. 25; İlber ORTAYLI: “*Gelenek...*”, s.460.

¹⁵ Ömer Nasuhi BİLMEN: *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1985, C.II, s.121-124.

¹⁶ A. Ş. S. 63 – 4 / 1.

¹⁷ A. Ş. S. 63 – 21 / 4.

¹⁸ A. Ş. S. 63 – 22 / 1.

3. Vâsi Tayini

Aile hayatı ve yapısıyla ilgili olarak nişanlılık, evlilik, mihr vb. kayıtlarının yanı sıra vâsi tayini ilgili kayıtlar da incelediğimiz 63'nolu sicilde mevcuttur. Vâsi, ölen bir kimsenin çocuklarına bakmak ve onlar akıl baliğ oluncaya kadar terekelerini tasarruf etmekle mükellef kimsedir. Amasya'nın 63 no'lu şer'iyye sicilinde vâsi tayini ile ilgili 3 kayıda rastlanmıştır. Vâsi tayini ile ilgili kayıtlarda ölmüş anne veya baba ile arkada bıraktığı çocuklarının adı yazıldıktan sonra, onları ve velilerinden intikal eden mallarını koruyacak ve sahiplenecek birine ihtiyaç duyulduğu belirtildikten sonra vesayete talip olan kimsenin taahhüdüyle vâsi tayini, "hüccet-i şer'iyye" kaydedilmiştir¹⁹.

Vâsi tayininde öncelikle anne veya baba olmak üzere, en yakın akrabaların seçimine dikkat edilmiştir. Hac'da iken vefât eden Seyyid Hacı Osman bin Ali'nin zevcesi ve çocuklarına merhûmun kız kardeşinin oğlu İbrahim bin Hafız Mustafa'nın vâsi olduğunun belirtilmesi bu durumu örneklendirmektedir²⁰.

Bunu dışında vâsi değişimi de söz konusu olmuştur. Bu manada; daha önce vâsisi Seyyid Hacı Mustafa bin Osman olan Seyyid Osman'ın vesayetinin Hacı Mustafa'dan alınmış olması nedeniyle, yeni vâsisinin Seyyid Ahmed olarak belirtilmesi ve Kal'a-i Bâlâ sakinlerinden vefât eden Mustafa bin Mustafa'nın varisi Osman bin İsmail değil de validesi Emine, kız kardeşi Ayşe ve karısı Zeynep olduğu²¹ bu duruma kanıt olarak gösterilebilir²². Üçler mahallesinden Saime bint-i Hacı İbrahim'in vekili Ali bin Mehmet olduğu ve Çeribaşı mahallesinden Hasan bin Hüseyin'in vekili Mehmet bin Osman olduğu ve Receb mahallesinden Şerife bint-i Hüseyin'in vekili Hacı Ali olduğu²³, Kübceğiz mahallesi sakinlerinden Raife bint-i Ali adlı hatuna zevci

¹⁹ A. Ş. S. 63 – 3 / 1, 17 / 5, 18 / 1.

²⁰ A. Ş. S. 63 – 17 / 5.

²¹ A. Ş. S. 63 – 18 / 1.

²² A. Ş. S. 63 – 3 / 1.

²³ A. Ş. S. 63 – 4 / 3.

Halim bin Hasan'ın vekil olduđu²⁴, Sofular mahallesinden Fatıma bint-i İsmail'e zevci Mustafa'nın vekil olduđu²⁵ ile ilgili vekil kayıtlarına da rastlanmıştır.

Aile hayatı ve yapısı ile ilgili vesikalardan olan miras kayıtları ve terekeler fiyat hareketleri bölümünde incelenecektir.

B) GAYR-İ MÜSLİMLER (ZİMMİLER)

XVIII. yüzyılda Amasya, etnik olarak Türk, Rum ve Ermeni, dini cemaat olarak da Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler'den yani gayr-i müslimlerden oluşmaktaydı. Daha önce idarî birimler bölümünde de bahsedildiği üzere 56 mahalleden 2'si gayr-i müslim mahallesi, 3'ü karışık ve 51'i de Müslüman mahallesi idi.

İncelediğimiz sicildeki sadece 157 belgenin sadece 9 tanesi gayr-i müslimlerle ilgilidir. İncelenen belgeler sonucunda müslümanlar ile zimmîlerin ortak iş yaptıkları, birbirleriyle alış – verişte bulundukları ve borç alıp verdikleri görülmektedir. Bozahâne mahallesinden Hadar oğlu Abraham veled-i Yafes ile kız kardeşi Anna arasındaki merhûm babalarından kalan mirasın tasarrufu²⁶, Acem Ali mahallesinden Evkatlı oğlu zevcesi Aişe bint-i Musa'nın Çırakçı mahallesindeki evinin yanması nedeniyle arsasını Tercemehadi veled-i Agop adlı şahsa satması²⁷ Kazâncı mahallesinden Terzi Aratim veled-i Pedros'un Kayserili Asvar veled-i Ağya'ya olan borcunu ödemesi²⁸ yine Kazâncı mahallesinden Nenek oğlu Simavan veled-i Bedros adlı zimmînin Maryem veled-i Bedros'a olan borcu kabul etmesi²⁹ Kocacık mahallesi'nden Artim veled-i Agop'un Kayabaşı nâm yerdeki bağını Mehmed bin Hacı Hüseyin'in fuzuli yere işgal ettiğini iddia etmesi üzerine, Mehmed'in

²⁴ A. Ş. S. 63 – 14 / 1.

²⁵ A. Ş. S. 63 – 16 / 1.

²⁶ A. Ş. S. 63 – 9 / 1.

²⁷ A. Ş. S. 63 – 20 / 1.

²⁸ A. Ş. S. 63 – 20 / 2.

²⁹ A. Ş. S. 63 – 34 / 4.

bu bağı Rahtuvanzâde Ahmed Bey'den aldığını şahitlerle ispat etmesi³⁰, Zeyker köyünden Eyrasil'in amcası ile Acem Ali mahallesinden Keşişoğlu Agop veled-i Evatir'in ortaklıkları³¹ ve Acem Ali mahallesinden olup vefât etmiş olan İstefan adlı şahsın verasetinin karısı Tosteceton ve oğulları Manok, Nehabet ve Erzekiyye'ye müntakıl olduğu ve Keşiş oğlu Agop'un babasının vefât etmesiyle verasetinin Agop'a müntakıl etmesi hasebiyle mezbûr Agop'un babasından kalma alacağı için Seyyid İsmail üzerine dava açması³² hadiseleri müslümanlarla gayr-i müslimlerin iç içe girip kaynaştıklarını göstermektedir.

İncelediğimiz sicilde İslâm dinini kabul eden ve müslüman ismi alan zimmîlerle ilgili tek bir kayıt vardır. O da Kerik veled-i Martas adlı Ermeni'nin İslâmiyet'i kabul edip isminin İsmail olarak tesmiye olduğuna dair kayıttır³³.

Her ne kadar müslümanlar ile gayr-i müslimler bir arada yaşama hoşgörüsüne sahip olsalar da arasıra muhtelif anlaşmazlıklar da olmuştur. Mehmed bin İbrahim ile gayr-i müslimlerden Topal zimmî Avanes, Keşişoğlu, Zankoçoğlu Körek arasındaki kavga³⁴ bu duruma bir örnektir.

C) ASAYİŞ DURUMU

İncelediğimiz sicilde asayiş ile ilgili olarak 10 belge mevcuttur. 157 belgeden sadece 10 adet belgenin asayiş ile ilgili olması bu dönemde Amasya'nın asayiş durumu bakımından sıkıntılı bir durumda olmadığını söylemek mümkündür.

İncelediğimiz sicilde eşkıyalık olaylarına rastlanmamıştır. İncelenen

³⁰ A. Ş. S. 63 – 36 / 1.

³¹ A. Ş. S. 63 – 36 / 2.

³² A. Ş. S. 63 – 41 / 1.

³³ A. Ş. S. 63 – 30 / 2.

³⁴ A. Ş. S. 63 – 16 / 4.

sicilde bir tane hırsızlık hadisesi mevcuttur. O da Hoca Süleyman mahallesinde Halil Beşe'nin evinden ikili entari, alaca yelek, bir çuka kenarı, gümüş ve tüfeğin Fatıma bint-i Osman tarafından çalınması olayıdır³⁵.

İncelenen sicilde 3 tane kavgaya rastlanmıştır. Bu kavgalardan biri Şamlıca mahallesinden Osman bin Osman ile İbrahim bin Hasan arasındaki kavga³⁶, diğeri Hızırpaşa mahallesinden Falyok oğlu Ali'nin kızını Hacı oğlu Osman ile zina yaparken bulunması nedeniyle aralarında çıkan kavga³⁷, diğeri ise Mehmed bin İbrahim ile gayr-i müslimlerden Topal zimmî Avanes, Keşiş oğlu, Zankoç oğlu Körek arasındaki kavgadır³⁸.

İncelenen sicilde 3 tane katl (öldürme) hadisesine rastlanmıştır. Saray-ı atik ustası Hasan Usta'nın su yolu açtırma bahanesiyle Zahide Hatun'un annesi merhûme Fatıma Hatun'un evine gasben girip merhûmeyi korkutarak ölümüne yol açması bunlardan biridir³⁹. Bunun dışında Mirahor köyünde katledilen Fatıma bint-i İbrahim'in⁴⁰ ve Bayezit Paşa mahallesinden Emine Bint-i Abdulfettah'ın kardeşi İbrahim'in öldürülmesi⁴¹ bu konuyla ilgili diğer kayıtlardır.

Sicilde Hızırpaşa mahallesinden Falyok oğlu Ali'nin kızı ile Hacı oğlu Osman arasındaki zina⁴² ve Kıl Yusuf adlı şahısın Karaköprü Bağrı sakinlerinden Hamza oğlu Seyyid Ömer, Melez oğlu Seyyid Ali ve Bali oğlu Seyyid Hüseyin'in sakin oldukları bağrı ve akçelerini gasp etmesi⁴³ bu bölümde zikredebileceğimiz diğer hadiselerdir.

³⁵ A. Ş. S. 63 – 4 / 2.

³⁶ A. Ş. S. 63 – 5 / 1.

³⁷ A. Ş. S. 63 – 5 / 2.

³⁸ A. Ş. S. 63 – 16 / 3.

³⁹ A. Ş. S. 63 – 5 / 4.

⁴⁰ A. Ş. S. 63 – 7 / 1.

⁴¹ A. Ş. S. 63 – 15 / 3.

⁴² A. Ş. S. 63 – 5 / 2.

⁴³ A. Ş. S. 63 – 14 / 3.

D) SİCİL KAYITLARINA GÖRE AMASYA'DA KİŞİ, YER ve ZÜMRE ADLARI

1-Belgelerde Geçen İsim ve Lakaplar

Osmanlı toplumunda yaygın olarak kullanılan Ahmed, Mehmed, Mustafa, Hasan, Hüseyin, Ömer, Ali, Osman gibi erkek adları sicilimizde de sıkça kullanılmıştır. Bu isimlerin kullanılmasında ve tercih edilmesinde İslâm'a ve peygamberimize duyulan sevgi ve saygının etkili olduğu söylenebilir. Ayşe, Fatma, Hatice, Emine, Zeynep gibi kadın isimleri incelediğimiz sicil kayıtlarına da aynı yoğunlukta yansımıştır. Bununla birlikte Abdullah, Abdülhalim, Ebubekir, Halil, İbrahim, İsmail, Musa, Recep gibi erkek adları ile Şerife, Halime, Ümmügülsüm, Rukiye, Elmas, Sare, Rahime, Havva, Züleyha gibi kişi adları çok sayıda kullanılmıştır.

Kadın adlarının sonuna genellikle "hatun" unvanı getirilirken erkek adlarının başında veya sonunda genellikle "Seyyid", "Ağa", "El-Hac", "Hacı", "Şeyh", "Efendi", "Molla", "Bey" gibi unvanlar kullanılmıştır.

İncelediğimiz sicil kayıtlarında geçen lakapları şu şekilde tasnif edebiliriz:

a-) Kişi mesleklerine bağlı lakaplar

Demirci, Tekkenîşin, Hafız, Semerci, Berber, Terzi, Bakkal, Kahveci, Debbağ, Hamamcı, Hamal, Eğerci, Nalbant, Bakırcı, Mandıracı, Katırcı, Hasırcı, Çarıkçı, Davulcu, Basmacı, Kâtip, İmam, Müderris, Hoca, Kethüdâ, Şeyh, Yörük, Müezzin kullanılan bazı unvanlardır.

b-) Kişinin fizikî özelliklerini yansıtan lakaplar

Kopur, Kara, Sarı, Çilli, Köse, Sağır, Karabıyık, Akbıyık, Kıl, Kel, Uzun, Eski, Buruklu gibi unvanlara rastlanmıştır.

c-) Aile adlarına bağlı lakaplar

Çavuşoğlu, Keşişoğlu, Çiçekli, Arafatoğlu, Lütfullahzâde, Gürgüroğlu, Şekuroğlu, Nenekoğlu, Kethüdazâde, Karabıyıksoğlu, Uğurluoğlu, Celeboğlu, Rışvanzâde, Tannurizâde, İvazoğlu, Pazaroğlu, Topçuoğlu, Çukadaroğlu, Şabanoğlu, Müderriszâde, Durakoğlu, Fazlîzâde, Bakırcıoğlu, Sofioğlu, Gözübenoğlu, Şeyhzâde, Yaylakbaşoğlu, Kınalıoğlu, Kösezâde, Çöreksoğlu, Torunoğlu, Sucuoğlu, Kırmacızâde, Rahtuvanzâde, Emekci, Haçbaşı, Sırçacızâde, Güllîzâde, Güllükoğlu, Celefsizsoğlu, Hammaloğlu, Eğercioğlu, Ammîzâde, Emirzâde, Ovalîzâde, Sakazâde, Melezsoğlu, Arpacıazâde, Kahramanoğlu, Hacızâde, Yüzbaşîzâde gibi ünvanlara rastlanmıştır.

d-) Bir memleket yada şehre mensubiyeti gösteren lakaplar

Zeykereli, Hacıköylü, Girablı, Gürcü, Tokatlı, Ladikî, Amasyalı, Kayserili, Samsunî, Ceceli, Kürd gibi lakaplar kullanılmıştır.

E) SOSYAL ve DİNÎ MÜESSESELER

Bu bölümde tez içerisinde zikredilen sosyal müesseselerin özellikle câmii, vakıf, mescit ve medrese gibi adları ve özelliklerini belirtmeden önce Osmanlılarda sosyal müessese kavramı üzerinde durulması uygun olacaktır.

Osmanlılarda sosyal müessese denince ilk akla gelen kavram vakıftır.

Vakıf müessesesi, asırlarca İslâm devletlerinde büyük önem kazanmış, sosyal ve iktisadî hayat üzerinde derin tesirler bırakmış dinî-hukukî bir müessesedir. Bütün Türk – İslâm devletlerinde adeta bir yarış halinde gelişen vakıflar, bilhassa Osmanlı Devleti’nde tekâmülün zirvesine ulaşmış ve İslâm hukukunun en zengin ve etkili müesseselerinden biri, hatta birincisi haline gelmiştir⁴⁴.

Osmanlı tarih ve teşkilâtlarını başlı başına ve kendinden öncekilerden tamamen müstakil olarak düşünemeyiz. Çünkü Osmanlılar, kendilerinden önce Anadolu’ya gelip yerleşmiş bulunan müslüman Türkler’in yaşayış tarzlarını, ahlâk, iktisat, örf, âdet ve diğer özelliklerini almaktan çekinmiyorlardı. Böylece Osmanlılar, Anadolu Selçuklu Devleti’nin mirası üzerinde ve onun bir devamı olarak teşekkül ve inkişaf etme imkânına sahip oldular. Bu vesile ile onlar kendilerinden önce diğer İslâm ve Türk – İslâm devletlerinin çok zengin teşkilât ve müesseselerinden de geniş ölçüde faydalanma imkânı buldular. Nitekim Abbasiler devrinde hukukî esasları tespit edilen vakıf müessesesi, İslâm dünyasının her köşesine süratle yayıldı. İslâm cemiyetinin siyasî ve iktisadî inkişafıyla paralel olan bu çoğalmayı Maveraünnehir’den Atlantik kıyılarına kadar her tarafta görmek mümkündür. Mescitler, türbeler, ribatlar, tekkeler, medrese ve mektepler, köprüler, sulama kanalları, su yolları, kervansaraylar, hastaneler ve imaretler gibi birçok dinî-hayrî tesis, hep vakıflar sayesinde vücuda getirildi⁴⁵.

Orta Asya’daki Türkler ile münasebet sağlanması gibi hususlarda da vakıf müessesesi önemli bir yer kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nin daha kuruluşundan itibaren ve devletin siyasî ve malî kudretinin artmasıyla orantılı gelişen vakıflar iki kısımda ele alınabilir.

Bunlardan birincisi “aynıyla intifa olunan”, yani bizzat kendisinden

⁴⁴ Yusuf HALAÇOĞLU: *XIV ve XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinde İdarî ve Sosyal Yapı*, TTK yay. Ankara 1999, s.155–156.

⁴⁵ Fuad KÖPRÜLÜ: “*Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü*” “Vakıflar Dergisi, Ankara 1942, II, s.12; Ayrıca vakıf konusu ile ilgili bu önemli eserden başka geniş bilgi için bkz. Halim Baki KUNTER: “*Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi*”, Vakıflar Dergisi, C. III, Ankara 1956,

yararlanılan vakıflardır. Bu tür vakıflara “müessesat-ı hayriyye” adı verilmekteydi. Bu grup içerisine câmiler, mescitler, medreseler, mektepler, imaretler, kervansaraylar, zaviyeler, hastaneler, kütüphaneler, sebiller ve mezarlıklar girmektedir. İkinci kısım ise “aynıyla intifa olunmayan”, fakat birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini temin eden bina, arazi, nakit para v.s. gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır ki, bunlara Osmanlılar’da “asl-ı vakf” ismi verilmiştir. Birbirini tamamlayan bu iki tür vakfın bilhassa Osmanlılar’da büyük bir gelişme içine girdiği görülür⁴⁶. Nitekim 1540 senelerinde yalnız Anadolu Eyâleti’nde bu şekilde vakıf yoluyla 45 imaret, 342 câmii, 1055 mescit, 110 medrese, 626 zaviye ve hankâh, 154 muallimhâne, bir kalenderhâne, bir mevlevihâne, 2 darulhuffâz, 75 büyük han ve kervansaray işletilmekte, 121 müderris, 3756 hatib, imam ve müezzin ile 3299 şeyh, şeyhzâde, kayyum, talebe veya müteveliye maaş verilmekte idi. Yine Kastamonu, Alanya, Teke, Hamid ve Karahisar-ı Sahip sancaklarından meydana gelen Anadolu Eyâleti’nde 1530–1540 seneleri arasında toplam 79.784.960 akça olan gelirin % 17’ si, yani 13.641.684 akçası vakıfların geliri olarak görülmektedir. Bulgaristan’da ise 3339 Türk vakfı bulunduğu ve bunlardan 2356’sının câmii ve mescit, 142’sinin medrese, 273’ünün mektep, 174’ünün tekke ve zaviye, 42’sinin imaret, 24’ünün köprü, 16’sinin kervansaray, diğerlerinin de hamam, türbe, çeşme, sebil, kütüphane gibi hayır eserleri olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. XVIII. asırda ise bugünkü Türkiye sınırları içinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nden tespit edilebildiğine göre 6.000 vakıf bulunmaktaydı⁴⁷.

Orhan Gazi’den başlayarak Osmanlı padişahları, sultanları, vezirleri, emirleri, zengin teb’a pek çok vakıf yapmışlardır. Osmanlı sultanları sadece vakıf yapmakla yetinmediler, aynı zamanda, başkaları tarafından yapılan vakıflara da yardımda bulundular. Nitekim meşhur vakıflar arasında padişahın maddi yardımları ile senelik bütçelerini denkleştirenler az değildi⁴⁸.

⁴⁷ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.155–156.

⁴⁸ Ziya KAZICI: **İslâmi ve Sosyal Açıdan Vakıflar**, Marifet Yayınları, İstanbul 1985, s.58–59.

Türk – İslâm kültürünün gelişmesinde çok önemli olan vakıflar, bunun yanı sıra hayat şartları bakımından insanlar arasında büyük ölçüde sosyal adaletin sağlanması ve farklılıkların kaldırılması açısından da mühim bir role sahiptir. Ayrıca bugün belediyelerin görevleri arasında bulunan hizmetler, vakıflarca gerçekleştirilmiştir. Bunların başında şehirlerin su ihtiyacının karşılanması gelmektedir. Bunun için su bendleri, su kuyuları, çeşme ve sebiller yaptırılmıştır. Yine, sokakların aydınlatılması, temizlenmesi ve şehirlerin güzelleştirilmesini gaye edinen vakıflar bulunduğu gibi, yol, köprü, konak yerleri tesisi için de vakıflar kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin eğitim hizmetlerinin de çok büyük çapta vakıflar yoluyla gerçekleştirildiği ve eğitime bütçeden çok az masraf yapıldığı bilinmektedir. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin sosyal refah düzeyini en iyi biçimde bize gösteren imaret sistemi, vakıf müesseselerinin en dikkate değer olanıdır. Zira bunlar, çevrelerinde yer alan külliyelerle, Türklerin imar hususunda olduğu kadar, ilim, sanat, sosyal yardım ve dini müesseseler yapmaktaki maharetlerini ve üstünlüklerini bütün dünyaya göstermiştir. Bu tesislerde vakıf hizmetlerine, mektep ve medrese talebelerine, tekke ve zaviye dervişlerine, fakirlere, yolculara v.s. ye, vaziyete göre üç öğüne kadar yemek verilirdi. Yalnız yirmi imaretin bulunduğu İstanbul'da günde sayıları binlerle ifade edilen pek çok kişinin yemek yediği göz önüne alınırsa, ehemmiyetleri hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Nitekim böyle bir imkân dolayısıyla, toplumda sosyal dayanışmanın gerçekleştirilmesinin yanı sıra, açlık yüzünden meydana gelebilecek hırsızlık gibi gayr-ı kanuni olaylarında önüne geçilmiştir.

Müslüman olsun, olmasın bütün insanlığa tahsis edilmiş hastanelerde (bimarhâne, darrüşifa) ise, bedeni ve ruhi hastalıkların tedavisi yapılmaktaydı. Yine fakir, vergilerini ödeyemeyecek kişiler için kurulmuş Avarız Vakıfları da Osmanlı sosyal hayatının güzel bir numunesidir. Dolayısıyla vakıflar, beledi ve sosyal hizmetlerin halka en iyi şekilde

götürüldüğü, köy ve kasabaların kurulması ve fethedilen yerlerin Türkleştirilmesinde oynadığı rol bakımından vazgeçilmez bir müessese olmuştur⁴⁹.

İncelediğimiz sicilde kısaca değinmeye çalıştığımız Osmanlı Devleti'nin en önemli sosyal müesseselerinden olan vakıflarla ilgili dört vakfa rastlanmıştır. Bu vakıflar Hızır Paşa Vakfı⁵⁰, Mir Hasan Vakfı⁵¹, Gülinkiraser Vakfı⁵² ve Devlet Hatun Vakfı⁵³'dir. Ancak bu vakıflarla ilgili kapsamlı veriler incelediğimiz sicilde bulunmamaktadır.

1-Camiler

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk ve Müslüman şehirler tipik bir şekilde, genellikle bir câmii etrafında toplanmış medrese, imaret, hamam, han ve kervansaray, tekke, zaviye, mektep gibi dini, kültürel ve sosyal tesisler çevresinde teşekkül etmiştir⁵⁴.

Osmanlı şehirlerinin teşekkülünde bir mihenk taşı olan ve toplumun gelişmesinde önemli bir rolü bulunan câmii, İslâm'ın ilk asırlarından itibaren ibadet yeri, ilim müessesesi, kazâ dairesi, ordu karargâh, elçilerin kabul yeri ve nihayet (çok az tesadüf edilse bile) bir hapisane olarak İslâm müesseseleri arasında önemli bir yer işgal eder. Câminin ilk şekli Araplar'da ortaya çıkmıştır. Diğer müslüman milletler memleketlerindeki yerli mimarinin tesiri ve icaplarına göre az çok değiştirdiler. Osmanlı devrinin İstanbul fethine kadar câmiileri, Selçuklu medreselerine benzemektedir. Yapı olarak, dini mimari grubun başında gelen câmii, özellikle Osmanlılarda mahallenin idare merkezi ve imamların karargâhı idi⁵⁵.

⁴⁹ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.160 – 161.

⁵⁰ A. Ş. S. 63 – 45 / 5, 45 / 6.

⁵¹ A. Ş. S. 63 – 52 / 1.

⁵² A. Ş. S. 63 – 6 / 5.

⁵³ A. Ş. S. 63 – 3 / 3.

⁵⁴ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.154.

⁵⁵ Ziya KAZICI: a.g.e., s.104 – 105.

Amasya sahip olduğu ilmi hüviyeti asırlarca devam ettirmiştir. Nitekim – doğrudan dönemimizle ilgili olmamakla birlikte önemine binaen yazılacak olursa -1864'te Anadolu'yu gezen Georges Perrot anılarında Amasya'nın ilim ve kültür hayatına ışık tutabilecek şu bilgiler vermektedir :*"Selçuklulardan bu yana Amasya aydın bir kent, bir üniversite kenti olarak tanınmıştı. Bugünüyle Amasya'ya Anadolu'nun Oxford'u denilebilirdi. Kentin yaklaşık 25.000 nüfusu vardı. Bu nüfusun 2000'i 18 medrese ve kolejde öğrenim gören talebelardı. Medreseler kendilerine ait taşınmaz mallara sahiptiler. Öğrencilerine yalnızca barınacak odalar sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda her hafta ekmek, piring ve zeytinyağı dağıtıyorlardı. Hatta medreselerde öğrencilere harçlık veriyorlardı."* Yine şehrin XIX. asırdaki durumu hakkında bilgiler veren Mustafa Vazih Efendi, Amasya'nın bir talebeler diyarı olduğunu söyler. Görülüyor ki Amasya şehri bütün bir Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyeti devresinde, ilim ve kültür merkezi olma vasfını korumuştur⁵⁶.

Şehir bünyesinde yer alan câmiler, ibadet mahalli olmaları yanında, Müslümanların işlerini gördükleri ve herhangi devlet emri veya kararın görüşülüp neticelendirildiği bir yer olarak da kullanılmıştır. Her semtin câmisine gelen hükümet tebligatı burada halka açıklanırdı. Mimari anlamda mükemmelliğe ulaşan Osmanlı câmileri, hemen her şehirde, hükümdar, hükümdar ailesi, yüksek devlet adamları, hayırsever halk tarafından yaptırılmıştır. Özellikle İstanbul'daki padişahlar tarafından inşâ ettirilen ve "Selatin Câmileri" denilenleri, birer mimari şaheserlerdir⁵⁷. Ayrıca fethedilen şehirlerin yerleştirilmesinde ve bir Türk-Müslüman şehri haline getirilmesinde veya yeni kurulan şehirlerde ona Türk ve Müslüman damgasını vuran en önemli yapı câmidir.

İncelediğimiz 63 no'lu sicilde Osmanlı şehir anlayışının en önemli tezahürü olan câmilerle ilgili olarak iki cami ismine rastlanmıştır. Bunlardan

⁵⁶ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s. 93-94.

⁵⁷ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.154.

ilki Saraçhane Camii⁵⁸, diğeri ise Şamlızade Camii'dir⁵⁹.Ancak bu camilerle ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılammıştır.

2. Mescitler

a. Süleyman Ağa-yı Kılari Mescidi⁶⁰

Kazancı mahallesindedir. H. 890 (M. 1485) yılında saray kilercisi Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Mescidin kapısı üzerindeki Arapça kitabesinde banisinin adı "Selim Ağa" nâmıyla geçmektedir. Tahrir defterlerinde vakıfları belirtilirken ise "Süleyman Ağa-yı Kılari" diye kayıtlıdır. Bu itibarla mescit bazı eserlerde Kılari Selim, bazılarında ise Kılari Süleyman Ağa isimleriyle zikrolunmuştur. Kesme taştan inşa olunan mescit kare planlıdır. Ana mekânı sekizgen kasnaklı bir kubbe örtmektedir. Tek şerefeli minaresi sağdadır. İki kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Depremlerde zarar gören mescit birkaç kez tamir görmüştür⁶¹.

3. Medreseler

İslâm dünyasında, eğitim- öğretim faaliyetleri, Peygamber (s.a.v) döneminden beri, büyük ölçüde mescitlerde (câmiilerde), küttâblarda, ülemâ evlerinde, kitapçı dükkânlarında, saraylarda ve edebiyat salonlarında yapıldı. Özellikle eğitim-öğretim faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı mescitler, aslında ibadet ağırlıklı eğitim kurumlarıydılar. Zamanla ve çeşitli sebeplerden dolayı mescitler ibadetin yanında eğitim öğretimin de yükünü kaldırmaz oldular. Örgün eğitim faaliyetleri için yeni bir kurum oluşturma ihtiyacı çıktı. Bu ihtiyaç, İslâm eğitimcilerine böyle bir kurum oluşturmak için çalışmalar başlatmaya yöneltti. Söz konusu bu ihtiyacın hissedilmesi ve ardından çeşitli

⁵⁸ A. Ş. S. 63 – 15 / 2.

⁵⁹ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

⁶⁰ A. Ş. S. 63 – 37 / 1.

⁶¹ Ahmet ŞİMŞİRGİL: a.g.m., s. 99.

araştırma çalışmalarına girişilmesi neticesinde yeni bir kurum doğmaya başladı. Bu kurumun adı “Medrese” idi. Yaklaşık 10.yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan medreseleri, XI. asrın sonlarına doğru , “bir eğitim kurumu” modeli olarak projelendirilip uygulamaya koyan, ülkesinin her tarafında bunların açılmasını sağlayan ve finanse ederek asırlarca insanlığa hizmet etmesine vesile olan insan, Büyük Selçuklu veziri, Nizamü’l Mülk’tür. Selçukluların bir uzantısı olan Osmanlı Devleti’nde ise, medreseler daha devletin kuruluşundan itibaren başlayıp, yirminci asrın ikinci çeyreğine kadar, inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen, ülkenin ilim, kültür, irfan ve sosyal hayatına doğrudan doğruya büyük hizmetleri geçmiş bir eğitim kurumudur. Ayrıca yine bu tarihler arasında siyasî, adlî ve sosyal hayatın gerektirdiği yöneticileri, hâkimleri (kadıları), hekimleri ve diğer uzmanları yetiştirmek suretiyle de dolaylı olarak vatana hizmet etmiştir⁶².

Osmanlı Devleti kurulduktan hemen sonra hükümdar ve devlet adamları, eğitim-öğretim faaliyetlerine önem verdiler ve devletin hızla gelişen topraklarında, önceki örneklerine uygun medreseler kurmaya başladılar⁶³. Osmanlıların ilk meşhûr medresesi, İznik’teki Orhan Gâzî Medresesi olup, İznik’in fethini takiben tesis edilmiş ve Bursa fethedilip medreseler açılincaya kadar ehemmiyetini muhafaza etmiştir⁶⁴. Medreseye Sultan Orhan Gazi tarafından Kozluca köyü ve çevresiyle birlikte İznik şehrindeki evler vakıf olarak bağlanmış, vakıf gelirlerinden altıda biri talebelere, altıda beşi de müderrise tahsis edilmiştir. Bu ilk medresenin müderrisliğine ise zamanın büyük Türk âlim ve mütefekkirlerinden Şerefüddin Davud-ı Kayseri ile Konya’da Siraceddin Urumi’nin şakirdi olan Taceddin Kürdî tayin edilmiştir⁶⁵. İznik medreselerinden sonra Osmanlılar diğer şehirlerde de medreseleri hayata geçirmişlerdir. Orhan Gazi, Bursa’yı aldıktan (2 Cemâziye’l-Evvel 726\6 Nisan 1326) ve Beylik merkezi yaptıktan sonra kiliseden çevirdiği “Manastır Medresesi”ni açmıştır. Sonradan Murad Hüdâvendigâr (764–

⁶² Ömer ÖZYILMAZ: **Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları**, Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara 2002, s. 3 -5.

⁶³ Ahmet GÜL: **Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Dar’ül-Hadislerin Yeri**, TTK, Ankara 1997, s.34.

⁶⁴ Cahid BALTACI: **15–16. Asır Osmanlı Medreseleri**, İstanbul 1976, s.15.

⁶⁵ Yusuf HALAÇOĞLU: a.g.e., s.130.

91\1363–89) ile Yıldırım Bayezid (791–804\1389–402) kendi adlarıyla anılan medreseleri yaptırmışlar, Lala Şahin ve Emir Sultân da kendi adlarına yeni medreseler kurmuşlardır. Çelebi Mehmed de H. 821–22 M. 1418–19`da Yeşil Câmii yanında bir medrese inşâ ettirmiştir. Edirne merkez olunca II. Murad 838\1435`de Dâru`l-Hâdis ve 851–52\1447–48`de Üç Şerefeli Medreseleri'ni yaptırdı⁶⁶.

Osmanlı Devleti'nde ilk medreseler söz konusu olduğunda Amasya önemli bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Amasya da açılan ilk Osmanlı medreseleri olarak nitelendirilebilecek medreseler Simre Kocakayası Medresesi, Hüsâmiye Medresesi ve Yörgüç Paşa Medresesi'dir. Bunların dışında Kasım Bey Medresesi, II. Bayezid Medresesi, Küçük Ağa Medresesi, Muhyiddin Bey Medresesi Amasya'nın en önemli medreseleridir⁶⁷.

İncelediğimiz sicil içerisinde Ahmediye Medresesi⁶⁸ ve Mehmed Medreselerine⁶⁹ rastlanmış ancak teferruatlı veriler elde edilememiştir.

⁶⁶ Ahmet GÜL: a.g.e.,s.34.

⁶⁷ Ahmet GÜL: a.g.e., s.50–54.

⁶⁸ A. Ş. S. 63 – 35 / 2.

⁶⁹ A. Ş. S. 63 – 37 / 3.

III. BÖLÜM

AMASYA’NIN İKTİSADÎ ve TİCARÎ YAPISI

A) AMASYA’DA TİCARÎ HAYAT

İncelediğimiz 1785–1787 tarihli defterdeki alım-satım ve borç davalarından istifade ederek Amasya’da ticarî hayatın nasıl şekillendiğini anlamak kısmen mümkün olacaktır.

1. Gayr-i Menkul Satışları

İncelediğimiz sicilde en fazla göze çarpan belgeler; ev, bağ, bahçe satışları ile ilgili kayıtlardır. Kadı’nın aynı zamanda bugünkü noter hizmetlerini de yaptığını düşünürsek yapılan bu satış akidleri sonunda verilen hüccetler bir nevi mülk değişikliğinin ya da satışının gerçekleştiği hakkında bilgi veren belgelerdir.

İncelediğimiz sicilde gayr-i menkul satışları ile ilgili 28 belge mevcuttur. Bunlardan bazıları ev satışları ile ilgilidir. Menzil olarak kaydedilen bu evlerle ilgili satış akitleri genelde evi satanın ya da vekilinin mahkemeye gelip alıcının huzurunda evinin yerinin ve mahallesinin tespitinden sonra “şu kadar akçeye ya da kuruşa bey’ettim”, “teslîm ve temlîk ettim”, “bey’-i batt-ı sahib-i şer ile bey’ ve teslîm ve temlîk ettim”, “kabz-ı semen ve teslîm-i meb’ eyledim” demesinden sonra alanın da tasdik etmesi ile satışın gerçekleştiği görülmektedir. Belgelerde kadının hiçbir müdahalesi görülmemekte sadece kaydedilip, hüccet düzenlenmektedir.

Ev satışının yanı sıra incelediğimiz sicilde bağ satışlarının ağırlıkta

olduğu görülmektedir. Bağ satışlarının yanı sıra dükkân satışı, hayvan satışı ve su kaynağı satışı ile ilgili kayıtlar da mevcuttur. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere gayr-i menkul satışları müslüman ile müslüman, müslüman ile zımmî, zımmî ile zımmî arasında meydana gelmiştir. Bu manada; Hazla köyü sakinlerinden Hasan bin Ali'nin mezkûr köydeki çiftliğini Şefe Salih Ağa'ya satması¹, Kamerüddin mahallesinden Rukiye bint-i Mustafa ve Fatma bint-i Ömer adlı hatunların Darıönü denilen yerdeki bağlarını satmaları², Acem Ali mahallesinden Evkatlı oğlu Zevcesi Aişe bint-i Musa'nın Çırakçı mahallesindeki evinin yanması nedeniyle arsasını Tercemehadi Veled-i Agop adlı şâhısa satması³, Saraçhane mahallesinden Seyyid El – Hacı Ömer bin Mehmed'in bir adet bağ dükkânını Ahmed Paşa hazretlerine satması⁴, Üçler mahallesinden Bakkal Hafız Mehmed bin Ali'nin Câmî-i Enderûn mahallesinden Hacı İbrahim bin Mehmed'den Okmeydanı nâm yerdeki bir adet tutluk bağını satın alması⁵ gibi gayr-i menkul satışları örnek olarak gösterilebilir.

Kayıtlarda ayrıca canlı hayvan satışı ve su kaynağı satışı da yer almaktadır. Sicillerde Girab köyünden Şabanoğlu Musa bin İbrahim'in bir çift manda öküzünü Gelkiras kazâsının Saraycık Köyü'nden Yaylakbaşıoğlu Hasan'a sattığı⁶ ve Takoğlu Mehmed Beşe'nin Amasya haricinde Çukurtarla nam yerdeki su kaynağını Fazlızâde Fazlullah Efendi'ye sattığı tespit edilmiştir⁷.

¹ A. Ş. S. 63 – 3 / 2.

² A. Ş. S. 63 – 15 / 1.

³ A. Ş. S. 63 – 20 / 1.

⁴ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

⁵ A. Ş. S. 63 – 32 / 1.

⁶ A. Ş. S. 63 – 32 / 3.

⁷ A. Ş. S. 63 – 34 / 3.

2. Alacak –Borç davaları

İncelediğimiz dönemde borçlu-alacaklı hadiselerine ilişkin 30'dan fazla kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlarda genellikle borcun şahitlerle ispatı, borç anlaşmazlıklarının sulh ile neticelenmesi, borçlunun borcunu itiraf ya da inkâr etmesi, alacaklının alacağını aldığı mahkemeye tescil ettirmesi, borcun kefilden istenmesi gibi konular yer almaktadır.

Konu ile ilgili olarak yaklaşık 25 tane kayda rastlanmıştır. Bu kayıtlardan sadece bir kaçını örnek olarak verecek olursak; Hamamcı Halisoğlu Hacı Hasan ile Gülinkiraser Vakfı'nın mütevellisi Künfetezâde Seyyid Ahmed'in vekili olan Köprübaşı mahallesi imamı Seyyid Mehmed arasındaki alacak-verecek ile ilgili miktar ve bu borcun ayrıntısına dair⁸, Asaf Şeyhi Seyyid Hacı Ali'nin Seyyid Mustafa'da olan 140 kuruşluk alacağına dair⁹, . Câmi-i Enderun mahallesinden iken vefât eden Neccar Ali bin Yakub'dan, Hacı Mustafa bin Hacı Osman'ın olan alacağını ispatlamasına dair¹⁰, Sofizâde mahallesinden merhûm Müftü İsmail Efendi bin Mustafa Efendi'nin daha önceden Şamlızâde Câmi'sine ve sakin olduğu evin tamirat harcına borcu olduğunun öğrenilmesi nedeniyle terekesinden bir aded hallac dükkânının satılarak, borçlarının kapatılmasına dair¹¹, Merhûm Sucuoğlu İbrahim'in babası Mustafa ve küçük kızı Akruce'nin Ömer Ağa bin Hüseyin, Salih Beşe bin Osman ve Ali Fakih oğlu İbrahim adlı şahıslarda olan alacaklarını tamamen aldıklarına dair¹², Acem Ali mahallesinden olup vefât etmiş olan, İstefan adlı şahsın verasetinin, karısı Tosteceton ve oğulları Manok, Nehabet ve Erzekiyye'ye müntakil olduğu ve Keşiş oğlu Agop'un babasının vefât etmesiyle verasetinin Agop'a müntakil etmesi hasebiyle mezbûr Agop'un babasından kalma alacağı için Seyyid İsmail üzerine dava etmesi ve bu borcun ayrıntısına dair¹³ kayıtlar bunlardan bazılarıdır. Konuyla

⁸ A. Ş. S. 63 – 6 / 5.

⁹ A. Ş. S. 63 – 7 / 5.

¹⁰ A. Ş. S. 63 – 14 / 2.

¹¹ A. Ş. S. 63 – 15 / 2.

¹² A. Ş. S. 63 – 19 / 3.

¹³ A. Ş. S. 63 – 41 / 1.

ilgili diğer kayıtlar belge özetleri kısmında mevcuttur.

B) Görev Tayini ve Ücretler

Bilindiği gibi taşrada Kadı sadece yargı işleriyle değil aynı zamanda idarî işlerle de ilgileniyordu. Kadı, kazâda Sultan'ın bir nevi temsilcisi ve sancak beyinden sonra en yetkili amir idi. Bu sebeple çeşitli idarî konularda merkezden gelen emir ve fermanlar direkt olarak kadıya hitaben yazılır, kadı bunları ilgili birimlere iletirdi.

Aynı zamanda dinî ve sosyal kurumlarda görev yapan imam, müezzin, hatip, müderris, vakıf mütevellisi, nazır, kâtibi ve câbisi gibi görevlilerin atanması, azledilmesi, aralarında meydana gelen anlaşmazlıkların giderilmesi vb. konularda da kadı'nın merkeze arz yetkisi mevcuttu. Kadı çeşitli görevlilerin tayin ve azledilmeleri konusunda merkeze yazarak tevcih beraatlarının gönderilmesini isterdi¹⁴.

İncelediğimiz sicilde bu bağlamda kayıtlara az da olsa rastlanmıştır. Bu mânâda Kızılcakebir köyü Daraklı Câmi-i Şerîfi'ne bir hatip tayini lüzumu nedeniyle Seyyid Osman bin Mustafa'nın görevlendirildiği kaydına rastlanmış ancak ücretin belirtilmediği görülmüştür¹⁵. Başka bir kayıta da Çöpsüz ve Mehmed, İpek Kârhânesine cümle ma'rifeti ve marifet-i şer' ile yiğitbaşı nasb ve tayin olunduğu¹⁶ ifade edilmiş ve ücret belirtilmemiştir. Ayrıca Mehmed Medresesi'nden Şeyh Abdurrahman'ın vekilleri tarafından Bazar-ı Süflâ'daki mescidde yaptığı müezzinlikten feragat ettiği¹⁷ bilgisine yapılan incelemeler esnasında rastlanmıştır.

¹⁴ Mehmet BEŞİRLİ: "385 Numaralı Harput Şer'iye Sicili'nin Tanıtımı ve Osmanlı Şehir Tarihi Açısından Önemi" AÜ OTAM Dergisi, S.10, Ankara 2000, s.10.

¹⁵ A. Ş. S. 63 – 1 / 4.

¹⁶ A. Ş. S. 63 – 34 / 1.

¹⁷ A. Ş. S. 63 – 37 / 3.

C) Vergiler

Osmanlı Devleti, imparatorluğun tamamına şamil bir vergi politikası tespit etmemiş, her bölgenin ırk, kültür, iklim ve diğer iktisadî ve içtimaî şartlarını nazar-ı itibara alarak ayrı ayrı vergi kanunnâmeleri tertip etmek yoluna gitmiştir¹⁸.

Ülkenin her tarafında carî olan ve sipahi zümresi ile re'aya arasındaki münasebetleri tanzim eden kanunnâmeler tertip edilmiş olduğu gibi, eyâletlerin, sancakların, nahiyelerin ve hatta bazı sosyal zümrelerin özellikleri dikkate alınarak ayrıca kanunnâmeler de düzenlenmiştir. Bu kanunnâmelerde çiftçi sınıfların hak ve sorumlulukları, hangi üründen ne nisbette vergi verecekleri gibi hususlarla, sanayi ve ticari faaliyetlerin nasıl vergilendirilecekleri ve “ehli örf” tabir edilen devlet memurlarının reayaya karşı olan davranışları tek tek konu edilmiştir¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün devlet gelirlerini ve masraflarını tek bir merkezden idare etmeyi gerektiren bugünkü anlamıyla bir devlet bütçesi ve bu masrafların muayyen bir takım prensiplere göre halka tevzi ve taksim edilmesi şeklinde ortaya çıkan bir vergi anlayışı yoktu. Devlet zamanın teşkilât ve maliye sisteminin icaplarına uyarak vergi toplamak hakkını büyük ölçüde dirlik sahiplerine ve vakıflara bırakmıştı. Şüphesiz bunun en büyük sebebi, vergilerin tahsilinde ve maaşların ödenmesinde karşılaşılabilecek olan güçlüklerdir. Merkezden binlerce kilometre uzaktaki sancaklarda, madeni para alarak vergi toplamak, ulaşım ve güvenlik açısından imkânsız olduğu gibi, bunları daha sonra tekrar dirlik sahiplerine ve diğer devlet görevlilerine dağıtmak da hayli güçtü. Birçok verginin mahsulden aynî olarak alınması zarureti de başlı başına bir mesele teşkil ederdi. Bundan dolayı devlet, önceki Türk-İslâm devletlerinde tatbik edilmiş olan miri arazi rejimini yeni bir

¹⁸ Şinasi ALTUNDAĞ: “Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma”, DTCFD, S.2, s.189.

¹⁹ M.Ali ÜNAL: a.g.e., s.117.

düzenlemeye tabi tutarak bu hususta mükemmel bir sistem geliştirmişti²⁰.

H. 1200 – 1201 (M. 1785 – 1787) tarihli ve 63'nolu Amasya Şer'iyye sicilinde vergi türleri olarak Menzil vergisi, Öşür vergisi, Yörük Harcı ve Avarız vergisi geçmektedir. İncelenen kayıtlarda, Çeribaşı mahallesinin 1201 senesindeki menzil vergisinin 8 kuruşluk fazlalığı²¹ Gani köyü imamı Mehmed Efendi'nin mütevellisi olduğu mezbûr köydeki bir arazinin öşür vergisini İhterenzâde Osman Ağa'dan tahsil etme hakkı²², Aksalur Köyünden Çeli İsmail oğlu Ahmed bin İsmail, Osman oğlu Ahmed bin Halid ve Kerim oğlu Mehmed bin Abdülkerim adlı şahıslardan Karaköprü yakınlarında oturan Habbab oğlu Mehmed ve Memi oğlu Seyyid Osman ve Hamza oğlu Seyyid Mehmed oğlu Halid adlı şahısların Yörük harcı istemeleri²³ yine aynı konu ile ilgili Aksalur Köyündeki bazı kişilerden yörük olmadıkları halde Yörük harcı istenmesi²⁴ ile ilgili kayıtlara rastlanmıştır. Ayrıca Osmanlık Kazâsı'nın Danişment köyünden Ömer bin Mehmed, Mustafa bin Ali, Mehmed bin Mehmed ve Ahmed bin Mustafa adlı şahıslardan, Taşviran Köyünden Hasan bin Ahmed, Mehmed bin Hasan, İsa bin Hüseyin, Hasan ve Osman adlı şahısların avarız vergisi istemeleri²⁵ konuyla ilgili diğer kayıtlardır.

Avarız, olağanüstü ahval ve bilhassa harp sebebiyle tahsil olunan vergiye verilen addır. Bu makamda “ avarız- ı divaniye” tabiri de kullanılmıştır²⁶. Tekâlif-i örfiyye adıyla da anılan ve miktarı doğrudan divan-ı hümayun tarafından tespit edilen ve Osmanlı devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'a kadar devam eden bu vergi tahakkuk ve tarh usulleri bakımından diğer vergilere nazaran farklılık arz eder²⁷. Kelimenin ifade ettiği lügat manasından da anlaşıldığı üzere avarız, mutat ve muayyen bir vergi değildir²⁸. Halktan nakit olarak toplanabileceği gibi, aynî ve hizmet olarak da

²⁰ Ö.L.BARKAN: “**Avarız**” maddesi, İ A, C.II, s.14.

²¹ A. Ş. S. 63 – 1 / 1.

²² A. Ş. S. 63 – 9 / 3.

²³ A. Ş. S. 63 – 12 / 3.

²⁴ A. Ş. S. 63 – 16 / 4.

²⁵ A. Ş. S. 63 – 29 / 1.

²⁶ M.Zeki PAKALIN: a.g.e., C.1,s.112.

²⁷ Mehmet Ali ÜNAL: a.g.e., s.165.

²⁸ M.Zeki PAKALIN: a.g.e., C.1,s.112.

istenebilir²⁹.

Eski İslâm hükümlerinde cari bulunmuş olan avarızın Osmanlılar tarafından ilk defa hangi zamanda ihdas olunduğunu tarihler ve maliyeye dair eserler yazmıyorlarsa da Fatih zamanına ait kayıtlarda bu vergiye tesadüf olduğuna bakılırsa eskiliği anlaşılır³⁰. XVII. yüzyıla kadar bu vergi umumiyetle sefer masraflarının karşılanması için toplanmış ve bu yönüyle arızî bir özellik göstermiştir. Fakat XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı para sisteminin çöküşü ve vergi düzeninin ıslah edilemeyişi sebebiyle avarız, her yıl muntazaman toplanan, devamlı ve nakdî bir vergi haline gelmiş ve miktar itibarıyla öşür haricindeki resm-i çift, bennak, ispenç vs. gibi şahıs başına alınan bütün vergileri geçmiştir³¹. Avarız vergisi Tanzimat-ı hayriyye ile ilga olunmuştur³².

İncelediğimiz sicilde mukataa ile ilgili tek bir kayıt mevcuttur. Bilindiği gibi mukataa; genel olarak geliri kimseye dirlik olarak verilmeyip, doğrudan devlet hazinesine alınan vergi ve gelir kaynaklarına denilmektedir. Diğer yandan mukataa belirli bir sancaktaki merkeze alınan bütün vergi ve gelir kaynaklarını ifade etmek için de kullanılmaktadır³³. Haremeyn-i Şerîfe Evkâfının nazırı olan İdris Ağa'nın arzuhal göndermesi hasebiyle taht-ı nezâretinde olan evkâftan Gökler'de vâki' bir adet mukataasının Seyyid İbrahim Ağa, Mehmed Said, Seyyid Ahmed, Feyzullah ve Ali adlı şahıslara verilmiş olması nedeniyle bu şahısların ğayraz-ı teslimâtta ki temessük hesapları ve mezbûr Seyyid Ahmed'in vefât etmesi nedeniyle hissesinin mahlûl olup mezbûr Ali'ye verilmesi ve mukataa'nın temessükünün mübaşir tarafından tahsil edilip gönderilmesi hakkındaki ferman³⁴ konuyla ilgili tek kayıttır.

²⁹ Ömer Lütfi BARKAN: “ **Avarız** ” maddesi, I A, C.II, s.13.

³⁰ M.Zeki PAKALIN: a.g.e., C.1,s.112.

³¹ Mehmet Ali ÜNAL: a.g.e. , s.166.

³² M.Zeki PAKALIN: a.g.e., C.1,s.113.

³³ Mehmet BEŞİRLİ: a.g.e., s.16.

³⁴ A. Ş. S. 63 – 42 / 1.

Sicilin hacminin darlığı ve vergilerle ilgili kayıtların sınırlı sayıda olması nedeniyle bölgenin vergi miktarları ve gelirleri ile ilgili bilgi ve veriler ne yazık ki elde edilememiştir.

D) Fiyat Hareketleri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadarki dönemde alışverişle ilgili işlerde altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılma halis ya da az karışık bir para sistemi kullanılmıştır³⁵. Osmanlıda geçerli para birimi uzun süreli akçe iken zamanla değerinin çok düşmesi sonucu yerini "para" ve "kuruş" almıştır³⁶. İncelenen sicil darlığı nedeniyle konuyla ilgili kapsamlı veriler elde edilememekle beraber incelenen dönemle ilgili giyecek, eşya ve hayvan fiyatlarına ulaşmak mümkün olmuştur. Ayrıca incelediğimiz sicilde narh ile ilgili kayıtlara da rastlanmamıştır.

H. 1200–1201 (M. 1785–1787) tarihli ve 63 no'lu Amasya Şer'iyye Sicili'nde tereke ile ilgi sadece üç belge mevcuttur. Bu sebeple Amasya'daki fiyat hareketleri hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. İncelediğimiz sicilde ulaşılabilen giyecek, eşya, hayvan vs. fiyatları aşağıda belirtildiği şekildedir.

Malın Cinsi	Kıymeti
10 metre harir	40 Kuruş
3 Adet baş minderi	25 Kuruş
1 Adet alaca döşek	6 Kuruş
1 Adet orta kilim	25 Kuruş
1 Adet köhne orta kilim	12 Kuruş

³⁵ Mustafa AKDAĞ: *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, C.II, İstanbul 1995, s.272–278. Daha geniş bilgi için bkz. Halil SAHİLLİOĞLU: "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300–1750)", ODTÜ Gelişme Dergisi, S.III, Ankara 1978, s.1–35; Ahmet TABAKOĞLU: *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1994,

³⁶ Mustafa ÖZTÜRK: "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Orta Anadolu'da Fiyatlar", X.Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım, Ankara 1993, s.1822.

1 Adet kilim ve cecim	10 Kuruş
1 Adet kapı perdesi	20 Kuruş
1 Adet yemeni mak'ad	4 Kuruş
1 Adet şamdan	5 Kuruş
1 Adet sim nargile	15 Kuruş
1 Adet kır taşı	5 Kuruş
1 köhne müsta'mel yasdık ve 9 yemeni	15 Kuruş
1 ala yasdık	15 Kuruş
müsta'mel basma ve çiçekli yorgan	20 Kuruş
7 değirmi yemeni	90,5 Kuruş
36 top Halep alacası	30 Kuruş
21 miskal zer-i mahbubu	63 Kuruş
İbrişim	17 Dirhem
Pekmez	6 Kuruş
Kürek	10 Kuruş
At/2	50 Kuruş
Tüfek	7 Kuruş
Kilim	5 Kuruş
Yorgan	5 Kuruş
Yastık	2 Kuruş
Döşek	5 Kuruş
Camus öküzü (Çift)	140 Kuruş
Karasığır öküzü (Çift)	140 Kuruş
Camus ineği/2	80 Kuruş

Karasığır ineği/2	30 Kuruş
Merkep	10 Kuruş

İncelediğimiz sicilde her ne kadar esnaf gruplarının adlarına rastlayamamış olsak da bu döneme ait birkaç ticaret yeri ismine ulaşmak mümkün olmuştur.

Bunlar:

- ✓ Debbağ Dükkânı³⁷
- ✓ Semerci Dükkânı³⁸
- ✓ Attar Dükkânı³⁹

³⁷ A. Ş. S. 63 – 30 / 3.

³⁸ A. Ş. S. 63 – 50 / 1.

³⁹ A. Ş. S. 63 – 25 / 1, 24 / 5.

SONUÇ

Bir tarihçi için esas olan birinci el kaynağa inebilmektir. Söz konusu Osmanlı Devleti'nin özellikle idarî, sosyal ve ekonomik yapısı olunca birinci elden kaynak olarak karşımıza şer'iyye sicilleri çıkmaktadır. Bu anlamda özellikle şehir tarihleri açısından şer'iyye sicillerine en önemli kaynaklar gözüyle bakılabilir. Biz de çalışmamızda bu önemli kaynaklardan biri olan ve Hititler'den başlayıp Pontuslar'a, Romalılar'a, Bizanslılar'a, Sasaniler'e, Danişmendliler'e, Anadolu Selçuklu Devleti'ne ve oradan nihayet yaklaşık 624 yıllık hükümranlılığı ile Türk tarihinde eşsiz bir yere sahip bulunan Osmanlı Devleti'ne kadar uzanan bir tarihe sahip bulunan Amasya'nın 63 no'lu şer'iyye sicilini incelemeye çalıştık.

Her şeyden önce incelediğimiz sicilin hacim ve muhteva açısından darlığı sebebiyle 1785–1787 yılları arasında Amasya'nın idarî, sosyal ve ekonomik durumu hakkında çok teferruatlı ve geniş bilgiler sunma şansımız maalesef olmamıştır. Ancak incelediğimiz sicil kayıtlarına göre Amasya'nın 1785–1787 yılları arasındaki idarî, sosyal ve ekonomik durumu hakkında şunları ifade etmek mümkündür.

Bilindiği üzere Amasya sancağı, uzun yıllar “şehzâde sancağı” olarak anılmıştır. Sivas eyâletine bağlı bir sancak olan Amasya'nın kendine bağlı Havza, Merzifon, Veray, Lâdik, Gelengiras (Gelkiras) Gümüşhacıköy, Zeytuni kazâları bulunmaktadır. Bununla birlikte Amasya sancağının merkezi olan Amasya kazâsına bağlı Geldigelen, Akdağ, Hakala ve Ezine olmak üzere dört de kazâsı mevcuttur.

İncelediğimiz dönemde Amasya'ya idarî işleyiş açısından bakıldığında “ehl-i örf” ve “ehl-i şer” zümresinin faaliyet halinde oldukları görülmüştür.

İncelenen sicildeki kayıtlardan Kadı huzurunda sık sık tescil edilen veraset, boşanma ve benzeri hadiselerin yanı sıra bağ, bahçe ve dükkân gibi gayrimenkul ile çarşı ve pazarlarda yapılan alım satımları şehrin sosyo-ekonomik yaşantısına bir hayli canlılık getirdiği tespit edilmiştir. Güvenliğin temin edilmediği şeklinde bir yargıya ulaşacak kadar gasp, hırsızlık, adam yaralama ve ölüm olayları sıklıkla görülmemiştir. Dolayısıyla bu dönemde Amasya’da asayiş ve düzenin büyük ölçüde sağlandığını söyleyebiliriz.

Amasya şehri incelediğimiz kayıtlardan da anlaşılacağı üzere etnik ve dinî açıdan farklı zümrelerin bulunduğu bir şehir görünümündedir. Şehirde tamamen müslümanların meskûn bulunduğu mahallelere rastlandığı gibi, sadece gayr-i müslimlerin meskûn bulunduğu mahallelere de rastlanmıştır. Bunun yanında mütemekkinlerin karma (müslim-gayr-i müslim) bir iskân durumunun olduğu da tespit edilmiştir. Tespitlerimize göre gayr-i müslim reâyâ, Amasya’da yaşayan müslümanlardan kesinlikle tecrit edilmemiş aksine onlarla iç içe yaşayarak hem ticarî hem de sosyal hayatın her alanında bulunmuşlardır. Nitekim bu hoşgörü anlayışının bazı gayr-i müslimlerin müslüman olmalarına sebep olduğunu ifade edebiliriz.

Sosyal yapı ile ilgili olarak aile kurmanın şartı olan nikâhtan önce kıza verilen mehr-i muaccel bedeli ile Müslümanlar arasında olan vâsi tayinleri incelediğimiz sicilde fazlaca görülmüştür. Ayrıca sicilimizde geçen şahısların unvan ve lakapları sosyal tabakalaşmayı göstermesi bakımından önemlidir. Bunlar arasında ağa, şeyh, seyyid, hacı, molla ve bey gibi unvanlar Osmanlı toplum yapısında belirli zümreleri temsil etmektedir. Bunların haricinde soy ve sülaleyi belirtmek üzere kullanılan ve baba adı ile zikredilen şahıs isimleri de önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin önemli sancak merkezlerinden olan Amasya “şehzâdeler şehri” olması, devletin doğu sınırında bulunması ve önemli geçiş güzergâhında bulunması hasebiyle kendisine önem verilen sancak olma konumunu uzun müddet korumuştur. Bundan dolayı şehirde fizikî yapılanma

gelişme göstermiş, mahalleler ve muhtelif dinî ve sosyal müesseseler adeta şehrin her bir köşesine serpilmiştir.

Bu yapılanmaya paralel olarak şehir bir ilim ve kültür merkezi haline gelmiş, çevre vilayetler ve diğer sancaklara göre bu anlamda ön plana çıkmıştır. Nitekim sicilimizde Amasya'ya ait mahallelerden 40'a yakınına görmek mümkündür. Mahallelerin sayıca fazlalığı Amasya'daki nüfusun miktarı ile ilgili olarak bizlere ipucu vermektedir. Amasya şehrinin tezimizin kapsamında bulunan tarihî dönem için nüfusunu kesin bir şekilde tespit etme şansımız olmamıştır. Çünkü incelediğimiz kayıtlarda dönemin nüfusunu tam olarak belirten herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Amasya, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde eski değerini çok fazla koruyamamasına rağmen, kültür ve tarih birikimiyle ve ulaşımdaki rolü ile Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olma özelliğini koruyabilmiştir.

KAYNAKÇA

- ATSIZ, Nihal.
- AKDAĞ, Mustafa.
- AKGÜNDÜZ: Ahmet.
- _____;
- _____;
- ALTUNDAĞ, Şinasi.
- AMASYA İL YILLIĞI.
- ATALAR, Münir.
- AKTAN, Hamza.
- ATLAN, Sabahat.
- BALTACI, Cahid.
- BARKAN, Ömer Lütfü.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler**, Ankara 1991.
- Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihî**, Ankara 1971.
- Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Diyarbakır 1986.
- Şer'iyye Sicilleri**, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1988.
- Tabular Yıkılıyor-I**, OSAV, İstanbul 1996.
- “Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma”**, DTCFD, S.2, Ankara 1947,s.155–194
- İzmir 1967.
- “Şer'iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”**, AÜ. İlahiyat Fakültesi, İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, Ankara 1980, S.4, s.303–328
- “İslâm Aile Hukuku”**, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, AAKBY, Ankara 1992, s. 398–433.
- Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, İstanbul 1970.
- XV ve XVI. Asır Osmanlı Medreseleri**, İstanbul 1976.
- İslâm Ansiklopedisi, **Kanunnâme maddesi**, C.XII, İstanbul 1986, s.36–40

_____;

BAYKARA, Tuncer.

BEŞİRLİ, Mehmet.

BİLMEN, Ömer Nasuhi.

_____;

CİN, Halil ve A.AKGÜNDÜZ.

ÇADIRCI, Musa.

DEMİREL, Ömer.

_____;

ERDOĞAN, İsmail.

ERGENÇ, Özer

Avarız maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.II, İstanbul 1986, s.18–19

Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, C.I, Ankara 1988, s.87–96

385 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Osmanlı Şehir Tarihi Açısından Önemi, AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.10, Ankara 2000.

Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, 1985

Büyük İslâm İlmihali, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1998.

Türk-İslâm Hukuk Tarihi I, İstanbul 1990.

Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK Yay. Ankara 1980.

II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilâtı ve Üretim-Tüketim İlişkileri. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1989.

Osmanlı Vakıf-Şehir ilişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü, Ankara 200.

XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1996.

“Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı

- _____;
- _____;
- _____;
- _____;
- _____;
- EVLİYA ÇELEBİ.
FAROGHİ, Suraiya
- FERRUH, Ömer,
- GÖKÇEN, İbrahim.
- GROLIER ENCYCLOPEDIA.
GERBER, Haim
- Düşünceler**", VIII. TTK Bildirileri II, (11–15 Ekim 1976), Ankara, 1983.
- "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına ilişkin Bazı Bilgiler".** Belleten, C. II. S.203 (1988).
- "1600–1615 Yılları Arasında Ankara İktisadî Tarihine Ait Araştırmalar"**, Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Ankara, 1975.
- "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler"**, Belleten, C.I,II, S.203 (1998).
- XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya (Osmanlı Klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı).** Ankara Enstitüsü Vakfı Yay. Ankara 1995.
- XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler,** Osmanlı Araştırmaları I, İstanbul 1980, s.85–109
- Seyahatname II,** İstanbul 1976.
- Tarih İçinde Ankara,** ODTÜ (Eylül 1981) Bildirileri, Ankara 1984.
- İslâm Aile Hukuku,** Çev. Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul 1969
- Sicillere Göre Saruhan Zaviye ve Yatırları,** Manisa Halkevi Yay. İstanbul, 1946.
- C.II, İstanbul
- Social and Economic Position of**

Women in an Ottoman City, Bursa 1600–1700, International Journal of Middle East Studies, 12, 1980, s.231

GÜL, Ahmet.

Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim Ve Bunlar Arasında Dar'ül-Hadislerin Yeri, TTK, Ankara 1997.

GÜNGÖR, Birol Bayram.

H. 1226 – 1229 (M. 1811–1814) Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdarî, İctimaî ve İktisadî Durumu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2000.

GÜRKAN, Feyyaz.

“Şer'iyye Mahkemeleri Üzerine Bir Araştırma” IX. Türk Tarih Kongresi(21–25 Eylül 1981) C.2.

HALAÇOĞLU, Yusuf.

“XIV-XVII. yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı” TTK. Ankara 1991.

_____;

XIV ve XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinde İdarî ve Sosyal Yapı, TTK. Ankara 1999

ITZKOWITZ, Norman.

Osmanlı İmparatorluğu ve Gelenek, (Çev.İsmet ÖZEL), Çıdam Yay., İstanbul 1989.

İLGÜREL, Mücteba.

“XVII. yüzyıl Balıkesir Şer'iyye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi”, VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C.II. Ankara 1981.

İNALCIK, Halil.

"Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi. C.I. S.2

- _____;
- _____;
- _____;
- JENNINGS, Ronald.
- KARAMAN, Fikri
- KARAMAN, Hayrettin,
- KAYIRAN, Mehmet.
- KAZICI, Ziya.
- KEPECİOĞLU, Kâmil.
- (Şubat), Ankara 1942, s.89–96
- "Bursa Şer'iyye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları",** Belleten. C.XI, Ankara 1947.
- "Osmanlılar'da Raiyyet Rusumu"** TTK, Belleten, XXIII / 92(1959)
- "İstanbul" maddesi,** The Encyclopaedia of İslâm IV, Leiden 1978, s.224–248
- Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records, The Sharia Court of Anatolian Kayseri,** Journal of the Economic and Social History of the Orient, 18, 1975, s.53–114
- Salname-i Vilayet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarkî),** İstanbul 2001.
- "İslâm'ın Getirdiği Aile Anlayışı",** Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, AAKBY, Ankara 1992, s.385–396.
- "Şer'iyye Sicillerinin Askerî Tarih Bakımından Önemi",** I.Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara 1983. s.132–136
- İslâmi ve Sosyal Açidan Vakıflar,** Marifet Yayınları, İstanbul 1985.
- "Bursa'da Şer'i Mahkeme Sicillerinden ve Muhtelif Arşiv Kayıtlarından Toplanan Tarihî**

- KILIÇ, Orhan. **Bilgiler ve Vesikalar"**, Vakıflar Dergisi, S.2. Ankara 1942.
- KILIÇ, Orhan. **Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyâlet ve Sancak Tevcihatı**, Elazığ 1997.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. **"Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü"**, Vakıflar Dergisi, Ankara 1942.
- KUNT, Metin. **1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul 1978.
- KUNTER, Halim Baki. **"Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi"**, Vakıflar Dergisi, Ankara 1956.
- KURT, Abdurrahman, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)**, Uludağ Ün. Basımevi, Bursa 1998.
- KUZUCULAR, Kâni. **"Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi** (Basılmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1974.
- MARDİN, Ebul'ulâ. **"Kadı" maddesi**, İslâm Ansiklopedisi C.XII. s.56-65.
- MENÇ, Hüseyin. **Her Yönüyle Amasya**, Amasya Tic. ve San. Odası Kültür Yayınları, Amasya 1997.
- MOĞOL, Hasan. **Osmanlı İdarî Yapısı İçerisinde XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya Sancağı'nda İdarî Teşkilat**, TDAD, S.81, s.145-158
- ONGAN, Halit. **Ankara'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili**, AÜDTCF Yay. Ankara 1958.

ORHONLU, Cengiz.

ORLU, İzzet Nihat.

ORTAYLI, İlber.

_____;

_____;

_____;

ÖGEL, Bahaeddin.

ÖZBİLGİN, Erol.

ÖZDEMİR, Rıfat.

ÖZDEMİR, Rıfat.

ÖZDEMİR, Yılmaz.

ÖZKAYA, Yücel.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, Ege Üniversitesi Yay. İzmir 1984.

Amasya'nın Coğrafya ve Tarih Bilgisi, Amasya 1939.

Türkiye İdarî Tarihi, Ankara, 1979.

Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı, Ankara 1994.

“Osmanlı Toplumunda Aile”, Makaleler I, Turan Kitabevi, Ankara 2000.

“Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat Ve Örf”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, AAKBY, Ankara 1992, s.456-467.

Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul 1971.

“Osmanlılar'da Gündelik Hayat” Osmanlı Ansiklopedisi II, İstanbul 1996.
XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Ankara 1986.

“Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, S.9, s.225.

22'nolu (M. 1697–1699) Amasya Şer'iyye Sicili, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

XVIII. yüzyılda Mütesellimlik

- _____;
- ÖZTUNA, Yılmaz.
- ÖZTÜRK, Mustafa
- ÖZYILMAZ, Ömer.
- PAKALIN, Mehmet Zeki.
- RAMSAY, W.M.
- SAHİLLİOĞLU, Halil.
- _____;
- STRABON.
- Müessesesi**", DTCFD, C. XXVIII, S.3–4, "Ankara 1970.
- "Sofya'da Millî Kütüphane "Nationale Biblioteque'deki Şer'iyye Sicilleri"**, A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XIII. S.24 (1979–1980), s.21–29
- Osmanlı Devleti Tarihi**, C.II, FFK Yay, İstanbul 1986.
- "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Orta Anadolu'da Fiyatlar"**, X.Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım, Ankara 1993.
- Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları**, Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara 2002.
- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.11, İstanbul 1983.
- Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası**, (çev: Mihri PEKTAŞ), İstanbul 1961.
- "Kitab'ül-Kadı ve Süfteceler"**, Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Hacettepe Üniversitesi Yay. Ankara 1974.
- "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300–1750)"**, ODTÜ Gelişme Dergisi, S.III, Ankara 1978, s.1–35.
- Antik Anadolu Coğrafyası (Geographica) VII**, (Terc: Adnan PEKMAN), İstanbul 1983

SARICAOĞLU, Fikret.

SAVAŞ Saim.

ŞAHİN, İ. ve F. EMECEN.

ŞEMSEDDİN Sami.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet.

TABAKOĞLU, Ahmet.

TANERİ, Aydın.

TURAN, Osman.

TUŞ, Muhiddin.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı.

_____;

_____;

Üç Amasya Tarihçisi ve Eserleri,
İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi, S.14
(1994), s.37–40

**“Hicrî 1214–1219 (1799–1804)
Tarihleri Arasında Sivas Halkının
Kullandığı Eşyalara Kısa Bir Bakış
ve Kullanılan Silahlar ”**, Cumhuriyet
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,
S.3, Sivas 1984, s.41–53

“Amasya”, İA III, İstanbul 1998.

Kamüsü’l Alam I, İstanbul 1316.

“XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, Tarih
İncelemeleri Dergisi XI. Ege
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
İzmir 1996.

Türk İktisat Tarihi, İstanbul 1994.

**Osmanlı Devletinin Kuruluşu
Döneminde Hükümdarlık
Kurumunun Gelişmesi ve Saray
Hayatı Teşkilâtı**, Ankara 1978.

Selçuklular Zamanında Türkiye,
İstanbul 1993.

“Osmanlı’da Kadın”, Tarih ve
Medeniyet Dergisi, Yıl:3, S:26, İstanbul
1996.s.12–17.

“Şer’i Mahkeme Sicilleri”, İlkü
Mecmuası, C.V,S.29,(Temmuz 1935)
Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı,
Ankara 1984.

Osmanlı Tarihi I, Ankara 1988.

ÜLKÜ, Hayati.

ÜNAL, Mehmet Ali.

ÜNVER, Süheyl.

YAŞAR, H. Hüsameddin.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin.

_____;

Yurt Ansiklopedisi.

YÜCEL, Yaşar.

İslâm'da Mezhepler, Şelale Yay. İstanbul 1980.

XVI. yüzyılda Harput Sancağı, TTK, Ankara 1989.

"Bursa Şer'iyye Sicillerinde Askerî Hükümler ve Kayıtlara Dair Notlar", Belleten, C.XXVIII. S.112.

Amasya Tarihi I, (Nşr: Ali YILMAZ ve Mehmet AKKUŞ), Ankara 1986. Yay. İzmir 1996.

"Vakıf Müessesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", Vakıflar Dergisi XIV, 1982

"Osmanlı Toplumu", Osmanlı Devleti Tarihi, İstanbul 1999

" Amasya Maddesi " İstanbul 1981.

"Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", Belleten, 38 (152), Ankara 1979, s.657–768.

EK-3

Handwritten manuscript page with musical notation and Persian text. The page is divided into two main sections by a vertical line. The left section contains musical notation on staves with Persian text below it. The right section contains Persian text. The text is written in a cursive script. The page is numbered 118 in the top right corner.

Handwritten text in Persian script, likely a musical score or a treatise on music. The text is written in a cursive style, characteristic of the 17th or 18th century. The page is divided into two main sections by a vertical line. The left section contains musical notation on staves with Persian text below it. The right section contains Persian text. The text is written in a cursive script. The page is numbered 118 in the top right corner.

Handwritten text in Persian script, likely a musical score or a treatise on music. The text is written in a cursive style, characteristic of the 17th or 18th century. The page is divided into two main sections by a vertical line. The left section contains musical notation on staves with Persian text below it. The right section contains Persian text. The text is written in a cursive script. The page is numbered 118 in the top right corner.

ÖZET

Osmanlı Devleti, Türk tarihi ve kültürü içinde önemli bir yere sahiptir. İslâm hukukunu, hukuk sistemi olarak kabul eden bu Türk devletinin en önemli yargı organı şer’i mahkemelerdir. Bu mahkemeler, Osmanlı Devleti’nin muhtelif devirlerindeki hukukî, iktisadî, dinî, askerî, idarî ve sosyal müesseseleri hakkında bizlere çok değerli tarihî belgeler bırakmıştır.

Bu çalışmamızda, 623 yıllık Osmanlı tarihinin 1455’ten başlayarak 472 yılına ışık tutan şer’i sicillerinden; “Medinetü’l-hükemâ”, “Rumiyye-yi suğra”, “Bağdatü’r-rum” ve özellikle “Şehzâdeler Şehri” olarak bilinen Amasya’nın H. 1200 – 1201 (M. 1785 – 1787) tarihlerini kapsayan 63 no’lu şer’iyye sicilini inceleyerek Osmanlı tarihine bir nebze olsun ışık tutmaya çalıştık.

“H. 1200 – 1201 (M. 1785 – 1787) Tarihli Şer’iyye Siciline Göre Amasya’nın İdarî, Sosyal ve İktisadî Yapısı” adlı tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Amasya’nın coğrafî, idarî ve tarihî yapısı hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Amasya’nın coğrafî konumu, tarihî süreci ve 63 numaralı şer’iyye siciline göre Amasya’daki idarî görevliler tespit edilmeye çalışılmıştır. II. Bölümde Amasya’nın sosyal yapısı ve müesseseleri hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. III. Bölümde ise Amasya’nın iktisadî ve ticarî yapısı hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Amasya, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde eski değerini çok fazla koruyamamasına rağmen, kültür ve tarih birikimiyle ve ulaşımındaki rolü ile Anadolu’nun önemli şehirlerinden biri olma özelliğini koruyabilmiştir.

ABSTRACT

Ottoman Government has an important place in Turkish History and culture. The most important judgement section of this Turkish Government which accept İslam Law as a system of law is Şer'i Court. These Courts had left us very valuable historical documents about legal, economical, religious, military, administrative and social institutions in the different periods of Ottoman Government.

In this study, we tried to light up Ottoman History investigating 63 numbered Şer'iyye register which begins from 1455 and lightens up 572 years seriyye registers; Medinet'ül-Hükema Rummiye-yi Suğra, Bağdat'ür-Rum and especially includes Amasya's H 1200 -1201 (M 1785 - 1787) dates which is known as "Sultan's Sons City"

The administrative , social and economic structure of Amasya according to the (Seriiyye sicili) dated H.1200 – 1201 our thesis called Amasya forms three section At the first section. We tried to give information about Amasya's geographical, historical and administrative structure. In this direction we tried to determine Amasya's geographical situation, historical term and according to the 63 numbered şer'iyye register administrative in charge. At the second section we tried to make evaluations about Amasya's institutions. At the third sections we tried to get datum about Amasya's economical and commercial structure.

As a result had protected its being an important city of Anatolia with the role of transportation, with the cultural and historical accumulation although not defending its old valve in the last quarter of XVIIIth century.